

Aleksandra Hintikka

**ELÄINTEN UTOPIA JA KATEGORIOITA
RIKKOVAT ELÄINHAHMOT AURAKOIVISTON
ROMAANISSA *HARHAMAT***

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2025

TIIVISTELMÄ

Aleksandra Hintikka : Eläinten utopia ja kategorioita rikkovat eläinhahmot Aura Koiviston romaanissa *Harhamat*
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kirjallisuustieteen tutkinto-ohjelma
Huhtikuu 2025

Tutkielmassani tarkastelen Aura Koiviston Romaania *Harhamat* (2023) posthumanismin sekä utopian lajiteorian näkökulmasta. Pääasiallisena teoriakehyksenä tutkimukseni sijoittuu kriittisen eläintutkimuksen kentälle. Tutkielmani tavoitteena on selvittää, kuinka *Harhamien* utopia ja kategorioita rikkovat eläinhahmot pyrkivät parantamaan toislaajisten eläinten asemaa kyseenalaistamalla toislaajisten eläinten ihmiselle alisteisen aseman. Pyrin tekstianalyysillä tuomaan esiin, kuinka *Harhamat* osoittaa länsimaalaisessa yhteiskunnassa vallitsevan ihmis-eläin-erottelun ongelmallisuuden ja purkaa ihmiskeskeistä maailmankuvaa. Koska kirjallisuudentutkimuksessa kriittinen eläintutkimus keskittyy yleensä todellisten eläinten esityksiin, tutkielmani kokeilee, millaisia tuloksia voidaan saada tutkimalla kriittisen eläintutkimuksen näkökulmasta fantasiaeläimiä.

Harhamat on spekulatiivisen fiktion ja tendenssiromaanin piirteitä saava kertomus naisesta, joka muuttaa syrjäiseen metsän kolkkaan asumaan ja löytää sieltä monilajisen kimeerien yhteisön. Paikassa asuvat kimeerit kutsuvat metsää Aberraniaksi. Kimeereissä yhdistyy eri eläinlajien piirteitä, pääasiassa ihminen ja jonkin toisen lajin eläin. Aberraniassa eläimet elävät ideaaleissa olosuhteissa ilman väkivaltaa ja hierarkioita. Aberranian idealisoitu yhteisökuvaus kiinnittää kertomuksen utopian lajiin.

Analysoin *Harhamien* utopian lajipiirteitä ja tuon esiin, kuinka kertomuksesta löytyy utopialle tyypillisiä konventioita, kuten minäkertoja, joka saapuu ulkopuolisena vieraaseen paikkaan; opas, joka selittää yhteisön toimintaperiaatteita; sekä keskustelu kertojan ja utopian asukkaiden kanssa, joka kyseenalaistaa normeja ja herättää uusia näkökulmia. Yhdistän *Harhamien* utopian pastoraaliperinteeseen, sillä se ei visioi ideaalia elämää teknologian, ihmisen rationaalisuuden ja tämän avulla monimutkaisten organisaatioiden rakentamisen varaan, vaan esittää onnellisen elämän löytyvän luontoharmoniasta. Kuvitteellinen maa, jossa lihansyönti on myrkyllistä ja kaikki eläimet ovat tasa-arvoisia, asettuu vastakkain todellista yhteiskuntaa ja paljastaa sen epäkohtia – näin kertomus kritisoi yhteiskuntamme nykyistä kapitalistista ja toislaajisia eläimiä vahingoittavaa järjestelmää.

Tarkastelen *Harhamien* kimeerihahmoja arvioiden kriittisesti niiden antropomorfointia sekä tapoja purkaa ihmisen ja toislaajisen eläimen välistä rajaa. Tulkitsen, etteivät kimeerihahmot pyri esittämään allegorisesti ihmistä, mutta hahmot eivät myöskään pyrki täysin imitoimaan toislaajisia eläimiä. Kimeerihahmoissa yhdistyvät niin ihmisen kuin toislaajisten eläinten piirteet, minkä tulkitsen pyrkivän tuomaan ihmistä ja toislaajista eläintä lähemmäs toisiaan ja purkamaan lajirajaa. Näen, että *Harhamissa* kimeerit edustavat toislaajisia eläimiä sekä ei-inhimillisyyttä tuoden näin esille inhimillisestä poikkeavaa kokemusmaailmaa.

Tuon esiin kimeerihahmojen konkreettisen tulkittamisen ohelle toisen tulkintamahdollisuuden, jossa Aberrania on tulkittavissa utopialle tyypillisesti uneksi ja kimeerit päähenkilön sisäisen ajatusprosessin allegorioiksi. Kertomuksessa on viitteitä kertojan epäluotettavuudesta, mikä ohjaa tulkintaan kertojan uneksimisesta. Kertoja kamppailee läpi kertomuksen kuuluvuuden ja kuulumattomuuden kanssa; hän ei koe itseään ihmiseksi muttei toislaajiseksi eläimeksikään. Aberraniasta hän löytää henkisen turvapaikkansa, mutta toive sulautumisesta luontoon ei käy kitkattomasti. Esitänkin, että päähenkilökertoja työstää sisäisiä ristiriitojaan unimatallaan Aberraniaan kimeerihahmojen kautta. Unimatka käsittelee esteitä, joiden ylipääsemistä ihmisen ja eläimen rajan rikkomisen edellyttää.

Tutkimukseni osoittaa, että kriittistä eläintutkimusta voidaan tehdä myös tutkittaessa spekulatiivista fiktiota, jonka eläinhahmot eivät esitä todellisia eläimiä. Fantasian elementit osoittautuvat hedelmällisiksi keinoiksi esittää kritiikkiä toislaajisten eläinten asemaa kohtaan ja herättää kysymyksiä ihmisen suhteesta eläimeen. *Harhamien* visioima utopia on poikkeuksellinen, sillä se ottaa huomioon toislaajiset eläimet. Samalla se nostaa esiin ja kiinnittää huomion antroposentrisiin ajatusmalleihin ja ohjaa niistä irti päästämiseen. Visiollaan *Harhamat* kannustaa lukijoitaan tavoittelemaan maailmaa, jossa kaikki eläimet voisivat olla tasa-arvoisia.

Avainsanat: *Harhamat*, kriittinen eläintutkimus, utopia, posthumanismi, utopiatutkimus, eläinten utopia, toislaajiset eläimet, kimeeri, antropomorfismi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

- Ei
 Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni tutkielmaprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia:

Tekoälysovellusten nimet ja versiot: [Listaa tähän kaikki tekoälysovellukset ja niiden versiot, joita olet käyttänyt tutkielmaprosessin aikana.]

Käyttötarkoitus: [Kuvaa tähän yksityiskohtaisesti, mihin tarkoitukseen ja miten tekoälyä on sovellettu opinnäytteeseen tutkielmaprosessin aikana.]

Osiot, joissa tekoälyä on käytetty: [Luettele tähän kaikki opinnäytteen vaiheet ja osiot, joissa tekoälyä on tutkielmaprosessin aikana käytetty.]

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien osat, joissa on hyödynnetty tekoälyä, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

Sisällys	
1 Johdanto	5
1.1 Aineisto	9
1.2 Teoria ja metodologia	10
1.2.1 Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus	11
1.2.2 Kriittinen eläintutkimus	12
1.2.3 Utopia	12
1.3 Toislajiset eläimet kirjallisuudessa	15
1.4 Aiempi tutkimus	17
1.5 Tutkimuksen kulku	19
2 Ihmisen ja toislajisen eläimen yhdistyminen kimeerissä	20
2.1 Ihmisiä vai toislajisia eläimiä?	21
2.2 Kimeerien antropomorfishoinnin ja esittämisen eettisyys	25
2.3 Kategorioiden rikkomisesta seuraava epämiellyttävyys	29
3 Utopia	33
3.1 Rituaalinen toiminta	34
3.2 Paikka	37
3.3 Pastoraali	40
3.4 Visio ja vastakuva	44
4 Unimatka Aberraniaan	48
4.1 Totta vai kuvitelmaa?	48
4.2. Kimeerihahmot päähenkilön mielensisäisten ristiriitojen käsittelyn allegoriana	52
4.3 Sopusuhteiden ja eläimellisyyden välillä	62
Päätäntö	65
Lähteet	68

1 Johdanto

Toislajisten eläinten – muiden eläinlajien kuin ihmisen – kohtaaminen on arkipäiväämme. Toisilla odottavat lemmikkieläimet kotona, toiset ihastelevat työmatkallaan puissa hyppivää oravaa tai etelästä palaavia joutsenia taivaalla. Kohtaamme toislajisia eläimiä päivittäin myös kuolleina kaupan lihatiskillä tai lautasillamme, taskussa tuntuu lompakon nahka, joka on osa joskus elänyttä lehmää. Toislajiset eläimet ovat niin tavallinen osa arkeamme, että harvoin pysähdymme miettimään, miksi juuri kyseinen eläin on päätenyt lautaselle ja kuka oman lemmikkikissan emo oli; millaisia eläimiä kohtaamamme toislajiset eläimet ovat eläneet, voivatko he hyvin? Usein sivuutamme nämä kysymykset, koska ne eivät kestä päivänvaloa. Toislajiset eläimet elävät yhdessä kanssamme, mutta meidän ehdoillamme – ihmisen alistamina.

Voisivatko asiat olla toisin? Kirjallisuus voi pakottaa pysähtymään kysymyksen ääreen, ravistelemaan hetkeksi irti ehdottomiltakin tuntuvista normeista; Miltä maailma sitten näyttäisi? Olisiko visio tavoittelemisen arvoinen? Kirjallisuuden eettistä potentiaalia tutkinut Hanna Meretoja (2017, 68) esittää kirjallisuuden laajentavan mahdollisuuden tajua. Kirjallisuus auttaa näkemään todellisuudessa piileviä mahdollisuuksia, näkemään vaihtoehtoja asioille, jotka olemme ottaneet itsestäänselvyytenä ja välttämättöminä. Ajattelen, että kirjallisuus voi myös auttaa kuvittelemaan vaihtoehtoja toislajisten eläinten nykyiselle alisteiselle asemalle.

Valitsinkin tutkimukseni aineistoksi Aura Koiviston romaanin *Harhamat* (2023), jossa todellisuuden rajoista on irtauduttu ja käytetty kuvittelun valtavia mahdollisuuksia luomalla eläinten utopia, jossa niin ihmiset kuin ei-inhimilliset eläimet, kimeerit, elävät tasa-arvoisina ja vapaina. Tutkielmassani tutkin, kuinka *Harhamien* kategorioita rikkovat hahmot ja utopia pyrkivät kyseenalaistamaan toislajisten eläinten ihmiselle alisteisen aseman. Tutkimuskysymykseni jakaantuu seuraaviin osiin: kuinka kategorioita rikkovat eläinhahmot sekä utopia pyrkivät *Harhamissa* (1) purkamaan ihmisen ja eläimen erottelua, (2) kyseenalaistamaan ihmisen erityisyyttä ja valta-asemaa, (3) herättämään empatiaa toislajisia eläimiä kohtaan.

Toislajisten eläinten utopian tarkastelu on nykyhetkessä hedelmällistä, sillä todellisuudessa toislajisten eläinten olosuhteet ovat kaukana utooppisista olosuhteista. Visioimalla utopia, jossa kaikki eläimet saavat elää vapaina ilman ihmisen aiheuttamaa tuskaa, voidaan saada näkyviin, kuinka kaukana toislajisten eläinten olosuhteet ovat onnellisesta elämästä, jota utopian laji pyrkii kuvaamaan.

Nykyisessä länsimaalaisessa yhteiskunnassa toislaajiset eläimet nähdään ruokana, vaatteina, viihteenä ja symboleina mutta harvemmin yksilöinä, tuntevina ja ajattelevina subjekteina.

Kyse ei ole siitä, etteikö ihminen tietäisi, tuntevatko eläimetkin. Viimeistään evoluutioteoria ja sen jälkeen yhä uudet tiedejulkaisut on todistanut toislaajisten eläinten ja ihmisten samankaltaisuuden. Ei ole olemassa mitään maagista rajaa, joka erottaa ihmisen eläimestä, mihin suuntaan uskonto on ennen johdattanut. Toislaajiset eläimet tuntevat kipua ja mielihyvää siinä missä ihminenkin. He kokevat empatiaa ja välittävät muista eläimistä. He ajattelevat, pelkäävät, ratkaisevat pulmia, yrittävät selviytyä, leikkivät ja osoittavat kiintymystä. Jokaisella eläimellä on historia ja tulevaisuus, kokonainen elämä elettyinä, siinä missä ihmiselläänkin.

On ristiriitaista, että ihminen alistaa päivittäin toisen lajin eläimen kärsimykselle, jota itse pelkää, toivoo, ettei ikinä kokisi moista kohtaloa. Kohtaloa, jossa ihminenkin teljettäisiin häkkiin, jossa hän saisi ruokaa, jonka laadun ja määrän määräisi joku muu, jossa hän eläisi omien ulosteidensa seassa, jossa ainut viihde olisi kiertää kehää, jossa ihminen joko pakkosteriloitaisiin tai raiskattaisiin, jossa hänen lapsensa vietäisiin häneltä pois, jossa hän kokisi väkivaltaa ja kipuja ja eläisi vain osan siitä elämän pituudesta, jonka voisi elää vapaana. Tällaista on tuotantoeläimen elämä, mutta silti ihminen ei lopeta eläintuotteiden ostamista kaupasta. Sosiologi ja eläinoikeusaktivisti Salla Tuomivaara (2015, 57–58) näkee ihmisen vastustukselle luopua ihmis-eläin-erottelusta ja toislaajisten eläinten alistamisesta syyksi ihmisen kykenemättömyyden katsoa peiliin. Tällöinhän ihmisen täytyisi myöntää oma julmuutensa ja muuttaa suurta osaa tottumuksistaan, toimintavoistaan ja käsityksistään.

Toislaajisten eläinten alisteista asemaa uusintavat ja tuottavat osaltaan kieli ja kirjallisuus. Filosofi Elisa Aaltola (2023, 55) näkee kielellä ja kertomuksilla erityisen roolin totuttujen tapojen ja käsitysten ylläpitäjänä ja luojana. Kielen avulla ihminen navigoi maailmassa. Kun toislaajiset eläimet on nimetty eri kategorioihin – lemmikkieläimiksi, tuotantoeläimiksi, villieläimiksi, haittaeläimiksi – on helppo suhtautua valmiilla mallilla kohtaamiinsa toislaajisiin eläimiin. Kun tiedetään, että koira kuuluu lemmikkieläimiin, olisi järkytys nähdä se pilkottuna lautasella, mutta sika sen sijaan kuuluu lautaselle, onhan se tuotantoeläin. Kertomukset synnyttävät opittuja malleja. Lastenkirjat opettavat pienelle maailmaa hahmottamaan opettelevalle lapselle, kuinka onnellisia paikkoja maatilat ovat, eikä lapsi opi huolestumaan maatalaeläinten kohtelusta.

Toislaajiset eläimet esiintyvät kirjallisuudessa usein joko pienessä roolissa – sulautuneena miljööseen – tai ihmisen allegorioina. Tästä osoittaa esimerkiksi Helinä Äären (2023, 301–205) väitöskirjan tulokset, joista ilmenee suurimman osan tutkimuksen aikana löydetyistä broilerikuvauksista olevan

mainintoja kuolleista broilereista tai olevan niin lyhyitä, että ne tulee helposti sivutetuksi. Usein broilerit myös toimivat kerronnan keinoina ja palvelevat ihmishenkilökuvausta. Äären aineistosta löytyi kuitenkin myös eläintuotantoa kritisoivia tekstejä, joiden ilmaantumisen ja kasvun Ääri paikantaa 2000-luvulle.

Vaikka toislajisten eläinten kokemusten nostamisen kertomuksen keskiöön tai heidän sortavan kohtelunsa kyseenalaistaminen ovat kasvaneet kirjallisuudessa erityisesti 2000-luvun puolella, on tällaisia kertomuksia esiintynyt jo aiemmin, esimerkiksi jo vuonna 1877 julkaistu hevosen näkökulmasta kirjoitettu ja hevosten olosuhteita kritisoiva *Uljas musta (Black beauty)* on säilyttänyt suosionsa nykypäivään asti. Vuonna 1923 julkaistu Felix Salten kirjoittama *Bambi* tunnetaan metsästyksen vastaisuudestaan erityisesti myös Disneyn elokuva-adaptaationa.

Kirjallisuus mahdollistaa toisten ajatusten, tunteiden ja näkökulmien sisälle pääsemisen tai ainakin kuvittelemisen. Monet filosofit kuten Martha Nussbaum (2008, 148–149) ovat jo pitkään puoltaneet kirjallisuuden kykyä kultivoida lukijan empatiaa. Viime vuosikymmeninä aiheeseen ovat tarttuneet myös kognitiivista tutkimusta tekevät tieteenalat.¹ Empatian tutkimusta kirjallisuustieteessä johtanut Suzanne Keen (2006) puhuu narratiivisesta empatiasta, toisen tunnetilan lukemisen aiheuttamasta spontaanista tunteen jakamisesta. Empatiakyvyn ja kirjallisuuden yhteys on kuitenkin myös kyseenalaistettu muun muassa sen mitattavuuden vaikeuden vuoksi; Meretoja (2017, 67) puhuukin mieluummin kirjallisuuden kyvystä lisätä näkökulmatietoisuutta tai -herkkyyttä – kirjallisuus kultivoi kykyä kuvitella ja avaa uusia näkökulmia ja kokemisen tapoja.

Kun eläinten kokemusmaailman vakavasti ottavat representaatiot ovat harvassa ihmisten sisäistämistä kertomuksista, eivät ihmiset opi asettumaan toislajisten eläinten asemaan ja ymmärtämään heidän kokemuksiinsa. Jotta toislajisia eläimiä vahingoittavia hierarkioita voitaisiin purkaa ja heidän asemaansa parantaa, tarvitaan uusia kertomuksia, jotka purkavat ihmis-eläin-erottelua ja tuovat esiin muidenkin kuin ihmisten kokemuksia. Aaltola (2023, 41) esittää, että uusien kertomusten rinnalle tarvitaan myös uudenlaisia tapoja kertoa eläimistä, mikä sai minut kiinnostumaan fiktion keinoista parantaa eläinten asemaa.

Viime vuosina onkin julkaistu ja nostettu paljon esiin kaunokirjallisuutta, joka murtaa ihmisen ja eläimen välistä erottelua sekä kiinnittää huomiota toislajisten eläinten asemaan nykyisessä

---

¹ Esim. David Comer Kiddin and Emanuele Castanon (2013) kognitiivinen tutkimuksessa esitetään fiktiivisen kirjallisuuden lukemisen kehittävän mielenteoriaa, mikä tarkoittaa kykyä ymmärtää toisen mieltä erillisenä omasta mielestä.

yhteiskunnassamme, mikä on luonut toivoa kertomusperinteen suunnanmuutoksesta. Suunnitellessani tutkielmaani vuonna 2023 tutustuin sinä vuonna ilmestyneisiin romaaneihin, joissa toislajisista eläimistä kerrotaan kriittisin äänin. Vuonna 2023 *Helsingin sanomien* esikoispalkinnon voitti Iida Turpeisen *Elolliset*, joka kuvaa eläinten sukupuuttoa ja ihmisen roolia luonnon tuhoajana. Finlandia-palkintoehdokkaana oli myös Laura Gustafssonin *Mikään ei todella katoa*, jota voidaan pitää uudenaikaisena eläinaktivismifiktiona. Romaanin päähenkilö on eläinaktivisti, joka kokee toivottomuutta kaikesta näkemästään toislajisten eläinten tuskasta. Kirja esittää, millaiset tuotantoeläinten olosuhteet todellisuudessa ovat. Gustafssonin romaani ei kuitenkaan yltänyt voittoon, toisin kuin Anni Kytömäen romaani *Margarita* vuonna 2020, joka antoi äänen jokisimpukoille ja kuroo eläinten, ihmisten ja luonnon etäisyyksiä umpeen.

Ilmiö ei ole ainutlaatuinen Suomessa, vaan kasvanut 1970-luvulla syntyneiden ympäristöliikkeiden siivittämänä laajalti länsimaalaisessa kulttuurissa. Tämä näkyy muun muassa Anthony Brownen tuotannossa: Browne on kirjoittanut lukuisia lastenkirjoja 1970-luvulta 2010-luvulle, joissa käsitellään toislajisten eläinten kokemuksia ja esitetään näiden olosuhteet kriittisessä valossa.²

Tutkimusaineistokseni valitsin kuitenkin vähemmälle mediahuomiolle jääneen Aura Koiviston romaanin *Harhamat*, joka eroaa edellä mainituista romaaneista siinä mielessä, että se edustaa spekulatiivista fiktiota. Turpeisen, Gustafssonin ja Kytömäen romaanit pyrkivät imitoimaan todellisuutta ja tuomaan näin yhteiskunnan epäkohtia laajempaan tietoisuuteen. *Harhamat* sen sijaan luo aivan oman todellisuutensa, Aberranian, utopian yhteisöstä, jossa eläimet voivat elää turvassa ja jossa vallitsee uusi ajatusmaailma ilman hierarkioita ja kategorioita. Aberranian kimeeriasukkaat pakenevat määrittelyä, sillä jokaisesta Aberraniassa kasvavasta eläimestä voi muotoutua mitä vain.

Koska haluan olla osa muutosta tottumuksien ja käsitysten muuttamisessa toislajisista eläimistä, käytän tutkimuksessani muista eläinlajeista kuin ihminen sanaa toislajinen eläin pelkän eläimen sijaan. Tällä haluan tuoda esille ja normalisoida ajatusta, että myös ihminen on eläin. Lisäksi kutsun kaikki eläimiä, sekä ihmisiä että toislajisia, samoilla pronomineilla kuroakseni ihmisen ja eläimen eroa umpeen.

---

² Anthony Brownen tunnetuimmassa teoksessa *Gorilla* (1983) esiintyy gorilla, joka on tyyppillinen hahmo myös muille Brownen kirjoille.

1.1 Aineisto

Tutkimuskohteenani käytän Aura Koiviston romaania *Harhamat*. Koivisto on tehnyt pitkän uran kirjailijana, ja hänen tuotannolleen on ominaista käsitellä toislajisia eläimiä. Viimeisimmässä omaelämäkertaa ja tietokirjaa yhdistelevässä teoksessaan *Elämä eläinten kanssa* (2024) Koivisto pureutuu ihmisen ja muiden lajien eläinten väliseen suhteeseen. Aiempi teos *Harhamat* käsittelee samaa teemaa fiktion kautta.

Harhamissa romaanin nimettömäksi jäävä päähenkilö on juuri ostanut vanhan mökin itselleen keskeltä metsää ja muuttanut luonnon helmaan kauas ihmisten parista. Päätös on syntynyt kyllästymisestä ihmisten kulttuuriin, jossa arkea määrittää jatkuva tehokkuuden tavoittelu ja muiden hyödyntäminen. Päähenkilöä painaa läpi tarinan hänen oma ihmisyytensä – hän kavahtaa kaikkea ihmiskulttuuriin liittyvää, muttei silti voi täysin päästä siitä eroonkaan, onhan hän ihminen ja ihmisten keskellä kasvanut.

Metsässä asustaessaan päähenkilö alkaa nähdä kummia, olioita, joiden ei pitäisi olla mahdollisia. Hän tutustuu lähimpään naapuriinsa Eulaliaan, joka lopulta paljastaa totuuden Aberraniasta – paikasta, johon päähenkilö on sattumalta päätenyt asumaan. Aberraniassa elää monilajinen yhteisö, jonka asukkaat ovat kimeerejä, joita myös harhamiksi kutsutaan. Kimeeri tai harhama tarkoittaa eliötä, jossa on yhdistynyt kaksi tai useampi geneettisesti erilainen solukanta. Koska Aberraniassa eläimistä voi kehittyä mitä vain, kaihtavat kimeerit kategorisointia eivätkä perusta loogisuudesta tai rationaalisuudesta. Kimeerit haastavatkin ihmiskulttuurin leimallisia piirteitä luokittelusta ja rationaalisuudesta, jotka ovat johtaneet toislajisten eläinten alistamiseen ihmisen vedotessa joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti hierarkioihin ja kategorioihin.

Aberrania haastaa myös muilla tavoin ihmiskulttuuria. Monilajisen yhteisön eläimet eivät syö lihaa eivätkä harjoita väkivaltaa. Luontoa ei riistetä, vaan sen ja muiden olentojen kanssa eletään sulassa sovussa. Päähenkilö, kuten Aberranian asukkaatkin, rakastavat kotiaan ja tuntevat löytäneensä paikasta turvan. Aberranian idealisoitu ympäristö ja yhteisön kulttuuri muistuttavat utopiaa, joka visioi yhteisöä, jossa kenenkään ei tarvitsi kärsiä toisten olentojen takia.

Tarinan lopussa idyllin rikkoo Aberraniaan löytänyt mies, Sooven-Sooven, joka haluaa hyödyntää Aberraniasta kaiken. Omituisen tilanteesta tekee sen, että Sooven-Sooven muistuttaa täysin päähenkilön lapsuuden aikaista mielikuvitushahmoa, jonka hän itse kehitteli päässään. Päähenkilö myrkyttää Sooven-Soovenin ja päätyy mieleltään romahtaneena sairaalaan.

Lukijalle jätetään tulkittavaksi, oliko päähenkilö kuvittelut Sooven-Soovenin Aberraniassa ja onko kenties koko Aberrania päähenkilön kuvitelmaa. Tarina tarjoaakin eväitä kimeerihahmojen sekä konkreettiseen että allegoriseen tarkastelemiseen. Romaanin lopetuksessa päähenkilö palaa sairaalasta takaisin Aberraniaan ja muuntautuu pikkuhiljaa itsekin kimeeriksi.

Harhamista ei ole vielä tehty aiempaa tutkimusta, mutta kirja-arvioissa sen on esitetty kytkeytyvän ikiaikaiseen aiheeseen luontoon pakenemisesta pastoraali-idyllinä (Hytönen 2023) sekä kuvaavan fantastista paikkaa, jossa ihmisen eläimen rajat sekoittuvat ja eläimet elävät vahvassa vuorovaikutuksessa toisiinsa (Valtonen 2023). Anni Valtonen (2023) kritisoi *Helsingin sanomissa* teoksen yhteisökuvausta turhan romantisoiduksi, minkä yhdistän itse utopian piirteeksi. Mikko Saari (2023) kutsuu *Harhamia Kulttuuritoimituksen* kritiikissä tendenssiromaaniksi, ja kertomuksen erityisen selvän ihmiskritiikin tunnistavat myös edellä mainitsemani arviot.

1.2 Teoria ja metodologia

Tutkimuksessani pyrin tekstianalyysillä tuomaan esiin, kuinka *Harhamat* osoittaa länsimaalaisessa yhteiskunnassa vallitsevan ihmis-eläin-erottelun ongelmallisuuden ja purkaa ihmiskeskeistä maailmankuvaa. Erittelen, millaisia fiktiivisiä keinoja, jotka kyseenalaistavat ja pyrkivät parantamaan toislaajisten eläinten asemaa, *Harhamissa* on käytetty.

Tutkimukseni sijoittuu alueelle, jossa posthumanismi ja kriittinen eläintutkimus kohtaavat. Koska molemmat tutkimussuuntaukset ovat laajoja ja monitieteellisiä ja ammentavat teoriaa useilta tieteen aloilta, käytän omassakin tutkielmassani argumentointini tukena jonkin verran teoriaa kirjallisuudentutkimuksen ulkopuolelta kuten filosofiasta, yhteiskuntatutkimuksesta ja politiikantutkimuksesta.

Sijoitan tutkimukseni kuitenkin ensisijaisesti kriittisen eläintutkimuksen kehyksiin, sillä tutkimukseni jakaa kriittisen eläintutkimuksen arvomaailman ja pyrkimyksen parantaa toislaajisten eläinten asemaa, mikä erottaa sen muista samankaltaisista tutkimussuuntauksista. Toteutan pyrkimystäni nostamalla esiin tutkimuksellani kirjallisuutta, joka kuvaa toislaajisia eläimiä enemmistökirjallisuudesta poiketen subjekteina, sekä kyseenalaistamalla analyysissäni ihmisen nykyistä valta-asemaa suhteessa toislaajisiin eläimiin.

Tutkimuksessani nostan myös esiin, kuinka *Harhamissa* käytettyjä kerronnan keinoja on yhdistetty empatiakyvyn kultivointiin ja näin pyrin osoittamaan, että kirjallisuus voi auttaa muuttamaan suhdettamme toislaajisiin eläimiin positiivisemmaksi ja kunnioittavammaksi. Käsitän empatian Keenin (2007, 4–5) laajasti viitatus määritelmän mukaisesti; Keen esittää empatian spontaanina reaktiona toisen emotionaaliseen tilaan tai olosuhteisiin, jolloin reagoija jakaa toisen tunteet.

Seuraavaksi esittelen enemmän kolmea tutkimussuuntausta, joista ammennan eniten teoriaa tutkimukseni tueksi: posthumanistista kirjallisuudentutkimusta, kriittistä eläintutkimusta sekä utopiatutkimusta.

1.2.1 Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus

Posthumanismi on filosofis-tutkimuksellinen suuntaus, joka pohtii uudelleen ihmisen paikkaa ja rajoja tieteellisten läpimurtojen ravisuttamassa maailmassa, jossa ihmisen erityisyydeltä on viety pohja. Tutkimus toislaajisista eläimistä samankaltaisina tuntevina ja kokevina yksilöinä sekä teknologian kehitys ihmisen aivoja jäljittelevään mutta tehokkaammin toimivaan tekoälyyn herättää kysymyksiä maailmankuvasta, johon olemme tottuneet. Tässä maailmankuvassa ihminen on erilaisin hierarkioin, dualismein ja kategorioin erotettu muusta ympäristöstä erilleen. Posthumanismi kyseenalaistaa ihmisen erityisyyden filosofisesti, biologisesti ja sosiaalisesti ja pyrkii löytämään uusia elämän ja elämisen muotoja samalla arvioiden niiden seurauksia. (Lummaa & Rojola 2014.)

Suomalaisen posthumanistisen tutkimuksen merkittävimmän teoksen *Posthumanismi* kirjoittaneet kirjallisuudentutkijat Karoliina Lummaa ja Lea Rojola (2014, 8) kirjoittavat teoksen alkusanoissa, ettei posthumanismi ole pelkästään filosofinen reaktio, vaan siinä korostuu myös poliittisuus, kritiikki sekä luovuus – uuden visiointi. *Harhamia* on erityisen mielekästä tarkastella posthumanismin kehyksissä, sillä se rikkoo käsityksiä ihmisen erityisasemasta, pohtii ihmisen paikkaa osana muuta ympäristöä ja visioi uutta tapaa elää esittäessään utopian, jossa kategoriat eivät sido niin ihmisiä kuin muitakaan eläimiä hierarkioihin.

Vasta 2000-luvun alkuvuosikymmenten jälkeen yleistynyt posthumanismin tieteenala on suhteellisen nuori suuntaus, mutta sen juuret pohjautuvat erilaisiin viime vuosisadan filosofioihin sekä akateemisiin ja poliittisiin liikkeisiin, jotka käsittelivät ihmisen, eläimen ja koneen suhdetta (Lummaa & Rojola 2014, 14–16). Posthumanismin tutkimuskenttä kytkeytyykin liukuvien rajojen moneen muuhun suuntaukseen kuten ekokritiikkiin, jonka teoriaa pastoraalista ja luontokuvauksesta käytän kolmannessa luvussa.

1.2.2 Kriittinen eläintutkimus

Kirjassa *Defining Critical Animal Studies* (2014 XIX & XXII-XXIV) Anthony J. Nocella II, John Sorenson, Kim Socha sekä Atsuko Matsuoka esittävät kriittisen eläintutkimuksen juurien olevan eläinten vapautus- ja oikeusliikkeissä, joiden nähdään usein sysänneen liikkeelle filosofi Peter Singerin teos *Animal Rights* (1975). Tiiviissä yhteyksissä eläinaktivismin kanssa, 2000-luvulla yhdysvaltalaisissa ja kanadalaisissa yliopistoissa kehittynyt, kriittinen eläintutkimus lähti haastamaan eläintutkimuksen ja ihmistieteellisen eläintutkimuksen teoriakenttiä. Edeltävistä eläintutkimuksen aloista kriittinen eläintutkimus pyrkii erottautumaan keskittymällä purkamaan ihmis-eläin-erottelua sekä näkemään jokaisen eläimen subjektina.

Nocella II:n ynnä muiden mukaan toislaajisten eläinten objektisointi ei kuitenkaan määritä ihmistieteellistä eläintutkimusta; moni alan tutkija käsittää eläimen samanlailla kuin kriittisen eläintutkimuksen tutkijat. Ihmistieteellinen eläintutkimus tutkii ihmisten ja toislaajisten eläinten välistä vuorovaikutusta ja suhteita ja liittyy usein kriittisen eläintutkimuksen kanssa. Kriittinen eläintutkimus eroaa kuitenkin muista eläimiä tutkivista suuntauksista päämäärällään parantaa toislaajisten eläinten asemaa ja olosuhteita. Se jakaa eläinoikeusliikkeiden kanssa fokuksen valtasuhteisiin, epätasa-arvoisuuteen ja hierarkioihin pyrkien vähentämään toislaajisten eläinten hyödyntämistä, sortoa ja alistamista.

Kriittinen eläintutkimus ammentaa teoriaa tutkijan omin painotuksin useista muista koulukunnista kuten feministisistä, intersektionaalisista, ekokriittisistä ja erilaisista filosofisista suuntauksista (Aaltola & Wahlberg 2020, 11). Kuten posthumanismissa kriittisen eläintutkimuksen kentällä tehdään laajalti erilaista tutkimusta kytkeytyen ja limittyen muihin kriittisiin suuntauksiin. Posthumanismin kanssa kriittinen eläintutkimus jakaa yhteisen kiinnostuksen kohteen ihmis-eläin-jaottelun ja -valtasuhteiden kyseenalaistamisessa. Molemmissa suuntauksissa käytetään runsaasti samaa käsitteistöä kuten *antroposentrismi* eli ihmiskeskeisyys, *antropomorfismi* eli eläimen inhimillistäminen sekä *spesismi* eli lajisorto. Posthumanismista kriittisen eläintutkimuksen kuitenkin erottaa sen sitoutuminen eläinoikeusarvoihin.

1.2.3 Utopia

Tutkimuksessani lähestyn utopiaa kirjallisena genrenä. Utopia liitetään yleensä ihanteen, ideaalin tai unelman kuvaukseksi, ja utopia voidaan käsittää yleisimminkin kuin kirjallisena genrenä. Utopiatutkimuksistaan tunnettu sosiologian professori Ruth Levitas määrittelee kirjassaan *The concept of utopia* (1990, 1) utopian tarkoittavan yksinkertaisimmillaan kuvitteellista luomusta, jossa

voidaan vapautua todellisuuden asettamista rajoista ja ikävyyksistä. Kirjassa Levitas tuo esille utopian monet muodot, sisällöt ja tarkoitusperät. Utopia voi olla niin uskonnollinen, maallinen, poliittinen kuin kirjallinenkin. Utopia voidaan ajatella abstraktina unelmana, toivekuvana tai visiona, sitä voidaan käyttää menetelmänä ideaalin yhteiskunnan hahmottelussa tai nykyisen yhteiskunnan arvioimisessa tai se voi saada hyvin käytännöllisiä muotoja kuten ihanneyhteisökokeilut (ks. myös Eskelinen, Lakkala, Lohtaja, Moisio & Pyykkönen 2017, 36.).

Levitas (1990, 156–157) tuo myös esiin, kuinka arkisessa puheessa utopian käsitettä käytetään usein mutta epätarkasti. Tällöin utopialla tarkoitetaan useimmiten hyvää mutta epärealistista ideaa. Utopiaa saatetaankin käyttää synonyyminä epärealistiselle, tai se nähdään vieläkin negatiivisemmin rinnastuksena totalitarismille unohtaen utopian positiiviset merkitykset. Levitas huomauttaa, että utopiatutkimukselta odotetaan kuitenkin tarkempaa käsitteen määrittämistä (ja kenties myös positiivisempaa suhtautumista), vaikkakin käsitteen täsmällinen määrittäminen vaikuttaakin olevan enemmän poikkeus kuin sääntö utopiatutkimuksessa.

Levitas (1990, 4–6) näkee utopiatutkimuksen jakautuvan kahteen eri lähestymistapaan: liberaalihanumanistiseen ja marxilaiseen traditioon. Ensimmäinen keskittyy utopian muotoon, jälkimmäinen tarkoitukseen. Nykyutopiatutkimus (contemporary utopian studies) yhdistää molempia, vaikkakin sitä vallitsee muotoon keskittyminen. Kysymyksiä muodosta ja tarkoituksesta on yhdistänyt lisätarkoitus, rakentava kritiikki, jonka Levitas näkee määrittävänä piirteenä nykyutopiatutkimukselle. Nykyutopiatutkimus on suhteellisen uusi akateeminen tutkimusala, joka lähti nousuun 1960–1970-luvun aikaan peilaten utopiaromaanien uudelleen nousua sekä sosiaalisten mullistusten herättämiä kysymyksiä – pyrkimystä ymmärtää ajan normeja ja toisaalta vaihtoehtoisia visioita (Levitas 1990, 156–167; Fitting 2009, 121).

Sijoitan oman tutkimukseni nykyutopiantutkimuksen kentälle kirjallisten utopioiden tutkimukseen. Tämä tarkoittaa, että tarkastelen *Harhamia* kirjallisena utopiana kiinnittäen huomiota sekä sen kirjalliseen muotoon että keskittyen utopialle tyypillisiin konventioihin sekä sen tarkoitukseen, mitä *Harhamat* pyrki viestimään ja mihin se pyrki vaikuttamaan. Nykyutopiantutkimus on poikkitieteellistä ja ammentaa niin kirjallisuudesta, historiasta, filosofiasta, arkkitehtuurista, sosiologiasta, politiikasta kuin uskonnostakin (Levitas 1990, 156), mikä näkyy myös omassa tutkimuksessani, jossa yhdistelen utopian hahmottamiseen tietoa useammalta eri alalta. Pääasiassa lähestyn utopiaa kuitenkin kirjallisuustieteen näkökulmasta tarkastellen utopiaa kirjallisena lajina, jolla voi olla potentiaalia vaikuttaa lukijoiden ajatusmaailmaan maalamalla kuvia mahdollisista tai

mahdottomista, suuntaa antavista, maailmoista herättäen näin pohtimaan kriittisesti nykyistä yhteiskuntaamme.

Tom Moylan (1986, 31–35) näkee kirjallisen utopian jatkeena romantiikan kirjalliselle suuntaukselle, jossa keskitytään toiveiden täyttymykseen tai utopistiseen fantasiaan pyrkien muuttamaan ja muuntamaan vallitseva maailma niin että menetetty paratiisi herätetään uudelleen henkiin tai hahmotellaan tulevaa maailmaa, josta on poistettu kärsimys ja rajoitukset. Romanttisessa moodissaan utopia käsittelee ristiriitoja historiallisessa nykyhetkessä. Nämä ristiriidat siirretään toiseen, kuvitteelliseen maailmaan, jotta lukija – tietoisesti tai tiedostamattaan – voi nähdä oman yhteiskuntansa ja sen ristiriidat uudessa ja mahdollisesti inspiroivassa valossa.

Moylan tuo esille erilaisia tyyppisiä ymmärtää utopia paratiiseista odottamattomien luonnon ilmestysten, ihmisen panoksen tai teknologian muuntamiin maailmoihin. Osa utopioista sijoittuu yksinkertaisesti jonnekkin muualle, toiset vaihtoehtoiseen todellisuuteen tai omaan todellisuuteemme, jonka suunta on onnistuttu muuttamaan tavalla tai toisella.

On olemassa eriäviä mielipiteitä, mitkä näistä kuuluvat kirjallisen utopian määritelmään. Yleensä utopia määritellään kuitenkin fiktioksi, joka kuvailee tiettyä valtiota tai yhteisöä ja sen poliittisia rakenteita, jonka tarkoitus on, kuten Moylan (1986, 35) ilmaisee, stimuloida lukijoiden halua parempaan elämään ja motivoida tätä halua kohti toimintaa välittämällä ajatus siitä, ettei maailma ole korjattavissa kerralla kokonaan. Utopia luo vision, joka kannustaa muuttamaan nykyistä yhteiskuntaa.

Koska utopiaan liittyy yhteiskuntaa kritisoiva tendenssi, käyttää se usein kritiikin esittämiseen *satiirin* keinoja, joita myös nostan esiin tarkastellessani *Harhamien* tapaa esittää kritiikkiä toislaajisten eläinten asemasta nykyisessä yhteiskunnassa. Sari Kivistö (2012, 13) määrittelee satiirin tarkoittavan ”purevaa ivaa ja kärjistetyn koomisen keinoin esitettyä kritiikkiä ihmisten naurettavuutta ja paheita tai yhteiskuntaa kohtaan”. Satiirissa on tarkoitus asettaa joku tai jokin naurunalaiseksi ja siinä tartutaan usein henkilöiden vajavaisuuksiin tai ruumiillisiin yksityiskohtiin. Henkilö voidaan esittää joko primitiivisenä, älyllisesti rajoittuneena tai jälkeenjääneenä. *Harhamissa* satiirin keinoja käytetään tekemään ihminen suhteessa toislaajisiin eläimiin jälkeen jääneemmäksi ja vajavaisemmaksi.

Tutkielmassani ymmärrän utopian kirjallisena genrenä, jonka tarkoitus on visioida ideaali yhteiskunta asettaen sen vertailukohteeksi todelliselle yhteiskunnalle ja jota määrittää tietyt kirjalliselle utopialle tyypilliset piirteet. Kolmannessa luvussa tarkastelen *Harhamien* utopiaa erityisesti Northrop Fryen

(1965) artikkelissa ”Varieties of Literary Utopias” esitettyjen utopian piirteiden näkökulmasta, joita ovat muun muassa sosiaalisen käyttäytymisen kuvaaminen rituaalisena; utopiaan saapuva hahmo, joka on yleensä ensimmäisen persoonan kertoja; opas, joka opastaa utopiaan saapuvaa hahmoa keskustellen ja selittäen utopiaa; sekä utopian yhteiskunnan ja sen tapojen selittäminen rationaalisesti.

1.3 Toislajiset eläimet kirjallisuudessa

Toislajiset eläimet eivät suinkaan loista poissaolollaan kirjallisuudessa. Lastenkirjallisuus on täynnä eläinhahmoja, jotka eivät näytä ihmisiltä, mutta toimivat kuin ihmiset. Myös aikuisille suunnatusta kirjallisuudesta löytyy lukuisia teoksia, joissa toislajiset eläimet lainaavat ulkomuotoaan esittääkseen todellisuudessa ihmistä. Tällaisia hahmoja sisältävät esimerkiksi moraalisia opetuksia kertova *Aisapoksen faabelit* (500 eaa.) sekä George Orwellin poliittinen satiiri *Eläinten vallankumous* (1945).

Toislajiset eläimet esiintyvät kirjallisuudessa myös monenlaisina muina symboleina. Symbolit voivat olla vakiintuneita, kuten lintuihin liitetty mielikuva vapaudesta, tai rakentua yksittäisessä teoksessa kuvastamaan kertomuksen teemoja tai sanomaa. Aikamme yksi merkittävimmistä kotimaisista kirjailijoista, Pajtim Statovci, käyttää romaaneissaan paljon eläinsymboliikkaa. Hänen tuoreimmassa Finlandia-palkitusta kirjassaan lehmän elämään tiivistyy koko maailman julmuus.

Kirjallisuudelle on tyypillistä käyttää toislajisia eläimiä esteettisinä tehokeinoina. Toislajisten eläinten kuvauksilla voidaan pyrkiä rakentamaan ihmishahmoja ja miljöötä. Vuorilla ulvova susi luo tunnelmaa vaarasta, lintuja ja muita luonnoneläimiä ruokkiva hahmo herättää mielikuvan hyväsydämyydestä. Toislajisen eläimen verisesti tappava hahmo saattaa pyrkiä viestimään uhasta toislajisten eläinten lisäksi ihmisille. Tässä tapauksessa toislajisten eläinten kärsimyksen tuottaminen asettuu negatiiviseen valoon. Kirjallisuudentutkija Josephine Donovan (2016, 46) puhuu kuitenkin esteettisestä hyväksikäytöstä, kun toislajisen eläimen kärsimyksen kuvausta käytetään ihmishahmon luonnehtimisessa.

Kriittisessä eläintutkimuksessa, kuten Helinä Äären (2023) väitöskirjassa *Broilerikulttuuri : Lihateollisuuden kanat suomenkielisessä proosassa ja sarjakuvassa vuosina 1969–2019*, kiinnitetään myös usein huomiota toislajisten eläinten kuvauksiin poissaolevina viittauskohteina, mikä yleisimmin tarkoittaa tapettuja eläimiä. Kun eläin tapetaan, se tehdään poissaolevaksi. Kaksinkertaisesti poissaolevaksi eläimen tekee lautaselle pilkotun eläimen kutsuminen lihaksi.

Toislajiset eläimet esiintyvät laajasti kirjallisuudessa poissaolevina viittauskohteina, mutta niihin kiinnittää harvoin huomiota, koska eläin on piilotettu lihansa taakse. (Ääri 2023, 133.)

Kirjallisuudentutkija John Simons (2002, 85) jakaa toislajisten eläinten representaatiot kirjallisuudessa kolmeen päätekniikkaan: symboliin, antropomorfismiin ja muodonmuutuskertomuksiin. Tutkiessani *Harhamien* kimeerihahmoja pyrin tutkimaan niiden kaikkia kolmea Simonsin esittelemää tekniikkaa. Kimeerihahmot ovat monella tapaa hybridejä; sen lisäksi, että ne yhdistävät eri eläinlajeja ne eivät sovi vain yhteen esittämistekniikkaan. Ensimmäisessä luvussa pureudun erityisesti kimeerihahmoissa ilmenevään antropomorfismiin. Simons (2002, 116) määrittelee eläinten antropomorfisoinnin eläinten esittämisenä kuin he olisivat ihmisiä, toisin sanoen antropomorfisoinnissa eläimelle annetaan inhimillisiä piirteitä. Antropomorfisoinnin skaala on kuitenkin laaja. Simons (2002, 118) jakaa antropomorfisoinnin kolmeen eri lajiin: faabeliin, triviaalin antropomorfismiin ja vahvaan antropomorfismiin. Tutkielmassani päädyn kuitenkin ajattelemaan antropomorfismia enemmänkin janana kuin erilaisina tyypeinä.

Kolmannessa luvussa otan tarkempaan tarkasteluun kimeerihahmojen symbolisuuden sekä muodonmuutuskertomuksen, johon myös hybridieläimet lukeutuvat. Ihmisten ja toislajisten eläinten esittäminen yhteen kietoutuneina ei ole kirjallisuudessa lainkaan tavatonta. Jo varhaisimmat länsimaalaiset tekstit antiikin ajalta sisältävät runsaasti kuvauksia hybridiolennoista, jotka sekoittavat keskenään ihmistä sekä muita eläinlajeja. Tällaisia ovat esimerkiksi harpyijat, kentaurit ja seireenit, joita Odysseus kohtaa yhdessä maailman kirjallisuuden tunnetuimmista teoksissa, *Odysseiassa* (Homeros 750–650 eaa.). Myös keskiajan kirjallisuus sisältää runsaasti hirviöiksi nimitettyjä hahmoja, joissa yhdistyvät niin ihmisen kuin toislajisten eläinten piirteet. Tällaisista hahmoista yksi tunnetuimmista on koirankuonolainen, jolla on ihmisen vartalo mutta koiran pää.

Muodonmuutokset ovat hyvin yleisiä antiikin myyteissä, joissa jumalat ottavat eläimen muotoja yhtenään ja ihmiset muuttuvat jumalien, tunteiden ja kohtalon voimasta toisen lajin eläimiksi. Antiikista sekä keskiajalta periytyneet tarinat hybrideistä ja muodonmuutoksista ovat luoneet nykypäivään saakka lukuisia uudelleenkertomuksia ihmisen ja toislajisten eläinten yhdistymisestä. Modernin ajan kuuluisin muodonmuutuskertomus, Franz Kafkan *Muodonmuutos* (1915), kertoo tarinan miehestä, joka herää eräänä aamuna ja huomaa muuttuneensa torakaksi.

1.4 Aiempi tutkimus

Kirjallisuustieteessä toislaisia eläimiä on tutkittu pitkään kulttuurisen ja humanistisen eläintutkimuksen alueella. Viime vuosikymmeninä humanistisen eläintutkimuksen ovat kuitenkin pitkälti syrjäyttäneet kriittisesti eläimiä tutkivat suuntaukset kuten posthumanismi, ekokritiikki sekä kriittinen eläintutkimus.

Vuonna 2010 ilmestynyt Karoliina Lummaan väitöskirja *Poliittinen siivekäs : Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa* nosti kotimaisen kirjallisuuden kentällä esiin toislaajisten eläinten, lintujen, konkreettisen tulkitsemisen. Tutkimus innoitti myös minua tarkastelemaan toislaajisten eläinten kuvauksia muinakin kuin pelkkinä trooppeina.

Lummaan väitöskirja ammentaa teoriansa posthumanismista sekä ekokritiikistä.

Kriittistä eläintutkimusta edustava Ääri julkaisi väitöskirjansa broilerikulttuurista vuonna 2023 vakiinnuttaen kriittisen eläintutkimuksen paikkaa suomalaisessa kirjallisuuden tutkimuksessa. Äären väitöskirjan tavoitteena on hänen mukaansa ”...paitsi tuottaa tietoa broilereista kirjallisuudessa myös kehittää välineitä tuotantoeläinten ja teollisen eläintuotannon tutkimiseen kirjallisuudentutkimuksen alueella.” Lisäksi Ääri kertoo tutkimuksensa olevan kokeilu tehdä kirjallisuudentutkimusta, joka voisi parantaa kanojen asemaa. Äären väitöskirja inspiroi merkittävästi minua etsimään tapoja tuottaa kirjallisuudentutkimusta, joka voisi parantaa toislaajisten eläinten asemaa.

Toislaajisten eläinten tutkimuksessa kiinnitetään yleensä huomiota niiden representaatioon. Simons (2002, 86–87) määrittelee representaation trooppeina ja kuvina, joiden kautta voidaan esittää ihmisen kokemaa todellisuutta. Toislaajisten eläinten esittämiseen liittyykin ongelma niiden suodattumisesta ihmiskulttuurin lävitse. Koska toislaajiset eläimet eivät itse pysty sanallistamaan kokemuksiaan, ovat kaikki heistä kirjoitetut tekstit ihmisten tekemiä. Ihminen ei voi kuitenkaan koskaan tietää ja kokea sitä mitä toisen lajin eläin kokee, minkä takia ihminen voi todellisuuden jäljittelyn sijaan vain tuottaa oman kulttuurinsa läpi suodattuneina esityksiä, representaatioita, muista eläimistä.

Vaikka toislaajisen eläimen kokemusta ei voida ikinä esittää sellaisena kuin se on todellisuudessa, voidaan siihen kuitenkin pyrkiä etsimällä tapoja ylittää ihmiskatse. Viime vuosina kriittinen eläintutkimus on pyrkinyt etsimään uusia tapoja kertoa toislaajisista eläimistä, joiden kautta heidän kokemuksiaan voitaisiin ymmärtää paremmin. Samalla arvioidaan, kuinka ihmiskeskeisesti nykyiset eläinkuvaukset ovat rakentuneet ja arvioidaan mahdollisia vinoumia pyrkimyksissä esittää toislaajinen eläin mahdollisimman todenmukaisena.

Siinä missä Lummaa ja Ääri vertaavatkin toislaajisten eläinten kirjallisia esityksiä todellisiin eläimiin, en tässä tutkimuksessa pysty täysin vertailemaan *Harhamissa* esiintyviä eläimiä todellisiin eläimiin kimeerien fantastisen olomuodon vuoksi. Tutkielmassani pyrin kuitenkin arvioimaan, missä määrin kimeerit pyrkivät representoimaan todellisia eläimiä ja pyrkivätkö ne todellisuutta rikkovista ruumistaan huolimatta silti viestimään todellisista eläimistä.

Kriittiselle eläintutkimukselle epätodellisten eläinhahmojen tutkiminen onkin uutta. Sen sijaan posthumanistisessa tutkimuksessa tällaisiakin hahmoja on tutkittu. Juha Raipola (2015) tutkii väitöskirjassaan *Ihmisen rajoilla : Epävarma tulevaisuus ja ei-inhimilliset toimijuudet Leena Krohnin Pereat munduksessa* yhteyttä epävarmuuden teeman ja erilaisten ei-inhimillisten asioiden, olioiden ja teknologioiden toimijuuden kuvausten välillä. Raipolan tutkimiin ei-inhimillisiin lukeutuu mukaan kimeerit, joiden hän näkee aiheuttavan kategorioita rikkomalla epämukavuutta (esim. mt., 162, 173) sekä hahmottelevan todellisuutta toisista näkökulmista kuin on totuttu ajattelemaan (mt., 178–179). Omassa tutkimuksessani jatkan näitä ajatuksia pyrkimyksenäni edistää toislaajisten eläinten asemaa.

Tutkimuksessani on myös uutta utopian tarkasteleminen suhteessa toislaajisiin eläimiin. Kuten olen aiemmin esittänyt, utopia peilaa todellista yhteiskuntaa ja kritisoi tai pyrkii paljastamaan sen epäkohtia. Yhteiskunnan piiriin, kulttuurin ja sosiaalisen sisäpuolelle, on kuitenkin yleensä mielletty vain ihmiset, mikä tarkoittaa, etteivät yhteiskuntaa kommentoivat utopiat ole kiinnittäneet huomiota toislaajisten eläinten olosuhteisiin ja asemaan.

Sen sijaan dystopioissa toislaajisten eläinten kärsimystä on hyödynnetty mallina skenaarioille naisten äärimmäisestä alistamisesta. Feministisissä dystopioissa naisten alistaminen vertautuu suoraan toislaajisten eläinten asemaan. Feministisissä dystopioissa ilmenevän naisten alistamisen ja toislaajisten eläinten alistamisen erona on vain, että toislaajiset eläimet kokevat kaiken esitetyn kärsimyksen myös todellisessa elämässä. Rinnastus on kuitenkin herättänyt analyysia toislaajisten eläinten asemasta, kuten Hanna Samolan (2016) väitöskirjassa *Siniparran bordelli : Dystopian ja sadun lajiyhdistelmät romaaneissa Berenikes hår, Huorasatu ja Auringon ydin*. Omassa tutkimuksessani pyrin osoittamaan, millä tavoin myös utopiaa voidaan käyttää nostamaan esiin toislaajisten eläinten aseman ongelmallisuus.

1.5 Tutkimuksen kulku

Etenen johdannosta ensimmäiseen käsittelylukuun, jossa tarkastelen kimeerihahmoja. Analysoin, edustavatko kimeerit ihmisiä vai toislajisia eläimiä sekä millaisia vaikutuksia hahmojen antropomorfinisoinnilla on. Tämän jälkeen kohdistan huomioni kimeereiden keinoihin rikkoa kategorioita. Luvussa kolme käsittelen Aberraniassa käytettyjä utopian konventioita sekä ympäristökuvausta analysoiden, miten ne peilaavat todellista yhteiskuntaamme. Viimeisessä käsittelyluvussa neljä esitän, kuinka *Harhamia* voidaan tulkita myös allegorisesti, ja analysoin, millä tavoin Aberrania ja sen asukkaat voivat kuvastaa henkistä matkaa rajan rikkomisessa ihmisen ja eläimen väliltä. Lopuksi teen yhteenvedon ja esitän johtopäätelmät ja tutkielman tulokset.

2 Ihmisen ja toislajisen eläimen yhdistyminen kimeerissä

Harhamien (= H) alussa päähenkilökertoja etsii mielessään perusteluja sille, miksi muutti Aberraniaan syrjään, kauas kaikesta sivistyksestä – kauas ihmisistä, vaikka hänen ystävänsä Vivekakin varoitteli muutosta ja uskoi päähenkilön tulevan hulluksi yksinäisyydessään. Päähenkilö kertoo olleensa lopen uupunut ihmisten aiheuttamaan väkivaltaan. Hän kertoo surevansa ”sitä, miten välipitämättömiä olemme muita lajeja kohtaan, miten armottomasti kohtelemme niitä kaikkia, olivat ne sitten orankeja tai metsoja, haapoja tai lohia” (H, 10). Tässä esseemäisiä piirteitä saavassa luvussa päähenkilö tuo esiin erilaisia tapoja, joilla ihmiset ovat kaltoinkohdelleet ja kohdistaneet julmuuksia toislajisia eläimiä kohtaan. Hän kertoo lukeneensa ennen Aberraniaan lähtöä Aasian sademetsissä ryöstetyistä orangeista, joita viedään bordelleihin, sekä pohtii sarvikuonojen tulevaisuutta salametsästäjien kynissä. Toislajisten eläinten asema näyttäytyy päähenkilön silmin toivottomana: ”Eläimiä tapetaan ja syödään, eikä sillä hyvä, niiden räökkääminen ja tappaminen tuottavat myös huvia” (H, 11). Pohdinnoistaan päähenkilölle herää kysymys, joka saattaa käydä myös lukijan mielessä: ”Kuinka suojella jotakin väkivallalta, jos ei halua käyttää väkivaltaa? Kuinka suojella eläimiä, jotka ovat ihmisten armoilla?” (H, 12).

Harhamat vastaa teoksena päähenkilön kysymykseen: kirjoittamalla, kertomalla tarinoita toislajista eläimistä ja näin pyrkimällä uudelleen neuvottelemaan suhdettamme toislajisiin. Filosofin Elisa Aaltola (2023, 55) ajattelee kertomuksien olevan etiikan ja politiikan ytimessä; ne luovat käsityksiä itsestämme sekä toisista, niillä tuotetaan arvomaailmoja, maailmankuvia ja ideologioita. Tarvitaan siis kertomuksia, jotka nostavat toislajisen eläimen keskiöön. Vaikka toislajisista eläimistä on kirjoitettu lukuisia kertomuksia, kertomuksia toislajisten eläinten kärsimyksistä on suhteellisen vähän. Sen sijaan toislajisten eläinten kertomuksia on vallinnut ihmisten käyttöön alistava diskurssi. Toislajiset eläimet esiintyvät kertomuksissa usein ihmisten taustahahmoina – lemmikkeinä tai karjana, sekä objekteina – saaliina, tuotteina, ruokana. Toisin sanoen ihmistä varten. Toinen yleinen tapa esittää toislajinen eläin on käyttää eläintä ihmistä kuvaavana trooppina, jolloin eläin ei esitäkään eläintä vaan ihmistä esimerkiksi faabeleiden, allegorioiden, symboleiden ja vertauskuvien kautta.

Hyvin pinttynyt tapa ajatella kirjallisuuden eläimiä tosiasiasa ihmispiirteinä kuvaavina elementteinä ohjaa helposti myös etsimään *Harhamien* toislajisista eläimistä ihmisten peilikuvia. Tämän tekee erityisen helpoksi Aberranian eläinasukkaiden, kimeerien, eri eläinlajeja yhdistelevät hahmot, joista toinen osa on yleisimmin ihminen. Herää kysymys, pitäisikö kimeerejä ajatella ihmisinä, joiden ”eläimelliset” ominaisuudet pyrkivät havainnollistamaan allegorisesti ihmisten piirteitä. Tässä

luvussa analysoin kimeerien olemusta suhteessa sekä ihmiseen että ei-inhimilliseen eläimeen. Ovatko kimeerit ihmisiä vai eläimiä, ihmiseläimiä vai eläinihmisiä? Pysin samalla tuomaan esiin, kuinka kertomus kimeereistä ravistelee käsityksiämme ihmisten suhteesta eläimiin. Aloitan analysoimalla, esitetäänkö kimeerit vertauskuvina ihmisille ja heidän inhimillisille piirteilleen vai toislajisten eläinten representaationa. Tämän jälkeen siirryn pohtimaan antropomorfisoinnin eettisyyttä sekä potentiaalia kultivoida empatiaa toisia lajeja kohtaan. Lopuksi nostan esiin ihmisten ja toislajisten eläinten välisestä rajan rikkomisesta seuraavan epämiellyttävyyden tunteen ja sen potentiaalinen auttaa ihmistä kohtaamaan eläin itsessään.

2.1 Ihmisiä vai toislajisia eläimiä?

Harhamissa eniten ääneen pääseviä kimeereitä ovat Eulalia (lintu-ihminen), Ibunda (oranki-ihminen), Aspasia ja Vistoria (jyrsijä-ihmisiä), Tomas (haukka-ihminen), Ralph (ilves-ihminen) sekä Pelham (papukaija-ihminen). Kaikki nämä kimeerit ovat ulkonäöltään puoliksi ihmisiä ja puoliksi joitakin toislajisia eläimiä. Esimerkiksi Tomasilla on ihmisen kasvot, tosin haukkamainen nenä, sekä haukan muu ruumis. Vastakkaisesti Ralphilla on ilveksen kasvot, mutta ihmisen muu ruumis. Myös elintavat, käyttäytyminen, eleet ja kieli mukailevat sekä ihmistä että toislajisia eläimiä. Kimeerit puhuvat päähenkilön kanssa ihmisten kielellä, mutta he puhuvat myös kimeerien kielellä, jota päähenkilö ei ymmärrä. Lisäksi he käyttävät keskenään kommunikoimiseen omalle eläinlajilleen tyypillisiä kommunikointitapoja kuten jyrsijöiden tapauksessa ultraääntä.

Ihmisten ja toislajisten eläinten tavat yhdistyvät ongelmitta kimeereissä. Eulalia hoitaa puutarhaa ja kasvimaataan kuin ihminen, sekä munii lintulajinsa mukaisesti kerran vuodessa. Tomas kehittää päähenkilöön syvällisen ihmissuhteen, mutta lentää talveksi lajilleen tyypillisesti etelään. Ralph kävelee kahdella jalalla, mutta vaeltelee silti pitkiä matkoja metsässä ilvesten tapaan. Kimeereitä ei ole siis mahdollista tulkita pelkkinä ihmisinä eläinten ruumiissa, sillä vaikka he elävätkin ihmisten taloissa ja vaatteissa kuten eläinsatujen hahmot, toteuttavat he silti myös toislajityypillisiä piirteitään. Lajityypilliset piirteet sitovat kimeerit osaksi ei-inhimillistä eläinkuntaa.

Toisaalta jotkin kimeerien toislajityypilliset piirteet saavat muotonsa inhimillistettyinä, mikä vääristää lajipiirteitä kohti tulkintaa ihmisestä. Esimerkiksi kaljurotta Victoria toteuttaa rottayhteisönsä kuningattaren roolia inhimilliseen tapaan:

Liike, jolla kaljurotta ojensi minulle kätensä, vaikutti niin ylhäiseltä, ettei paljon puuttunut, että olisin vaistomaisesti tehnyt hoviniiausken. Käsitin heti, että tässä oli paikallisen kaljurottayhteisön äiti. Hän avasi suunsa ja sanoi laulavalle äänellä: 'Victoria'. (H, 62.)

Kaljurottien yhteisöissä vallitsee samanlainen hierarkia kuin muurahaisilla. Yhteiskunta jakaantuu eri kasteihin, ja vain yksi naaras, kuningatar tai äiti, synnyttää poikaset. Victorian hahmo perustuu siis kaljurottien todelliseen hierarkiaan, mutta *Harhamissa* tämä piirre toteutuu epätodellisena, inhimillistettynä; ylhäinen käytös, hoviniiaus ja laulava ääni, ilmentää käsityksiä ihmisten kuningattarista, eivätkä kaljurottakuningattaret todellisuudessa asemastaan huolimatta käyttäydy muita rottia viehkeämmin.

Orankeja taas pidetään eläinkunnan parhaimpina lastenhoitajina – siis ihmisten jälkeen. Vain ihminen hoivaa lapsiaan pitempään kuin oranki. Myös Ibundalla on lajilleen tyypillisesti vahva hoivavietti: ”Puhuessaan tuo äidinrakkauden karvainen ruumiillistuma painoi kädet ensin sydämelleen, paukutti niitä tahdikkaasti rintaansa vasten huutaessaan sanat ’vain rakastan, aina ja loputtomasti ja joka ikinen hetki...’” (H, 53). Ibunda ei kuitenkaan voi saada omia lapsia, minkä takia hän on päätenyt inhimilliseen ratkaisuun perustaa eräänlainen orpokoti tai adoptioperhe. Ibundan luona asuu seitsemän alle kymmenenvuotiasta ihmislasta, jotka ovat kaikki Ibundan ryöstämiä äideiltä, jotka eivät Ibundan mukaan rakastaneet lapsiaan: ”En halunnut heidän kärsivän. Usko pois, he ovat huonoista kodeista. Minä olen pelastanut heidät. Heillä kaikilla oli huonot äidit, surkeat, pahat äidit!” (H, 53). Todellisuudessa orangit saavat lapsia vain noin kahdeksan vuoden välein ja ehtivät saamaan elämänsä aikana neljä lasta. Orankiemo panostaa täysin yhteen poikaseen kerrallaan: kantaa poikasta selässään ensimmäiset kolme vuotta ja imettää ensimmäiset neljä vuotta. Ibunda ei kuitenkaan kannu nuorimmaista adoptiolastaan selässään, imettää kyllä, mutta nuorista lapsistaan vain vauvaa. Ibundan hoivavietti ei täten näyttäydy orangille tyypillisesti vaan pikemminkin ihmiselle.

Ainoana ”eläimellisenä” piirteenä Ibunda-orangin käytöksessä voitaisiin ajatella lasten ryöstämistä. Mutta ajatellessa lapsen ryöstämistä ”eläimellisenä” piirteenä, saatetaan vain projisoida inhimillinen – epämiellyttävä piirre, jota ei haluta nähdä ihmiselle mahdollisena – toislaajiseen eläimeen. Lasten ryöstäminen toislaajisten eläinten keskuudessa ei ole sen tavallisempaa kuin ihmistenkään keskuudessa ellei jopa tavattomampaa. Lasten ryöstämisen selittää Ibundan trauma. Ihmiset ovat ryöstäneet hänen oman lapsensa, käyttäneet Ibundaa hyväkseen ja tartuttaneet häneen sairauden, joka on tehnyt Ibundasta hedelmättömän. Näiden kokemusten valossa ei olisi lainkaan ennen kuulomatonta, että ihminen päätyisi ryöstämään toisen lapsen. Lisäksi vain ihminen osaisi tehdä sen yhtä suunnitelmallisesti kuin Ibunda. Ibunda ryöstää vain sellaisia lapsia, jotka ovat huonoista kodeista, jotta hän voisi tarjota heille paremman kodin.

Ibunda hämärtää rajaa sen välillä, mikä luokitellaan eläimen käytökseksi ja mikä ihmisen. ”Ne äidit! Ne eivät sure eivätkä kaipaa. Ne unohtivat lapsensa niin nopeasti, ettet uskokaan. Ne olivat pelkkiä...

Pelkkiä elukoita”, Ibunda kertoo päähenkilölle (H, 53). Ihmiset eivät usein halua uskoa tekevänsä yhtä pahoja tai jopa pahempia tekoja kuin eläimet ja projisoivat näin julmuuden eläimiin, ”eläimelliseksi”, unohtaen olevansa itsekin eläimiä. Projisoinnin seurauksena ”elukka”-sana on muovautunut ”eläimestä” tarkoittamaan halveksuttavasti tai irrationaalisesti käyttäytyvää henkilöä. Ibundan kommentti ihmisistä elukoina tuo päivän valoon ihmisten luomien inhimillisyyden ja eläimellisyyden rajojen keinotekoisuuden: julmuus, joka ajatellaan eläimille tyypilliseksi, ilmentääkin ihmistä.

Koska Ibundan hahmo tuo kertomuksessa esiin ihmisten luonteen kykenevänä erilaisiin julmuuksiin, tulkitsen, ettei Ibundan hahmossa ole kyse ihmisten epämiellyttävien piirteiden projisoinnista orankiin. Pikemminkin kyse voisi olla satirisoinnista, joka pyrkii tuomaan päivänvaloon ihmisten epämiellyttävät ominaisuudet. Kirjailija Aura Koivisto (2024) on itse kasvanut Korkeasaaren eläintarhassa, jossa ihmiset pyrkivät hoivaamaan toislaajisia eläimiä niiden omaksi parhaakseen. Kun eläintenhoitaja vie poikasen emoltaan intentionaan Ibundan lailla pelastaa poikainen parempaan hoivaan ei emolta kysytä lupaa poikasen ottamiseen. Saman lailla kuin voidaan kyseenalaistaa, olivatko Ibundan ottamien lapsien äidit todella kelvottomia hoivaamaan lapsiaan, voidaan kyseenalaistaa ihmisten toislaajisten poikasten pelastusyritykset. Ibunda ei pysty ymmärtämään kaikkia ihmisäitiyteen liittyviä tunteita:

Vai monenlaisia tunteita! Mikä se sellainen äiti on, joka tuntee lastaan kohtaan raivoa? Tai on kyllästynyt lapseensa. Miten se on edes mahdollista? Se on sama kuin minä sanoisin, että olen kyllästynyt omaan käsivarteeni. (H, 53)

On siis mahdollisuus, että Ibunda on tulkinnut väärin yksittäisen raivonpurkauksen tai kyllästyneen huokauksen niin, ettei äiti rakasta lastaan. Samalla tavalla ihmiset arvioivat jatkuvasti väärin eläinten tapoja hoivata poikasiaan. Koivisto kertoo kirjassaan *Elämä eläinten kanssa* (2024, 36), kuinka moni ihminen toi eläintarhaan rusakonpoikasia ja tuo todennäköisesti vieläkin luulleessaan poikasta emonsa hylkäämäksi. Todellisuudessa rusakonpoikaset ovat harvoin hylättyjä – emon strategiaan vain kuuluu piilottaa kukin poikasista omaan piiloonsa, jossa poikaset viettävät suuren osan vuorokaudesta yksinään.

Kimeerien lajityyppillisten piirteiden voitaisiin tulkita satirisoivan inhimillisiä piirteitä kuten Victorian tapauksessa kuninkaallista ylemmyyden tuntoa tai Ibundan tapauksessa sokaisevaa äidillistä hoivaviettiä. Pitemmille satirisoinnin tuntuu kuitenkin vievän Pelhamin hahmo, jonka toislaajityyppillinen piirre näyttää stereotyyppisesti. Pelhamin papukajjan olemus ja värikäs ulkomuoto yhdistyvät muut hahmot raivon partaalle ajavaan inhimilliseen puheliaisuuteen. Pelham

on kuin ilmetty stereotypia kielikuvallisesti ”värikkääksi” ja ”papukajamaiseksi” luonnehditusta ihmisestä.

Harhamat voitaisiin siis tulkita satiiriksi, jossa kimeerit esittävät toislaajisten eläinten sijaan ihmisiä ja toislaajisten eläinten ominaisuudet voitaisiin tulkita vain vertauskuviksi ihmisen ominaisuuksille. Toislaajisten eläinten ominaisuuksien esittäminen inhimillisten piirteiden vertauskuvina on hyvin tyypillistä eläinkertomuksissa, ovathan jo varhaisimmat eläinten esitykset kirjallisuudessa faabeleita, joissa toislaajiset eläimet kertovat todella ihmisistä ja ihmisyydestä (Rudd 2018, 88). Edellä mainituista piirteistä huolimatta, en tulkitse *Harhamia* erilaisia ihmistyyppejä satirisoiviksi, sillä hahmot rakentuvat paljon kompleksisimmiksi, eikä teos pyri ivaamaan minkäänlaista lajipiirrettä tai ihmistyyppiä. Hahmoista ei näytetä vain niiden karikatyyrimäisiä inhimillisiä piirteitä. Victoria ei hallitse valtakuntaa kuninkaan kanssa linnassa, vaan asuu puoliksi maan alla viiden puolisonsa ja 18 jälkeläisen kanssa. Eikä päähenkilö tuomitse ketään, vaan pyrkii ymmärtämään kaikkien osallisten tilanteita:

Joskus Pelham otti kynän varpaidensa väliin ja heilutteli sitä: ”Kirjoitan ylös tuon ajatuksen. Kyllä niitä vielä kertyy aforismikokoelman verran.”

Olisi voinut ajatella, että mokoma liuhulettinen papukajakimeeri parodioi meitä, teki meistä naurettavia, mutta ei hän ollut pahantahtoinen, hän ei vain kestänyt mitään sellaista, mikä olisi voinut herättää hänessä vakavia, kenties ahdistavia ajatuksia, joten varmuuden vuoksi hän torjui välittömästi keskustelun. Sitä hän toisteli usein: *Älkää puhuko ikäviä! Ei olla nyt ikäviä!* ”Ehkä hänen elämässään on joskus tapahtunut jotain hyvin ikävää”, sanoin Aspasialle, kun olimme kahden kesken.” (H, 117.)

Teos pyrkii satiirille vastakohtaisesti ymmärtämään erilaisia persoonia. Yhtymäkohdat toislaajisten eläinten kanssa inhimillisiin piirteisiin vain vahvistavat ajatusta siitä, että olivat toiset sitten eläimiä tai ihmisiä, tulisi jokaista kohtaan osoittaa myötätuntoa, vaikka piirteet saattaisivatkin olla epämiellyttäviä. Toisinaan vahvasti inhimillisten piirteiden esiin tuominen kimeereissä pyrkii muistuttamaan, ettei ymmärryksen ja hyväksymisen pidä rajoittua vain toislaajisiin eläimiin mutta myös toisenlaisiin ihmisiin.

Teos ohjaa myös päästämään irti ennakkoluulojen aiheuttamista esteistä empatian kokemiselle. Teoksen yhdistellessä kimeereissä sekä inhimillisiä että ei-inhimillisiä piirteitä pyrkii se herättelemään toislaajisista eläimistä uudenlaisia mielikuvia. Kaljurotta on tästä erinomainen esimerkki, sillä ihmiset suhtautuvat rottiin lähtökohtaisesti hyvin torjuvasti. Rottia pidetään ällöttävinä, likaisina eläiminä, eikä kaljurotan turkiton ja ryppyinen ulkonäkö helpota yhtään sitä kohtaan empatian kokemista. *Harhamat* nostaa kuitenkin esiin kaljurottien tavan elää monarkian kaltaisissa yhteisöissä. Kuningatarrotta tuottaa heti aivan erilaisia, positiivisempia, mielikuvia.

2.2 Kimeerien antropomorfisoinnin ja esittämisen eettisyys

Kimeerit eivät siis ole ihmisiä mutteivat täysin toisiakaan lajeja, vaan niissä yhdistyvät sekä inhimilliset että ei-inhimilliset piirteet sekä erillisinä että yhteen kietoutuneina. Inhimillisten piirteiden liittämistä muihin olentoihin tai objekteihin, yleisimmin eläimiin, kutsutaan antropomorfismiksi (esim. Parkinson 2019, 1; Sihvonen 2014, 84). *Harhamien* kimeerejä voidaan ajatella antropomorfisoituina eläiminä. Antropomorfismi on hyvin yleinen tapa esittää eläimiä, Parkinsonin (2019, 1) mukaan se on läsnä kaikkialla länsimaisessa kulttuurissa.

Mielenkiintoiseksi *Harhamien* antropomorfismin tekee kuitenkin sen ongelmallisuus suhteessa teoksen sanomaan. Antropomorfismia on kritisoitu sen ominaisuudesta typistää eläin ihmisen logiikan mukaiseksi (Parkinson 2019, 1). Tai kuten Rojola (2014, 146) ilmaisee antropomorfismiin mahdollisesti sisältyvän narsismin: ”...ihminen katsoo eläintä ja näkee vain oman kuvansa heijastuksen.” Erityisesti kriittisen eläintutkimuksen piirissä antropomorfisointiin on suhtauduttu varsin varauksellisesti. Helinä Ääri tuo väitöskirjassaan esiin (2023, 62), kuinka antropomorfisointi etäännyttää eläimen oikeista eläimistä, vaikkei eläin ole ihminenkään – eläin ei ole tällöin minkäänlainen persoona, eikä kiinnity millään tavoin eläimiä koskeviin tosielämän ongelmiin. Aaltola (2018, 31) kuvailee antropomorfismin riskiksi, että eläimistä muodostuu tyhjiä fyysisiä hahmoja, joihin maalata ihmisten piirteitä, sekä jättää piittaamatta eläinten ei-inhimillisistä uniikeista piirteistä.

Antropomorfismi on näin nähty antroposentrismien jatkeena, jolloin esille eivät pääsekään eläimet vaan ihmiset. Myös *Harhamista* voidaan tehdä tällainen tulkinta, jos kimeerien ajatellaan esittävän erilaisia ihmistyyppejä korostamalla inhimillisiä piirteitä samankaltaisilla toislaajisten eläinten piirteillä. Tästä esimerkkinä voidaan mainita Tomaksen invalidisoituminen, kun häntä ammutaan siipiin hänen ylittäessään ihmisten metsästysvyöhykkeellä olevaa kanavaa.

Lentäminen oli määrittänyt sitä, miten Tomas katsoi maailmaa. Se antoi hänelle perspektiiviä ja liikkumisen vapautta, se sai hänet tuntemaan itsensä ehjäksi ja arvokkaaksi. Ja nyt hän ei enää koskaan lentäisi. Hänen toinen siipensä oli murskaantunut, hän ei ollut enää se huikaisevan ihmeellinen haukkakimeeri, joka kohosi korkealle taivaalle ja syöksyi siivet supussa kohti maata, joka ilmestyi näyttävästi milloin minnekin...Hän käveli hitaasti kuin vanha mies. (H, 212.)

Voitaisiin ajatella, että invalidisoitumisen etäännyttäminen toislaajiseen eläimeen mahdollistaisi helpommin ihmiselle invalidisoitumisen käsittelemisen. Tomasin intohimon lentämiseen voisi tulkita kuvastavan esimerkiksi inhimillistä intohimoa johonkin urheilulajiin. Omassa lajissaan taitava

urheilija voi kokea koko elämänsä merkityksen perustuvan taidoilleen, kuten Tomasin kerrotaan tunteneen itsensä lentämisen kautta ehjäksi ja arvokkaaksi. Invalidisoitumisen jälkeen urheilija ei pysty enää esittämään taitojaan, kuten Tomas ei pystynyt enää ilmestyä näyttävästi paikalle, ja koko olemus saattaa tuntua jähmeältä, kuten Tomas tunsi kävelevänsä kuin vanha mies.

Tomasin surulle annetaan inhimillinen eli sanallinen muoto, johon ihmisen, lukijan, on helppo samaistua:

Tomas käänsi katseensa pois. Hänen äänensä oli kova ja kylmä. ”Miten sinun on niin vaikea käsittää? Montako kertaa se pitää sanoa? En olisi halunnut jäädä sinne [hoitajansa luokse]. En olisi halunnut jäädä koko tähän maailmaan. En olisi halunnut jäädä eloon.” (H, 209.)

Tomas sanoittaa kielen avulla masennuksensa ihmiselle ymmärrettävästi, johon toislaajinen eläin ei ikinä pystyisi. Toislaajisten eläinten masennuksen on kuitenkin tutkittu olevan hyvin samanlaista kuin ihmisen masennus (Breed 2017, 165). Kuten olen edellä maininnut kimeerien ei-inhimillisestä eläinkunnasta peräisin olevat lajipiirteet kiinnittävät kimeerit myös toislaajisten eläinten representaatioiksi. Vaikka Tomasin hahmosta voidaan tunnistaa inhimillisiä tapoja käsitellä invalidisoitumista, ei se silti poissulje toislaajisen eläimen ahdingon käsittelyä. Tomas menettää lentokykynsä ihmisten metsästyskiihkon vuoksi:

Joillakin on suunnaton riemu tähdätä ja osua – onnistua – nähdä, kuinka elävä olento saa iskun, kuinka pelkällä sormen koukistuksella ja pienellä metallinpalasella on sellainen vaikutus. Mikä teho, mikä mahti, mikä valta! ... Minä, inhimillinen tiedostava olento, joka voi päättää siitä, kuka on ei-kukaan, pelkkä *mikä*. Pelkkä *se*, jonka saa tappa. (H, 11.)

Tomasin kokemukset kiinnittyvät suoraan metsästyksen ja sen aiheuttamaan tuskaan, jota toislaajiset eläimet joutuvat kokemaan ihmisten huvia tuottavan harrastuksen takia.

Inhimillisten ja ei-inhimillisten kokemusten sekoittamisen tarkoitus kaunokirjallisuudessa voi olla helpottaa empatian kokemista toislaajisia eläimiä kohtaan. Ihminen ei voi koskaan todella tietää, miltä toislaajisen eläimen masennus tuntuu, mutta kuten Leake (2014, 177) kertoo empatian kokeminen ei tarkoita, että jakaisimme samat tunteet kuin toinen, vaan omien tunteiden ja kokemusten käyttämistä ymmärtääkseen toista. Tomasin kokeman onnettomuuden ja sen käsittelemisen myötä lukija voi helpommin asettua metsästettävän eläimen rooliin. Hän voi ajatella omien inhimillisten tunteidensa valossa, miltä linnun lentokyvyn menettäminen tuntuu, kuinka lintu kokee todennäköisesti hyvin samankaltaisia tunteita – samanlaista masennusta – kuin ihminen, joka menettäisi raajansa. Samalla tavoin päähenkilön epätietoisuuden tuska ja menettämisen pelko Tomaksen viipyessä matkallaan on verrattavissa lintujen välisiin suhteisiin. Osa linnuista pariutuu iäksi kuten länsimaalaisen kulttuurin ihanteissa ihminenkin, ja niinpä yhden linnun metsästäminen ei vaikuta vain kyseiseen lintuun, vaan koko linnun yhteisöön kuten kumppaniin ja poikasiin.

Antropomorfismia onkin myös puolustettu sen potentiaalista tuoda esiin yhteyksiä ihmisten ja toislajisten eläinten välillä ja auttaa kurottamaan niiden mieltä kohti (esim. Parkinson 2019, 33; Rojola 2014, 146). Vaikka Aaltola (2018, 31) näkee antropomorfoinnin ongelmallisena toislajisten eläinten tyypistämisen vuoksi, hän myöntää, että sillä voi myös joissain tapauksissa (esimerkiksi *Bambin*) olla hyödyllinen vaikutus empatian kokemiseen toislajisia eläimiä kohtaan, ja potentiaalia herättää huolta niiden kohtelusta. Myös Jane Bennett (2020, luku 7 poliittisia ekologioita; huomautus antropomorfismista) ajattelee antropomorfoinnin käynnistävän herkkyyden, jonka avulla voidaan nähdä yhdistäviä tekijöitä ja samankaltaisuuksia toisten kanssa. Bennett ajattelee, että antropomorfismissa maailma nähdään ensin vain ihmisen kuvana, minkä jälkeen yhtäläisyydet ja toisten arvo avautuvat.

Antropomorfismin ei myöskään nähdä aina peittävän alleen toislajisten eläinten omia piirteitä (esim. Lummaa 2010, 314; Parkinson 2019, 34). Antropomorfismi voikin toimia joskus hyvin samaan tapaan läheisensä käsitteen *zoomorfismin* kanssa. Zoomorfismille ja antropomorfismille on yhteistä inhimillisen ja ei-inhimillisen sekoittaminen, mutta päinvastoin kuin antropomorfismissa, zoomorfismissa ihmiseen liitetään eläimellisiä piirteitä. Zoomorfismin on nähty eroavan antroposentrismistä nostamalla esiin inhimillisen sijaan myös ei-inhimillisen eläimen. Esimerkiksi Rojola (2014, 148) kertoo zoomorfismin olevan näin mekanismina monimutkaisempi kuin antropomorfismi.

Herää kuitenkin kysymys, missä antropomorfismin ja zoomorfismin raja menee. Ovatko kimeerit sittenkin ihmisiä, joihin on liitetty toislajisten eläinten piirteitä ja siten zoomorfisoituja antropomorfoinnin sijaan? Vai onko osa eläimistä antropomorfisia ja osa zoomorfisia? Ja millä tavoin tämä määriteltäisiin, mihin vedettäisiin raja? Osalla kimeereistä on ihmisen kasvot ja muu osa ruumiista toislajisen eläimen ja osalla toislajisen eläimet kasvot ja muu ruumis ihmisen. Olisiko tässä tapauksessa enemmän merkitystä kasvoilla vai muulla ruumiilla? Kimeerit näyttävät pakenevan kategorisoinnin ulottumattomiin lajien lisäksi antropomorfoinnin ja zoomorfisoinnin saralla.

Väitänkin, että myös antropomorfismi on kompleksinen käsite. Sen lisäksi että sitä on joissain tapauksissa haastava erottaa zoomorfismista, se liikkuu erilaisilla tasoilla – tai pikemminkin muodostaa janan, jolle erilaiset antropomorfisoidut hahmot sijoittuvat. Janan toisessa päässä ovat toislajisten eläinten ruumiit, jotka on täytetty kokonaan inhimillisillä hahmoilla, ja toisessa päässä toislajiset eläimet, jolle on lisätty vain jokin inhimillinen piirre kuten puhuminen.

Toislajisia eläimiä voidaan pyrkiä kuvaamaan kirjallisuudessa mahdollisimman todellisten eläimien kaltaisina, mutta lisätä niille joitakin inhimillisiä piirteitä tuodakseen ne lähemmäs ihmistä. David W. Gilcrest (2003, 41) sanoo *puhuvan troopin* eli ei-inhimillisen puhumisen antavan toislajisille eläimille läsnäolon inhimillisessä diskurssissa, josta ne eivät välttämättä muuten pääsisi nauttimaan.

Gilcrest (2003, 53) ei kuitenkaan pidä puhuvaa trooppia vain positiivisena asiana. Hän näkee sen myös häivyttävän merkittäviä eroja eri lajien välillä. Antropomorfismiin liittyikin aina vaara vääranlaisten käsitysten välittämiseen toislajisista eläimistä. Vaikka joidenkin asioiden suhteen ihmiset ovat samankaltaisia kuin toislajiset eläimet, mikä voi helpottaa esimerkiksi eri lajeja läpäisevän kivun hahmottamisessa, eivät eri lajien piirteet mene kuitenkaan kaikessa yksi yhteen. Aaltola (2018, 32) nostaa esiin yhtäläisyyksistä väärin oletusten tekemisen vaaran: ihmiset voivat olettaa väärin toislajisten eläinten pitävän samoista asioista kuin ihminen esimerkiksi pukemalla koira ihmisen vaatteisiin ja halaamalla häntä yhtenä, mikä voi todellisuudessa tehdä koiralle vain tukalan olon. Tai ihminen voi käyttäytyä vihamielisesti toislajista eläintä kohtaan, kun eläin ei noudatakaan inhimillisiä sääntöjä tai normeja. *Harhamissa* tuodaan kuitenkin esiin inhimillisten ja toislajisten eläinten yhtäläisyyksien olettamisen haitallisuus, kun Aspasia-kimeeri läksyttää päähenkilöä hänen hyvää tarkoittavista ajatuksistaan:

Puheeni ei tehnyt toivottavaa vaikutusta. Aspasia hymähti. ”Tuo on alkeelien ajattelua. Voittajat. Ikään kuin kaiken tarkoitus olisi valloittaa maailma. Täyttää maailma itsellä, pursuta yli äyräiden.”

”En tarkoittanut sitä”, sanoin loukkaantuneena.

”Ehkäpä et, mutta olet imenyt itseesi alkeelien maailmankuvan.” (*H*, 69.)

Päähenkilö ajatteli kehuvaansa rottia kutsuessaan heitä eläinkunnan voittajiksi, mutta oppii, etteivät kimeerit ajattelekaan samalla tavalla. Päähenkilö omaa alkeelien eli ihmisten maailmankuvan, josta lähtökohdin on vaikea vetää johtopäätöksiä muiden lajien tavoista ajatella.

Kriittisissä tutkimuksissa toislajisten eläinten representoiminen onkin nähty ylipäättään ongelmana, sillä vaikka toislajista eläintä kuinka yritettäisiin kuvailla mimeettisesti suhteessa todellisiin eläimiin, toislajinen eläin suodattuu sanoiksi aina inhimillisten havaintojen ja merkitysjärjestelmän lävitse. Lummaa (2010, 23) nimeääkin yhdeksi keskeisistä ekokriittisistä ongelmista luontoa koskevien esitysten muodostumisen väistämättä luontoa koskevien inhimillisten käsitysten esityksistä. Voidaankin ajatella, että jokainen ihmisen rakentama toislajinen eläinhahmo on aina jossain määrin antropomorfinen.

Harhamat onnistuu kuitenkin kiertämään toislajisten eläinten mimeettisen esittämisen eettisen ongelmallisuuden edustamalla ei-inhimillistä eläinkuntaa kuvitteellisten kimeerihahmojen avulla.

Kuvitteellisia eläinhahmoja ei voida syyttää harhaanjohtamisesta mimeettisyydestä poikkeamalla, kuten kuvailemalla kaljurotan piirteitä inhimillisessä muodossa. Kimeerit eivät ole ihmisiä, eivätkä toistakaan lajia. Näin lajipiirteiden ei tarvitse mukailla tiettyjä lajeja, vaan ne voivat olla yhtä keksittyjä kuin kimeeritkin. Yrittäväthän kimeeritkin päästä eroon lajikategorioiden tuomista leimoista:

Jos jotakin varmuutta kaipaat, siinä se on: tapahtuu yllättäviä asioita. Muotoutuu ilmiöitä, muotoja ja olentoja, joita kukaan ei olisi voinut kuvitella. Sitä te alkeelit ette siedä ja siksi olette jähmettyneet itseenne ja yritätte pitää maailmaa itse kuvittelemassanne järjestyksessä. (H, 68.)

Kimeerit eivät usko muodostuvansa erilaisista lajiristeytyksistä, vaan kehittyvän sattumanvaraisesti erilaisiksi olennoiksi. Tärkeintä ei siis ole, representoivatko kimeerit joitain tiettyjä eläinlajeja, vaan se että ne edustavat ei-inhimillistä toiseutta. Näin ollen käsitän kimeerit – ei toislajisten eläinten esityksinä – vaan edustuksena.

2.3 Kategorioiden rikkomisesta seuraava epämiellyttävyys

Kimeerien ihmispiirteet helpottavat kuvittelemaan itsemme toislajisten eläinten asemaan. Kimeerit ilmentävät ihmisen ja eläimen välisen rajan häilyvyyttä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä nostata pintaan vain myötätuntoa vaan myös pelkoa ja inhoa. Tämän tietävät kirjassa myös kimeerit: ”Minä olen *Rattus norvegicus* ja Victoria on *Heterocephalus glaber*. Ja kuitenkin olemme myös *inhimillisiä*. Se on häiritsevää. Onko se jopa pelottavaa?” (69). Lajien tieteellisten nimien mainitsemisella Aspasia haluaa korostaa ihmisten tarvetta nimetä tarkasti eläimiä suvun ja lajin mukaan.

Kimeerit lukeutuvat luonnottomuudessaan, rajoja rikkoessaan ja odottamattomuudessaan groteskiin estetiikkaan. Justin Edwards ja Rune Graulund (2013, 4) määrittelevät groteskin yksinkertaisimmillaan luonnon lakien rikkomiseksi. Groteskissa tarkkarajaiset luokittelut, merkitykset ja jaottelut rikkoontuvat muodostaen jännitteen naurettavan ja kauhistuttavan sekä absurdin ja pelottavan välillä. *Harhamissa* ilmenee samanlaisia jännitteitä: miten kimeereihin pitäisi suhtautua? Lukijalle näytetäänkin heti alussa hämmentävä tilanne, jossa vanha nainen munii kompostimaisen rakennelman päällä. Kohtaus herättää ristiriitaisia tunteita, tulisiko vanhuksen pesimistouhuihin suhtautua huvittavina vai ahdistavina.

Eulalia nauroi riemukkaasti. ”Kerran olin kasvimaalla kylvämässä porkkanaa, kun yksi sellainen karmean näköinen hyväkäs rynnisti jostakin pöheiköstä, tuli vain takaa päin, nosti hameen helmaa, ja tups tups... Minä kylvän siementä peltoon, ja se peijakkaan rohjake kylvää siementä minun takalistooni.”

”Siis... Tarkoitatko että lastesi isät ovat lintuja?” minä änkytin. (H, 36.)

Eulaliaa itseään naurattaa tilanteen koomisuus, ja tilanteen voikin nähdä naurettavana. Toisaalta päähenkilön änkytyksestä voidaan päätellä päähenkilön järkyttyneen, mikä on myös toinen mahdollinen suhtautuminen asiaan; tilanteenhan voisi tulkita raiskauksena. Koomisuutta enemmän *Harhamat* hyödyntääkin absurdiutta ja herättää ahdistusta rajojen rikkoutumisesta. Ihmisen ja eläimen rajojen rikkoontumiset herättävät kysymyksiä ilman vastauksia: Oliko Eulalian hedelmöittäminen raiskaus vai normaalia toislaajisten eläinten kanssakäymistä? Entä miten päähenkilön romanttisiin suhteisiin Ralphin ja Tomaksen kanssa pitäisi suhtautua?

Ihmisen tapa käsittää maailmaa, ympäristöä ja itseä suhteessa muihin perustuu pitkälti kategorisointiin ja erilaisiin dualismeihin. Yksi perusteellisimmistä käsitteellisistä jaoista on kulttuurin ja luonnon vastakkain asettelu, mihin linkittyy myös ihmisen ja eläimen erottaminen vastakkaisiksi kategorioiksi (Lummaa & Rojola 2014, 19). Elokuvatutkija Jukka Sihvonen (2014, 95) esittääkin ihmisen oman olemuksen käsittämisen sisältävän paradoksin: ymmärtääkseen mitä ihminen on, hänen täytyy määritellä, mitä hän ei ole. Dualismeihin liittyy hierarkisointia, sillä kaikki ihmiseen linkitetty nähdään muuta arvokkaampana. Länsimaalaisessa kulttuurissa kyseinen hierarkisointi on mielletty olevan peräisin kristinuskon antroposentrisistä myyteistä, mutta ilmiötä selittää myös ihmisen vahva uskon rationaalisuuteen, joka on mielletty yksin ihmisen piirteeksi. Aurora Murca Arocan (2020, 98) mukaan kulttuurille on osoitettu enemmän arvoa kuin luonnolle, sillä se osoittaa älykkyyden käyttöä – luonto on sen sijaan nähty resurssina, raaka-aineena ihmisten luomille sivilisaatioille ja kulttuurille. Selvärajaiset kategoriat ihmiselle ja eläimelle, kulttuurille ja luonnolle, pitävät huolen siitä, ettei ihminen sekoitu niiden kanssa ja päädy näin itsekin resurssiksi. Pitämällä rajat selvinä, ihminen voi seistä yksin hierarkian huipulla hallitsemassa.

Groteskia suomalaisessa kirjallisuudessa tutkinut Irma Perttula (2011, 61–62), esittää väitöskirjansa pohjalta groteskissa olevan tarkoituksena purkaa hierarkioita, kyseenalaistaa normeja sekä tuoda esille piilotettua toiseutta ja tukahdutettuja ajatuksia. Groteskissa taiteessa usein esiintyvät hybridit herättävät luonnottomien ja absurdien yhdistelmien, yleensä ihmisen ja toislaajisen eläimen, myötä pohtimaan, mitä ihmisyyys on (ks. myös Edwards & Graulund 2013, 3). Kimeerit vaalivat puheissaan loogisuuden ja rajojen vastakohtaa, mutta myös kimeerit hybridihahmoina luovat groteskin elementin, joka on omiaan ravistelemaan ihmisten luomaa hierarkisointia, kategorisointia ja rationaalisuusihannetta.

Ihmisen ja eläimen hybridit kirjallisuudessa ovat usein kuvastaneet eläimen torjumista ihmisessä. Useat varhaiset kuvaukset hirviöistä kuten kreikkalaisessa mytologiassa esiintynyt Minotaurus tai myöhemmin keskiajalla koirakuonolaiset ovat ihmisen ja toislaajisten eläinten yhdistelmiä. (Edwards

& Graulund 2013, 40, 44). Eläinten yhdistymisen ihmisissä luokittelemisen hirviöiksi kertoo ihmisen vastustamisesta eläimellisyyttänsä kohtaan. Aroca esittää artikkelissaan ”Neither Animal nor Human: An Ecogothic reading of the Monstrous Hybrid in Dracula, The Beetle and The Snake Lady” (2020), ettei hirviöhybridien kautta esitetty eläimellisyyden pelko loppunut edes Charles Darwinin ihmisen ja eläimen rajoja ravistelevan evoluutioteoriaan. Päinvastoin – evoluutioteoria lisäsi eläimellisyyden pelkoa, kun ihmiset halusivat kieltää totuuden itsestään yhtenä eläinlajina muiden joukossa. Aroca näkee 1800-luvulla syntyneen goottilaisen fiktion kuten Bram Stokerin *Draculan* (1897) esittävän ihmisen kamppailua hyväksyä olevansa yksi laji muiden eläinten joukossa. Goottilainen fiktio esittää usein viktoriaanisen miehen taistelua ”darwinilaista” hybridihirviötä vastaan säilyttääkseen antroposentrisen maailman järjestyksen. Mieshahmot kokevat hirviöhybridit oudolla tavalla pelottaviksi, minkä Aroca näkee johtuvan hirviöiden erilaisuuksien sijaan hirviöiden samankaltaisuuksien tunnistamisesta.

Aroca näkee goottilaisen fiktion joukossa myös kriittisiä ääniä, joiden tarkoitus oli laajentaa ihmisidentiteetin rajoja. *Harhamissa* ihmistä ja eläintä yhdistelevät hybridikimeerit toimivat tähän tapaan; ne pakottavat lukijansa kohtaamaan ajatuksen ihmisen samankaltaisuudesta toislaajisten eläinten kanssa. Kimeerit ravistelevat käsityksiä ihmisen identiteetistä ja asemasta herättämällä epämiellyttävän, *ekokauhua* muistuttavan tunteen. Ekokauhu on Stephen A. Rustin ja Carter Solesin (2014, 509) määritelmän mukaan kauhukirjallisuuden laji, joka pitää sisällään kauhua herättävät tekstit ja troopit, joita käytetään herättämään ekologista tietoisuutta, esittämään ekologisia kriisejä tai häivyttämään inhimillisen ja ei-inhimillisen rajoja. Christy Tidwell (2023, 54, 66) jatkaa Rustin ja Solesin ajatusta ekokauhusta yhdistämällä siihen myös groteskille yleisen *kehokauhun*, joka ilmentää kehoon ja sen rikkoontumiseen liittyviä pelkoja. Tidwell (2023, 66) näkee ekokauhun ja kehokauhun yhdistyvän erityisesti ihmisen ja eläimen yhdistymisissä, jolloin kauhu syntyy inhimillisyyden menettämisen lisäksi kehomutaation pelosta. Ihmisen ja eläimen hybrideissä kuten *Harhamien* kimeereissä inhimillisen ruumiin rajat ovat uhattuna. Tidwell (2023, 75) ajattelee kauhutekstien mahdollistavan pelkojen kohtaamisen, ja hänen mielestään ihmisen valta-aseman muuttamiseksi on välttämätöntä kohdata ei-inhimilliseen kohdistuvat pelot – sen sijaan, että ne kiellettäisiin.

Vaikka useimmat kimeerit muistuttavat ihmistä, se ei silti estä heidän kaltoinkohteluaan. Tätä miettii myös teoksen päähenkilö pohtiessaan, kuinka Tomasin ampuminen oli mahdollisesti tapahtunut.

Jos he tiesivät tappavansa kimeerejä, olisin varmasti jo aiemmin kuullut kimeereistä. Tai sitten he salasivat asian. Ehkä he pelkäsivät, että siitä olisi noussut meteli. Hehän tappoivat olentoja, jotka olivat osaksi inhimillisiä. Ei sentään, ei se olisi riittänyt, *osaksi* inhimillinen. Kimeereille olisi vain määrätty metsästyskiintiöt. (H, 111.)

Kun ihmisen rajoja eläimeen rikotaan, joutuu ihminen pelkäämään toislajisten eläinten kohtaloa. Mikä esimerkiksi estäisi kannibalismin, ihmisen ruuaksi joutumisen, jollei ihmisen ja eläimen välille asetetut tiukat rajat? ”...jos muita lajeja jatkuvasti kohdellaan niin hirvittäväällä tavalla, miten helposti siirrytään oman lajin yksilöihin”, päähenkilö pohtii (H, 12). Ihminen on luonut raamit inhimillisyydelle, ja jopa ihmisetkin voivat olla vaarassa päätyä objektin asemaan, jos eivät täytä näitä raameja. Ihmishistoriasta löytyykin paljon esimerkkejä, joissa tietyt ihmisryhmät kuten juutalaiset ovat joutuneet samanlaiseen asemaan toislajisten eläinten kanssa. Päähenkilö tietää ihmislajin vaarallisuuden ja väsyneenä täyttämään inhimillisyyden kriteerejä pakenee Aberraniaan: ”Niin – minä väsyin, halusin pois menestyjien jalkojen juurelta, halusin unohtaa ja unohtua, ja siksi valitsin unohdetuimman kolkan, minkä valtakunnastamme saatoin löytää” (H, 13). Päähenkilö toivoo löytäneensä Aberraniasta turvapaikan ihmisiltä ja heidän luomiltaan tiukoilta ihmisyyden raameilta.

Kimeereissä yhdistyvä ihminen ja eläin voi herättää epämiellyttäviä tunteita, mutta *Harhamat* ei sukella ekokauhun syvään päätyyn. Kimeerit koettelevat ihmisidentiteetin rajoja, mutta ne eivät kauhistuta päätyellä esimerkiksi toistensa ruuaksi ja herättelemällä kammoa ihmissyönnistä. Sen sijaan *Harhamat* hahmottelee vaihtoehtoista maailmaa, jossa kukaan ei joudu lautaselle, eikä ihmisen tarvitse pelätä joutuvansa resurssiksi, jos siihen ei joudu eläinkään. Seuraavassa luvussa siirrynkään käsittelemään *Harhamien* utooppisia konventioita.

3 Utopia

Valtakunnan rajalla on unohtunut kolkka, missä vuorten rinteitä peittävät sakeat metsät ja jokilaakson tulvaniityillä kasvaa väkevä ruohosto. En ole missään nähnyt niin paljon suuria puita, eläviä ja kuolleita, paksukaarnaisia, sammalten ja jäkälien peittämiä, enkä missään ole kokenut vastaavaa hiljaisuutta. Se on pikemminkin luonnon sisäistä tyyneyttä kuin äännettömyyttä – kuin puista itsestään huokuisi omaehtoinen järkähtämättömyys, kuin ne sanattomasti ja vastaansanomattomasti ilmoittaisivat olevansa paikan valtiaita, joiden hyväntahtoisuuden varassa kaikki muut elävät. Ja niinhän se oikeastaan onkin. (H, 5.)

Näin alkaa *Harhamat*; lukijalle maalataan aisteja hyväilevä, luonnon kauneutta ja ihmeellisyyttä ylistävä turvapaikka, jonne paeta ”valtakunnan” ikävyyksiä. Metsässä vallitsee harmoninen kiertokulku, elämää syntyy ja elämää kuolee. Tähän sykliin Aberraniaan astuva voi vain heittäytyä unohtaakseen inhimilliset kiireet ja velvollisuudet. Metsässä ei ole hallitsijoita, ei kuningasta tai hallitusta, joiden lakien mukaan tulisi elää. Sen sijaan metsässä eletään luonnon ehdoilla, sen varassa, mitä kukin luonnossa antaa toisilleen – ja tämän päähenkilö näkee hyväntahtoisena, kontrastina ihmisten aiheuttamalle pahuudelle sääntöineen ja normeineen.

Harhamien kritiikki ihmisten luomia normeja kohtaan on tendenssinomaisen selvää: päähenkilö tuo jatkuvasti esiin, kuinka ihmiset ovat luoneet kapitalistisen systeemin, joka vahingoittaa niin ihmistä kuin (ja varsinkin) muita eläimiä. Toislajiset eläimet nähdään hyödykkeinä, eikä heidän kärsimykselleen näy loppua ennen kuin ihminen luopuu lihansyönnistä. Vaikka *Harhamat* ylistää luontoa, ei todellisuudessa edes luonnosta löydy yhteiskuntaa, jossa eri lajit eläisivät sulassa sovussa ilman lajirajoja sekä säästyisivät syödyksi tulemiselta ja väkivallalta. Tällaista yhteiskuntaa ei ole olemassa, mutta sellainen on visioitavissa utopiana. Utopia tulee sanoista ou-topia (ei-paikka) ja eu-topia (hyvä-paikka). Se on onnellinen paikka, jota ei ole olemassa. Aberrania on tällainen – epätodellinen paikka, jossa sen yhteisö elää onnellisena. *Harhamat* visioi yhteisön ja paikan, jossa niin ihmiset kuin muutkin eläimet voivat elää vapaina ihmiskunnan haitallisista normeista.

Ruth Levitas (1990, 1) määrittelee utopian kuvitteelliseksi luomukseksi, jossa voidaan vapautua todellisuuden asettamista rajoista ja ikävyyksistä. Utopia voidaan ajatella myös unelmana tai toivekuvana, miten asiat voisivat olla, tai visiona, kuinka asioiden tulisi olla. Vaikka Aberraniassa vallitsee pääasiassa rauha ja tyytyväisyys ja se vaikuttaa päähenkilön unelmien täyttymykseltä, ei Aberraniassa säästyä kokonaan suruilta. Aberraniassa elo ei ole aina pelkkää onnea. Voiko sitä silloin kutsua utopiaksi?

Oman ongelmansa utopian määritelmästä ideaalina paikkana tuo sen subjektiivisuus. Se, mikä näyttäytyy toiselle toiveiden täyttymyksenä ja visiona, jota kohti kulkea, voi olla toiselle painajainen.

Monet dystopiat kertovatkin yhteiskunnista, jotka on rakennettu ja ylläpidetään suurimpana taidon näytteenä ja ideaalina, mutta lukija ja yleensä tarinan päähenkilö näkevät yhteiskunnan painajaismaisen kauheana. Sama pelko yhdistyy utopioihin. Ne tuskin toimisivat käytännössä ilman autoritääristä valtaa.

Levitas (1990, 1) tuokin esille, että utopian määrittelemisen tekee vaikeaksi sen monet muodot, sisällöt ja tarkoitusperät. Kirjallisetkin utopiat, jona *Harhamia* tarkastelen, muodostavat pitkän jatkumon kaikki toiveet täyttävistä onnelan maa -kertomuksista säröjä sisältäviin kriittisiin utopioihin. Lisäksi politiikan ja utopioiden tutkija Lyman Tower Sargent (2005, 2) tuo esille, että kirjailijoiden käsissä utopiat muuttavat jatkuvasti sisältöään mutta myös muotoaan murtaen aiempia utopian rajoja ja vaikeuttaen utopian määrittelemistä.

Vaikka utopian määrittelemiseen liittyy ongelmia ja skaala on laaja, on utopian kirjalliselle genrelle määriteltävissä tiettyjä piirteitä, joiden kautta tulkita teksti utopiaksi. Tässä luvussa lähestyn Aberraniaa kirjallisena utopiana Fryen (1965) esittämien utopialle ominaisten piirteiden kautta ja analysoin, minkälaisen utopian *Harhamat* sisältää ja mitä se pyrkii viestimään utopian lajikonventioiden avulla lukijalle.

3.1 Rituaalinen toiminta

Kirjalliselle utopialle Frye (1965, 324–325) näkee tyypilliseksi, tai jopa vakioksi, yhteiskunnassa kuvatun käyttäytymisen rituaaliseksi. Frye määrittelee rituaalin merkittäväksi sosiaalisiksi toiminnaksi. Nämä rituaalit vaikuttavat irrationaalisilta, mutta saavat utopioissa rationaalisen selityksen. Rationaalisuutta ei kuitenkaan nosteta yhteiskunnan toimimisen periaatteeksi, vaan yhteiskuntaa ohjaa ja säätelee automatisoituneet rituaaliset tavat ja käyttäytyminen.

Harhamien Aberraniasta voidaan tunnistaa rituaalisiksi toimintatavoiksi väkivallan harjoittamattomuus, kasvissyönnö (eläimiä ei syödä), eläinten käyttäytyminen usealle eri lajille tyypillisesti sekä eri lajien eläinten kanssa pariutuminen ja lisääntyminen. Edellä mainitut tavat vaikuttavat irrationaalisilta, sillä biologia on todistanut meille eläinten toimivan yleisesti ottaen täysin päinvastaisesti. Päähenkilö kamppaileekin alkuun todistamiensa asioiden todellisuudesta: ”Mutta ketut eivät ole kädellisiä, eivätkä ne kävele kahdella jalalla, ja sen vuoksi minun on kirjoitettava, että olin ’näkevinäni’” (H, 27).

Päähenkilön ihmeteessä ensihavaintojaan Aberraniassa mukaan tulee *opas*, jonka Frye (1965, 324) näkee myös tyypillisenä, ellei vakiona, utopian genrelle. Fryen mukaan utopioissa on yleensä hahmo, usein minäkertoja, joka saapuu utopiaan, ja hänelle esitellään oppaan toimesta utopian käytäntöjä. *Harhamissa* utopiaan saapuu nimeltä mainitsematon minäkertoja, päähenkilö, joka tutustuu aluksi Eulaliaan. Eulalia voidaan tulkita tarinan oppaaksi, sillä Fryen mukaan opas vastailee minäkertojan kysymyksiin ja vastaväitteisiin. Sääntönä Frye mainitsee, että oppaan tulee olla täysin identifioitunut yhteiskuntaansa ja näin harvoin myöntää mitään epäjohdonmukaisuuksia todellisuuden ja kuvailemansa välillä. Oppaan kautta irrationaalinen käytös utopiassa selitetään ymmärrettäväksi: ”Niin, mikseivät ketutkin haluaisi sisustaa kotiaan”, Eulalia vastaa päähenkilön ihmettelyyn ketun irrationaalisesta käytöksestä (H, 29).

Erityisesti päähenkilön ja Eulalian keskustelu päähenkilön nähtyä Eulalian munimisen valottaa Aberranian toimintatapoja:

Niin se on, lapsia tulee kaikille vähän eri tavalla. Minä munin munia, jotka haudutan tuolla kompostin lämmössä. Niin kuin rantakäärmeet. Nekin käyvät munimassa tuonne kekooni. Mutta ne tekevät ison kasan munia, minä vain yhden. (H, 36.)

Eulalia selittää päähenkilölle, että kaikki on täysin normaalia: näinhän eläimet toimivat, toiset munivat, toiset eivät, toiset munivat yhden munan, toiset kasan munia. Ja tämä kuulostaa jo paljon rationaalisemmalta, siihenhän olemme tottuneet, että kukin eläin lisääntyy omalla tavallaan.

Todelliseen kysymykseen, jota sekä päähenkilö että lukija varmasti miettii, Eulalia ei kuitenkaan anna vastausta: miten on mahdollista, että Eulalia näyttää ihmiseltä, mutta toimii silti linnun tavoin? Keskustelu jatkuu saman suuntaisesti päähenkilön kysyessä, tarkoittiko Eulalia siis, että hänen lastensa isät ovat lintuja. Eulalia kuittaa kysymyksen kertomalla isien todella olleen lintuja tai ainakin ”miehenpuolia” jatkamalla sitten keskustelua pojistaan. Eulalia on kasvanut Aberranian normeihin niin kiinni, ettei hän näe tapahtumissa epäjohdonmukaisuuksia – hänelle kaikki on täysin normaalia.

Oppaan roolissa Eulalia auttaa päähenkilöä adaptoitumaan Aberraniaan. Eulalia tutustuttaa päähenkilön aluksi Ibundaan ja tämän jälkeen syntymäpäiväjuhlillaan myös muuhun lähipiiriinsä. Koska Eulalia ei tajua Aberranian tapojen näyttävän ulkopuolisen silmiin kummallisilta, ottavat seuraavaksi Victoria ja Aspasia ohjat käsiinsä valistaakseen päähenkilöä Aberranian tavoista:

Käsittääkseni teillä on eri termit. Teille lajit ovat aina olleet tärkeitä, vaikka tiedätte itsekin, että eliöt ovat muuntuvia, niin kuin kaikki elävä. Ajassa mikään ei pysy, ei mikään, eikä silloin mikään ole nimettävissä kuin silmänräpäyksen ajaksi. Meistä se voi tuntua pitkältäkin ajalta, mutta me olemme ajan hilsettä. Toisaalta jos ajattelemme tätä silmänräpäystä, on todettavissa, että te alkeelit ette ole yhtä kehittyneitä kuin me monimuotoiset. Me kimeerit. Tosin eivät

alkeelitkaan puhtaita ole, tietääkseni sinussakin on himppu nenadertalilaista ja ties mitä homonideja. Mutta silti, kyllä te eräänlaisia reliktejä alatte olla. (H, 66.)

Aspasia selittää päähenkilön ihmetystä Aberraniassa vallitsevasta lajirajattomuudesta järjellä, kuten Frye esitti utopian rituaalisia tapoja selitettävän utopiakertomuksessa rationaalisesti. Päähenkilö kokee näkemänsä omista opituista skeemoistaan käsin. Hänelle on opetettu rajaamaan ja nimeämään asioita ja ilmiöitä, vaikka todellisuudessa rajoja on mahdoton piirtää. Ainakaan kestäämään silmänräpäystä pitempää aikaa, kuten Aspasia sanoittaa ja nimeää hetkessä päähenkilön ymmärtämistä auttaakseen aberranialaiset kimeereiksi ja päähenkilön edustamat ihmiset alkeeleiksi korostaen ihmisten alkeellisuutta. Aspasian puhe mahdottomuudesta nimetä asioita kuin hetkeksi osoittautuu *Harhamissa* todeksi, sillä kyseisessä hetkessä päähenkilö on vielä nimettävissä alkeeliksi tai ihmiseksi, mutta kertomuksen lopussa päähenkilö muuntautuu kimeeriksi. Aspasian näkemyksessä ja *Harhamien* tarinamaailman sisällä erilaiset oliot ovat jatkuvassa muutoksessa ja limittyvät toisiinsa:

Ette suostu näkemään, miten elämä solmiutuu, punoutuu ja palmikoituu. Tietysti myös repeilee ja silmikoituu. Mutta te uskotte hallitsevanne kaikkea, uskotte voivanne järjestellä elämää lokeroihin, ottaa siitä mitä haluatte, heittää pois mitä ette halua. Niin kuin mitään lokeroita edes olisi. Olette itse kudelmassa ettekä näe sitä. Ette *halua* nähdä. Ettekä *varsinkaan* halua nähdä *sitä*, miten olette repineet itseänne ympäröivää kudelmää, sitä, joka teitä kannattaa. (H, 67.)

Aspasian puhe näyttää maailman kudelman, joka muistuttaa filosofi Bruno Latourin (2005) näkemystä todellisuuden muodostumisesta toimijaverkoista. Posthumanistiseen tutkimukseen paljon vaikuttaneessa Latourin toimijaverkkoteoriassa (Actor-Network-Theory, ANT) todellisuuden ei nähdä muodostuvan selvärajaisista subjekteista ja tai objekteista, vaan niin inhimillisten kuin ei-inhimillistenkin toimijoiden verkosta, jossa toimijat vaikuttavat toisiinsa ja luovat yhdessä todellisuuden (Lummaa & Rojola 2024, 24). Latour (2005, 75) korvaa yhteiskunnan käsitteellä kollektiivi, millä hän haluaa korostaa, ettei yhteisömme muodostu vain sosiologien määrittelemistä sosiaalisten olentojen kokoontumasta, vaan myös tyypillisesti sosiaalisen ulkopuolelle jätetyistä ei-inhimillisistä olennoista ja aineksista, jotka yhtä lailla vaikuttavat todellisuuden muovautumiseen.

Aspasian voidaankin tulkita viittavan ihmisten tapaan valikoida sosiaalisen piiriin vain inhimillinen tämän puhussa ihmisen taipumuksesta järjestellä elämää ottamalla mukaan vain mitä haluaa ja heittäen loput pois. Ihminen ei halua nähdä itseään kudelman tai verkon varassa, jossa hänen elämänsä riippuu myös muista olennoista. Ja juuri tämän kieltämisen takia ihminen on tuhonnut elinpiiriään ja on aiheuttamassa myös tuhonsa; tuhoamalla verkon muita toimijoita, ihminen tuhoaa myös itsensä.

Aspasian puheessa ilmenevistä Aberranian toimintaperiaatteissa on siis rationaalista todenperää mukaillessaan Latourin toimijaverkkoteoriaa. Näkemys todellisuuden muodostumisesta toimintaverkkoina ja ajatus kollektiivista yhteiskunnan sijaan rikkoo ajatuksen ihmisen ylivertauudesta. Toimijaverkossa ihmisen toiminta limittyy, liikkuu, hajoaa ja yhdistyy jatkuvassa liikkeessä muiden toimijoiden kanssa suomatta ihmiselle erityisasemaa muihin toimijoiden nähden.

Myös evoluutio on osoittanut Aspasian sanat todeksi: luonnon ollessa jatkuvassa muutoksessa syntyy uusia piirteitä omaavia eliöitä, joita kutsutaan uusiksi lajeiksi. Syntyy mutaatioita ja olettamamme asiat eivät pidä enää paikkaansa:

”...Mikään muu ei ole varmaa kuin että tulevaisuus on yllätys. Jos jotakin varmuutta kaipaavat, siinä se on: tapahtuu yllättäviä asioita. Muotoutuu ilmiöitä, muotoja ja olentoja, joita kukaan ei olisi voinut kuvitella. Sitä te alkeelit ette siedä ja siksi olette jähmettyneet itseenne ja yritätte pitää maailmaa itse kuvittelemassanne järjestyksessä. Se on tuomittu epäonnistumaan.” (H, 68.)

Aspasian sanoista käy ilmi, että Aberraniassa vallitsee vallan erilainen ajatusmaailma kuin yleisesti ihmisten keskuudessa. Ja juuri tämä Latourilainen näkemys on avain utopiaan; Aberranialaiset hyväksyvät totuuden jähmeiden yksilöiden sijaan alati muuttuvista verkostoista ja vaalivat näin yhteyttä ympäristöönsä eläen harmoniassa luonnon kanssa. Sen sijaan Aspasia ei usko ihmisten, alkeelien, selviytyvän pitkään. Onhan ilmiselvää edellä kerrotun tiedon valossa, että ihminen pystyy toimimaan vain ympärillään olevien asioidensa varassa. Jos ihminen tuhoaa nämä asiat, hän tuhoaa samalla itsensä.

Vaikka Aberraniassa tapahtuvia asioita pyritään selittämään rationaalisesti Fryen määrittelemille utopian ominaisuuksille omaisesti, jää silti moni asia käytännössä selittämättä, kuten ihmisten ja toislaajisten eläinten muodostamien hybridien syntyminen. Aspasia kehottaa tyytymään yllätyksiin ja epävarmuuteen, mikä luo kontrastin ihmisen itseensä liittämälle rationaalisuudelle. Aspasia nostaa jalustalle irrationaalisuuden ja intuition kääntäen ihmisen järkiuskon pääläelleen: yhteiskunta voikin menestyä ilman ihmisen tarvetta nojata yksinomaan järkeen.

3.2 Paikka

Utopian nimeen sisäänrakennettu paikka on yksi kirjallista utopiaa olennaisimmin määrittelevistä osasista. Otettaessa utopiasta selvää on syytä tarkastella, millainen utopia on paikkana. Mitä se kertoo ja havainnollistaa paikkana?

Utopia sijoittuu todellisesta yhteiskunnasta erilleen joko ajassa tai paikassa – se voi sijoittua tulevaisuuteen, menneisyyteen tai johonkin kaukaiseen ja vaikeasti tavoitettavaan paikkaan (Frye

1965, 323; Ameen 2016, 786). Aberrania ei eroa yhteiskunnastamme ajassa, vaan mielenkiintoisella tavalla paikassa. Romaanissa Aberranian sijaintia kuvaillaan vain summittaisesti muun muassa ”unohtuneena kolkkana” (H, 5) ja ”korpien kätköissä” (H, 56). Aberraniasta kerrotaan myös, että ihmiset välttelevät paikkaa, ja päähenkilö ajattelee seudun olevan kuin pyyhitty kartalta (H, 113). Selvää luontokuvauksen perusteella kuitenkin on, että se sijoittuu kaupungin ulkopuolelle metsään, ja päähenkilö pakenee kaupunkia metsän suojaan, Aberraniaan: ”...Aberrania on minulle turvallinen pesä ja kaupunki ahdistava *kupunki*” (H, 23). Vaikka Aberranian sijaintia kuvataan syrjäisenä, se ei voi olla kovin kaukana kaupungista, sillä päähenkilö käy vaivattomasti kaupungissa aina silloin tällöin päiväreissuilla esimerkiksi tapaamassa terapeutiaan.

Kaukaisuuden ja vaikeasti tavoitettavuuden vaikutelma syntyykin kaupungin ja metsän välillä sijaitsevasta kuvitteellisesta kuilusta sekä kontrastista. Todellisuudessa metsään pääseminen ei ole yleensä kovin vaikeaa, eivätkä etäisyydet kaupungeista metsiin ole ylitsepääsemättömiä. Metsän ja kaupungin välinen kontrasti on kuitenkin valtava, niin todellisuudessa kuin *Harhamissa*: ihmiset ovat keskittyneet asumaan kaupunkiin, kun taas metsät pitävät sisällään valtavan määrän erilaisia eläimiä ja eliöitä, jotka elävät ihmisistä erillään omanlaisissa ekosysteemeissään. Metsässä vallitsevat erilaiset normit, erilaiset rituaalit.

Mielikuvallisesti kaupungin ja Aberranian sijainnin välillä on siis valtava etäisyys. Tätä kuilua ilmentää *Harhamissa* kuvaukset kaupunki- ja teknologiapainotteisesta yhteiskunnastamme Aberranian luontoa ylistävien kuvausten rinnalla.

Jo aiemmin pohjoista kohti lentäessämme maisema oli muuttunut tasaisemmaksi, laaksot olivat saaneet leveyttä, soita oli tullut lisää ja vuorten ääriiviivat loiventuneet...

Silti maisema ei ollut yksitoikkoinen. Siihen kuului välkehtiviä rimpia, lampia ja lampareita, saraheinäniittyjä, pounikkoja, varpukasvillisuutta ja kituliasta pensaikkoa. Lettojen ja lähteiden synnyttämää rehevyyttä, nevojen karua kauneutta. Paksut sammalmatot loihtivat lukemattomia värisävyjä keltaisesta kirkkaan vihreään ja syvän viininpunaiseen. Ja vaikka oli yhä kesä, syksyn aavistus näkyi saraheiniin painuneissa oranssin keltaisen sävyissä.

Sitä paitsi suolla vallitsi uskomaton hiljaisuus, ja se oli syksyn hiljaisuutta.

...

Ajattelin itsekseni, että olin joskus nähnyt valokuvan juuri tämän näköisestä suosta, joka oli ollut täynnä valkoisia ruostevilloja. Se oli ollut Euroopan suurin aapasuo, joka oli jäänyt tekoaltaan alle. Tekoaltaasta oli tullut niin suuri, että sen alle oli hukutettu myös kyliä. Ihmiset oli ajettu kodeistaan, talot oli poltettu, pihapiirit upotettu veden alle, sukupolvien työ ja elämä oli kadonnut iäksi. Sellaista ei voisi enää tapahtua, minä ajattelin, mutta samassa tajusin, että sellaista tapahtuu yhä edelleen, koko ajan jossakin päin maailmaa ihmisiä ajetaan kodeistaan patojen ja alaiden ja kaivosten ja metsäplantaasien tieltä, kehityksen ja edistyksen vuoksi. Mutta nyt en halunnut surra sitä, sillä Tomas oli vierelläni ja Aberranian suo oli ehjä ja kaunis... (H, 90–91.)

Harhamille tyypilliseen tapaan Aberranian luontoa kuvaillaan ihailevaan sävyyn. Ympäristön kauneus syntyy sen luonnon moninaisuudesta ja elollisuudesta. Jopa pohjoisen kitulias maisema on täynnä erilaisia maan muotoja, kasvustoja ja värejä, minkä ihailusta ja haltioituneisuudesta viestivät positiivisia konnotaatioita sisältävät sanavalinnat kuten ”välkehtiviä”, ”rehevyyttä”, ”karua kauneutta” ja ”loihtivat”.

Kontrastina Aberranian luonnon kauneudelle päähenkilö kuvailee ajatuksiinsa ilmaantunutta kuvaa Euroopan suurimmasta aapasuosta, joka päätyi ihmisen rakennelmien alle. Luonnon rikkaus ja rauha asettuu vastakkain ihmisten aiheuttaman kaaoksen ja tuskan kanssa. Aberranian suolla vallitsee ”uskomaton hiljaisuus”, todelliseen maailmaan viitattaessa ihmiset ajetaan kodeistaan, koteja poltetaan, pihapiirit hukkuvat veden alle. Hädän ja tuhon aiheuttajaksi nimitetään ihmisten luomat rakennelmat – kehitys ja edistys.

Lyhyt ajatuskatkelma muistuttaa, kuinka kaukana Aberrania on mielikuvallisesti omasta yhteiskunnastamme. Nopea siirtyminen jälleen Aberranian harmoniaan korostaa vastakkainasettelua.

Ihmisen kehitys- ja edistysusko on ominaista rationaalisille utopioille, jotka sijoittuvat kaupunkiin. Kaupunkiutopiat ovatkin Fryen (1965, 325, 337) mukaan utopian tyypillisin muoto. Kaupunki on hänen mukaansa utopian tietoisien suunnittelun symboli, siinä missä utopiat muuten toimivat pitkälti automatisoitunein ja tiedostamattomin rituaalein. Lieven Ameel (2016, 787) esittää kaupungin kokonaisvaltaisesti toimeen pannun järjestyksen ruumiillistumana ja tämän järjestyksen voittona luonnonmukaisesta kaaoksesta. Kaupunkiin sijoittuvissa, rationaalisissa utopioissa ihminen on vallannut luonnon muovaten sen omiin tarpeisiinsa.

Kaupunkiin sijoittuvalla utopialla on pitkä perinne aina Platonin *Valtiosta* (370 eaa.) lähtien. Usko ihmisen ylivoimaisuuteen ja järkeen sekä teknologian kehityksellä spekulointi on maalailnut erilaisia kuvia, kuinka ihminen voisi rakentaa ja luoda itse oman paratiisinsa. Frye (1965, 326) esittää, että teollisen vallankumouksen jälkeen utopian on ollut vaikea pysyä erossa teknologisista teemoista ja että käännettä on seurannut utopioiden siirtyminen ennemmin tulevaisuuteen kuin vaikeasti tavoitettavaan paikkaan.

Harhamat tekee Fryen kuvailemaan utopian kehitykseen poikkeuksen. Se ei kaavaile teknologiasta pelastustamme, vaan tuhoamme, ja sijoittuu nykyhetkeen viestien, ettei utopia löydy tulevaisuudesta vaan tästä hetkestä. Teknologian kehitys ei olekaan luonut pelkästään toivoa paremmasta tulevaisuudesta, vaan myös uhkakuvia teknologian vallasta. Teknologinen vallankumous on inspiroinut utopioiden lisäksi monia dystopioita, joita Frye (mt., 326) nimittää utopistisiksi satiireiksi.

Frye (mt., 329) toteaakin utopistisen mielikuvituksen voiman olevan muualla kuin teknologiassa. Onhan teknologia kehittynyt maailmassamme mittasuhteisiin, joita harva jos kukaan on osannut kuvitella, eikä ihmiskunta ole silti saavuttanut utopiaa.

Harhamien utopia löytyy luonnosta – yksinkertaisuudesta ja harmoniasta erilaisten eläinten ja elollisten kesken. Vaikka kaupunkiutopiolla on pitkä historia aina antiikin Kreikkaan asti, löytyy luontoon keskittyviltä utopioilta vieläkin pidemmät juuret pastoraali- ja paratiisikertomuksista, ajoilta ennen Platonia. Kristillisessä alkumyytissä (1. Moos. 2) maailman ensimmäiset ihmiset, Adam ja Eva, elävät rauhassa puutarhassa, ilman tietoa pahasta. Puutarha on heidän paratiisinsa, heiltä ei puutu mitään. Samantapainen alkukertomus löytyy myös antiikin mytologiasta, Kulta-ajasta (Kumar 1987, 3). Modernin ajan yksi tunnetuimmista utopioista, joissa yhteisö elää luonnon kanssa harmoniassa, on Charlotte Perkins Gilmanin *Herland* (1915), jossa naisista muodostuva yhteisö elää kuin suuressa puutarhassa *Harhamien* tapaan syömättä lihaa.

3.3 Pastoraali

Huippuunsa hiottujen yhteiskunnallisten rakennelmien, teknologian mahdollistamien autuutta tuovien keksintöjen ja rationaalisesti säädellyn yhteisön vastapuoleksi utopiatraditiosta löytyy ideaalia yksinkertaisuudella tavoittelevia visioita. Tällaisissa utopioissa juuri monimutkaiset järjestelmät, ihmisen rakentamat organisaatiot, nähdään epäonnen aiheuttajina ja onni löytyy palaamalla takaisin sinne, mistä olemme lähteneet – luontoon. *Harhamat* esittää luontoon suuntautuvaa utopiaa päähenkilön nähdessä Aberranian ideaalina vastakohtana nykyiselle länsimaalaiselle yhteiskunnalle, jonka organisaatiot vain kuluttavat ihmisen, toiset eläimet ja luonnon loppuun.

Nykyinen länsimaalainen elämäntapa perustuu pitkälti kapitalismille, joka on mahdollistanut mukavuuksia, jotka vuosisatoja sitten olisi kenties nähty mahdottomana tai kuviteltu utopiana. Päähenkilö kertookin heti romaanin alussa olevansa kiitollinen siitä, ettei hänen tarvitse kuolla isorokkoon tai paiseruttoon eikä raataa itseään nälkäännyksiin (H, 9). Hän luettelee nykyisen yhteiskunnallisen tilan suomia etuja, joista olla kiitollinen: hän voi kaikessa rauhassa istua sohvalla, katsella televisiota ja nauttia suklaasta ja cashew-pähkinöistä, hänen ei tarvitse kävelle selän taakseen vilkuillen ja peläten joutuvansa kannibalin tai maantierosvon uhriksi (H, 9–10). Suuri osa länsimaalaisista ihmisistä elää turvallisessa kuplassa, jossa kaikkea tarvittavaa on saatavilla. Se ei kuitenkaan riitä:

Kiitos, minä sanon, mutta lopettakaa jo, älkää tehkö tästä maailmasta vielä parempaa paikkaa, älkää enää jatkako innokasta hyväntekeväisyyttänne, niin että tästä teidän yleisihmisestänne tulee entistä onnellisempi, entistä vauraampi. Sillä vaikka minun pitäisi tietysti ymmärtää, että mikään ei voita rahaa ja sitä mitä rahalla saa, että raha on kaiken onnen mitta, ongelma on siitä, että rahaa ei ole koskaan riittävästi, ei varsinkaan niillä, joilla sitä on paljon. (H, 10.)

Päähenkilö nostaa esiin mukavuuksia pursuavan yhteiskuntamme kääntöpuolen. Kapitalismilla onnellista maailmaa tavoitteleva visio koskettaa vain osaa ihmisistä ja erityisesti hyvin pientä osaa maapallomme elävistä olennoista. Nekin ”yleisihmiset”, jotka nauttivat kapitalistisen yhteiskunnan luomasta elämäntavasta, eivät koskaan saa tyydytystä tarpeeksi ja elävät näin joka tapauksessa epäonnellisina.

Aberraniassa päähenkilö löytää onnen vaihtoehtoisesta elämäntavassa – yksinkertaisesta elämästä luonnon suomissa olosuhteissa. Aberranian harmoninen luontosuhde ja luonnon idealisointi yhdistävät *Harhamat* pastoraaliperinteeseen. Pastoraalilla ja utopialla on useita yhteisiä piirteitä, ja ne usein limittyvät toisiinsa kertomuksissa, joissa tarinan hahmot elävät onnellisina luonnon rauhassa. Terry Giffordin (2014, 1) mukaan pastoraali käsittää laajalla skaalalla erilaisia esityksiä maaseudusta ja luonnosta. Sen esikuvana pidetään erityisesti Theocrituksen (316–260 eaa.) idylli-runoja. Theocrituksen *Idyllit* loivat nimityksen ”idyllinen” sekä muodostivat pastoraalikirjallisuuden ydinpiirteiksi *idealisoinnin*, *nostalgian* ja *eskapismin* kuvaukset maalaismiljöössä.

Sittemmin erilaisiin suuntiin kehittyneestä pastoraalista Gifford (2020, 1–2) tunnistaa neljä eri tapaa esittää pastoraali. Pastoraali voi tarkoittaa: kirjallista perinnettä, jossa kuvataan antiikin Kreikan ja Rooman runoudesta lähtöisin olevia aiheita elämästä maaseudulla ja erityisesti paimenten elämästä; halventavaa nimitystä luonnon ja maaseudun representaatioista, jotka eivät vastaa todellisuutta; kirjallisia kuvauksia, jotka käsittelevät paimen- ja maatalouselämää sekä maatalouseläinten kasvattamista; tai mitä tahansa kirjallista sisältöä, joka luo joko implisiittisen tai eksplisiittisen kontrastin kaupungille maalaiskuvauksella sekä ihannoii ja juhlistaa luontoa. Viimeinen tapa käsittää pastoraali yhdistää *Harhamat* pastoraaliperinteeseen.

Harhamissa luodaan vahvoja kontrasteja luonnon ja urbaanin miljöön välille. Päähenkilö ihastelee yhtenäen Aberranian luontoa, sen sijaan kaupunkikuvauksista huokuu vastenmielisyyttä.

Olen mielessäni kutsunut kaupunkia *kupungiksi*, sillä minusta on aina tuntunut siltä kuin olisin siellä jonkinlaisessa kuvussa. Se ei ole suojaava vaan rajoittava kupu. Se sulkee sisäänsä liikaa inhimillistä teknistä ja kemiallista kuhinaa, liikettä, ääniä, kaasuja ja tuotteita, se on kakofoninen sekoitus, joka sulloutuu ja puristuu kasaan, ja siellä on yksin hituna oltava, sillä sieltä ei noin vain lähdetä. Jos keskiaikana kaupungit ympäröitiin muureilla, nyt ne ympäröidään leveillä ja loputtomasta kiertävillä ja kaartavilla moottoriteilla, joilla autot

keskeytymättä partioivat. Sieltä on mahdoton lähteä omin jaloin, sinne ei tulla eikä sieltä lähdetä vapaasti, ei ilman jotakin motorisoitu kulkuvälinettä. (H,23.)

Päähenkilö kääntää sekä kaupunkiutopioille että nykyiselle yhteiskunnallemme tyypillisen mahdollisimman organisoidun yhteiskunnan ideaalin painajaiseksi. Pyrkimys organisoida ihmiskunnan elämä erilaisin rituaalein huippuunsa, mikä tiivistyy kaupungissa, ei olekaan tehnyt elämästä helpompaa ja miellyttävämpää. Fyysisesti elämä on ehkä helpottunut, mutta mieli kantaa raskasta taakkaa; aistit ylikuormittuvat erilaisista äänistä, liikkeistä ja hajuista.

Kun verrataan *Harhamien* aiempaa suokuvausta kyseiseen kaupunkikuvaukseen, voidaan huomata, että luontokuvauksessa päähenkilö juuri nauttii katseensa tavoittavasta monipuolisuudesta, mutta kaupungin eloisuus ei tee päähenkilöön positiivista vaikutusta. Kaupunkia kuvaillaan sanoin ”liikaa”, ”kakofonia”, ”sulloa” ja ”puristua”, mikä saa kaiken näyttäytymään ahdistavan päälle käyvänä. Voidaan tulkita, ettei kaupungin monipuolisuus tavoita aisteja hivelevää harmoniaa, jonka päähenkilö on löytänyt luonnosta.

Päähenkilön mainitsemat muurit tai moottoritiet sekä vaikeus päästä pois kaupungista kritisoivat kaupungissa elämistä sääteleviä normeja – Fryen sanoin rituaalisia toimintoja. Tekstin nostaessa esiin kaupungin sisään sulkevuuden ja liikkumisen vapauden rajoittamisen se esittää implisiittisesti, että luonnossa on toisin – siellä vallitsee vapaus.

Pastoraalille ominainen urbaani- ja maalaismiljöön kontrasti muistuttaa utopian funktiota todellisen ja tarinamaailman yhteiskuntien vertailijana. Pastoraali nostaa esiin luonnon positiiviset puolet muistuttaen nykyisen teknologiaa ja huippuunsa hiottua organisointia ihailevan yhteiskuntamme vajavaisuuksista. Muistuttava funktio sisältyy pastoraalille omaiseen piirteeseen: palaamiseen/palauttamiseen (return). Yksi pastoraalille ominaisimmaksi miellettyistä piirteistä on sen liike urbaani- ja maalaismiljöön välillä, jota kutsutaan *vetäytymiseksi* ja *palaamiseksi* (retreat and return). Gifford (2014, 1–2) tuo esiin, kuinka palaaminen toimii konkreettisen palaamisen lisäksi metaforisesti, missä piilee pastoraalin ekokriittinen ulottuvuus. *Vetäytymällä* luontoon voidaan *palauttaa* mieleen tärkeitä näkökulmia ihmisyydestä.

Harhamien päähenkilön vetäytyminen luontoon avaa uudenlaista näkökulmaa niin ihmisyyteen kuin elämellisyysyteen.

Mutta kun Aspasia oli lähtenyt ja vielä illalla mietin hänen sanojansa, ajattelin, ettei yksikään meistä lopultakaan ole vain yksi, ei täysin ehjä ja kokonainen, sillä kaikkihan me vaikutamme toisiimme, hetkittäin olemme yhtä tai ainakin sivuamme ja kosketamme toisiamme. Jaamme keskenämme jotakin niin merkityksellistä, että lopulta vain sillä on merkitystä. (H, 193.)

Luonnossa ja toislaajisten eläinten keskellä eläminen palauttaa päähenkilön mieleen individualismia ihannoivalle kulttuurille vastakkaisen totuuden: kaikki elolliset ja elottomat olennot elävät toistensa elämää ja olemassaoloa tukien, mitä tulisi vaalia. *Harhamat* esittää, kuinka kaupungissa eläminen toimii kuin kupla, ”kupunki”, jonka sisällä ihminen unohtaa, ettei ihmiskunta elä tällä maapallolla yksin. *Harhamat* tarkastelee päähenkilön ajatusprosessia, mutta sen tarkoituksena on palauttaa samat asiat myös lukijan mieleen, kuten antiikin ajan paimenrunous pyrki palauttamaan luonnosta kerättyjä havaintoja urbaanille yleisölle (Gifford 2014, 2).

Vetäytyminen ja palaaminen näyttäytyy konkreettisesti *Harhamissa* osittain pakotettuna yhteiskunnallisten normien sanelemana. Terapeutin huomattessa Aberranian tehneen hyvää päähenkilölle, toivoo terapeutti päähenkilön palaavan takaisin luonnon rauhasta kaupunkiin ja kiinni työelämään.

Minun olisi jätettävä Aberrania ja aloitettava uudestaan juuri se elämä, jonka vuoksi sairastuin. Mitä järkeä siinä olisi? Sairastuisin uudelleen, tai oikeammin minut *sairastutettaisiin*, sen myötä lopettaisin taas työni, eläke palautettaisiin ja voisin lähteä Aberraniaan, missä oleskeleminen vähitellen parantaisi minut, ja kun olisin terveen kirjoissa, edessä olisi jälleen paluu töihin, elämä kaupungissa, sairastuminen... (H, 40.)

Tekstikatkelma saa vetäytymisen ja palaamisen syklin näyttämään naurettavana. Se kyseenalaistaa, onko vetäytymiselle vastakkainen palaaminen pakollista tai edes tarpeellista. Sen sijaan, että ihmiselle tekisi hyvää vetäytyä välillä luontoon ja palata takaisin viisaampana, voisi ihminen jäädä luontoon kokonaan ja elää näin onnellisena.

Päähenkilön tarve vetäytyä ja jäädä Aberraniaan tuo esiin myös pastoraalille ominaisen eskapismien. Päähenkilö pakenee Aberraniaan ongelmia, joita hän ei halua kohdata. Aberraniassa hänen ei tarvitse ratkaista maailman hätää tai tuskaa, sillä Aberraniassa vallitsee epätodellinen harmonia. Kuten yksi Giffordin pastoraalin määritelmistä tuo esiin, pastoraaliperinne on saanut osakseen kritiikkiä sen vääristelevistä luonnon representaatioista. Luonnosta esitettäessä idealisoitu kuva, kääntöpuoli ja siihen liittyvät ongelmat haudataan.

Luonnon lailla on myös julma puolensa, jota *Harhamien* luontokuvaus välttelee tai vähättelee, kuten Eulalian tyttären keskustelusta käy ilmi: ”...Lena lisäsi, että äidin munat taitavat olla pelkkiä vesimunia, sellaisia ne ovat olleet pitkään, sitä paitsi jälkeläisten kuolleisuus on ollut aika suurta, äiti kun ei ole hoivailuun liikoja paneutunut” (H, 74). Eulalian tyttären esitetään naureskelevan äitinsä hedelmällisyydestä puhuessaan. Aihe otetaan leikkimielisen kevyesti ja poikasten kuoleminen nuorina ohitetaan nopeasti siirtyen seuraavaan aiheeseen, jäljellä olevien sisarten paapomiseen.

Luonnossa ja luonnon lakien varassa eläminen irtaantuneena ihmisten kulttuurista sulkee pois myös ihmisten luomat keksinnöt, kuten lääketieteen, ja kuolleisuus kasvaa. Toisaalta luonnollisen kuolleisuuden esittäminen normina *Harhamissa* viestii sen kuuluvan Aberranian onnelliseen elämäntapaan – vähentäähän se liikakansoittumisen uhkaa, joka aiheuttaa toisenlaisia haittoja nykyisellä maapallollamme.

Sen sijaan, että *Harhamat* jäisi eskapismiin tasolle, se nostaa pikkuhiljaa päähenkilön luontoon ihastumisen rinnalle konflikteja, kuten Tomasin katoamisen ja palaamisen ammuttuna ja lentokykynsä menettäneenä sekä Ibundan lapsen kuoleminen sairauteen, jota ei pystytä parantamaan Aberraniassa. Lisäksi päähenkilön vetäytyminen luontoon ei suju saumattomasti, mihin palaan seuraavassa luvussa. *Harhamien* pastoraalikuvaus kehittyikin idealisoinnista kompleksiseksi luontosuhteeksi, jonka ydin on herättää pohtimaan ihmisen suhdetta luontoon ja ennen kaikkea purkaa ihmisen uskoa omasta ylivoimaisuudestaan ja etuoikeudestaan muuhun elolliseen nähden. Gifford (2020, 6) nimittää tällaista utopiaa *postpastoraaliksi*. Hänen mukaansa postpastoraali ehdottaa ihmisen ja luonnon välisen erottelun purkamista ollen tietoinen siihen liittyvästä problematiikasta. *Harhamien* päähenkilö on varma ihmisen kuulumisesta luontoon. Hän pyrkii osoittamaan, kuinka urbaani elämä tuottaa ihmisille enemmän harmia kuin hyvää, sekä nostaa esiin luonnossa tavoitetun rauhan ja kauneuden. Silti hän kohtaa Aberraniassa pettymyksiä ja kitkaa. Kertomuksen lopussa saavutettu mielenrauha ei loppujen lopuksi synnykään luonnon avoisuudesta, vaan oman paikkansa löytämisestä koko maapallomme muodostamassa tasa-arvoisessa verkossa.

3.4 Visio ja vastakuva

Frye (1965, 329) painottaa utopioille tyypillisenä piirteenä visiointia: kirjailija katsoo omaa yhteiskuntaansa ja pyrkii luomaan siitä paremman version. Utopioiden avulla voidaan hahmotella toimivampia ja onnellisempia yhteiskuntia. Krishan Kumar (2005, 19, 24) nostaa esiin, että utopioiden rikkaus on niiden mahdollisuudessa poiketa perinteisistä yhteiskunnallisista ja poliittisista teorioista ja hyödyntää mielikuvituksen kaikkia voimia. Kumar näkee kirjallisen utopian ylivoimaisena tapana muihin verrattuna edistää hyvää yhteiskuntaa, sillä utopia pystyy maalaamaan elämästä niin miellyttäviä kuvia, että lukija saadaan haluamaan luoda juuri sellainen maailma kuin tekstissä on kuvattu. Lisäksi kirjallinen utopia antaa mahdollisuuden uuden ja paremman yhteiskunnan analyysiin kuvailemalla, millaiselta yhteiskunta näyttäisi arkipäivässä. Se antaa mahdollisuuden paremman yhteiskunnan arviontiin uskottavuudesta ja haluttavuudesta.

On selvää, ettei *Harhamissa* maalailtu utopia ole realistinen, mikäli kimeerit ajatellaan konkreettisina olentoina – silti se voi olla uskottava. Kimeerit mahdollistavat lajirajojen avartamisen mahdollisuuden arvioimisen: pystyisikö ihminen elämään muiden eläinten kanssa ilman spesismiä, arvottomatta eläviä olentoja niiden lajien rajoissa? *Harhamat* pukee vision lajien välisestä tasa-arvoisuudesta lajimääritystä kaihtaviksi kimeerihahmoiksi ja näyttää, millaista ihmisten ja toislajisten eläinten olisi elää yhteiskunnassa, jossa laji ei määritä arvoa ja jokainen kohdataan yksilönä, ei lajinsa edustajana. Aberraniassa visio lajien välisestä tasa-arvosta konkretisoituu onnelliseksi yhteisöksi, jossa ei ole hallitsijaa, ei korkeampia organisaatioita ja säätelyelimiä, ei lakeja tai rangaistuksia – niitä ei tarvita, kun jokainen kunnioittaa toistaan tasa-arvoisena, eikä pyri alistamaan tai riistämään toisia kuvitellen ansaitsevansa enemmän tai parempaa kuin muut.

Yhteiskuntaa ohjailevien organisaatioiden ja sääntöjen puutteen mahdollistaa myös Aberraniassa asukkaisiin sisään rakennettu väkivallattomuus. Visioimalla väkivallattoman yhteisön, jossa on mahdollista elää hyvin yksinkertaistettua elämää onnellisena, *Harhamat* kannustaa lukijaansa luopumaan väkivallasta luodakseen paremman maailman. Aberranian asukkaiden ei tarvitse pelätä, sillä siellä he ovat turvassa:

”Ne näkivät meidät”, totesin. ”Mutta eivät säikkyneet.” Se tuntui minusta ihmeelliseltä, sillä ajattelin niin villien hevosten kuin antilooppienkin olevan arkoja, olisin kuvitellut eläinten säntäävän meitä pakoon. (H, 89.)

Kuten luvun alussa nostin esille, osa ihmisistä elää jo nykyhetken todellisuudessa turvallisessa kuplassa, jossa ei tarvitse vilkuilla selän taakse. Aberrania laajentaa tämän turvallisuuden tunteen katurousvoista ja kannibaaleista sotimattomuuteen ja yhteiskunnalliseen konfliktittomuuteen. Erityistä Aberranian väkivallattomassa rauhassa on turvallisuus myös toislajisille eläimille. Kuten päähenkilö odottaa, toislajiset eläimet ovat usein oppineet juoksemaan pakoon ihmistä. Nykyinen länsimaalainen yhteiskunta on luonut jokseenkin turvalliset olosuhteet ihmisille, mutta yhä vaarallisemmat ja tuhoisammat olosuhteet toislajisille eläimille. Siellä, missä on ihminen, toislajinen eläin jää spesismien myötä toiseksi ja asettuu vaaraan. Villieläimet ammutaan kotipihoilta, eksoottiset eläimet varastetaan ympäristöstään, haitta- ja tuhoeläimet eliminoidaan, lemmikkieläimet viedään emoiltaan ja tuoreimpana keksintönä tehotuotannosta on rakentunut massiivinen väkivaltakoneisto, joka tuottaa toislajisia eläimiä pelkästään murhattaviksi, ihmisen ruuaksi. Nykyinen länsimaalainen yhteiskunta on kuin toislajisen eläimen dystopia, kun sitä verrataan Aberranian turvapaikkaan, *Harhamien* utopiaan.

Wilhelm Vosskamp (2005, 264) näkee utopiagenren erityispiirteenä vastakuvien luomisen niille yhteiskunnallisille tilanteille, joissa utopiat on tuotettu. Utopiat ovat siten muita kirjallisuuden lajeja tiukemmin yhteydessä historiallisiin konteksteihin. Tällä tavoin utopiat käynnistävät kriittisen ajatteluprosessin. Muihinkin kuin ihmisiin keskittyvä Aberrania kääntää lukijan katseen tämänhetkisessä yhteiskunnassa paljastuvaan vastakohtaan, jossa onnellista elämää pyritään rakentamaan vain ihmisille. Aberranian lihansyömättömyysnormi toimii kritiikkinä nykyistä yhteiskunnan tilaa kohtaan, jossa vallitsee lihan kulutuksen vastakohta: lihaa syödään liikaa ja tuotetaan ennennäkemättömissä määrin.

Frye (1965, 325) näkee utopian kirjoittajan poimivan yhteiskunnastaan tiedostamattomia tapoja ja muuntavan ne utopian avulla tietoisiksi. Aspasia avaa päähenkilölle Aberraniassa vallitsevaa lihansyömättömyyttä saaden lihansyönnin kuulostamaan käsittämättömältä:

Vaikka en usko, että söisimme lihaa sittenkään. Siis vaikkei se olisikaan myrkyllistä, vaikka sitä voisi pistellä poskeensa ilman huolen häivää. Sen vuoksi, että koko ajatus on outo. Ajatus, että tappaisin toisen elävän olennon, viiltelisin hänen ruumistaan veitsellä palasia, kokkaisin lihapalat keittiössäni ja söisin. Se on yksinkertaisesti kaamea ajatus. Mielisairaan tempaus. Kuinka elävää olentoa katsellessa voi tulla mieleen idea sen viiltelystä, pureskelemisestä ja nielemisestä? (H, 119.)

Satiirille tyypillisen nurinkäännön keinoin *Harhamat* kyseenalaistaa lihansyönnin normin. Katkelma luo sekä vastakuvan lihansyönnin nautinnolle ja normaaliudelle että asettaa lihansyönnin halveksittavaksi pyrkien ravistelemaan lukijan ajatusmaailmaa lihansyönnistä.

Harhamien eläinperäisten tuotteiden syömisen kyseenalaistaminen ei ole utopiagenressään uutta, vaan esimerkiksi Gilmanin teoksessa esiintyy hyvin samankaltainen kohta, jossa *Herlandiin* saapuvat miehet joutuvat selittämään hämmentyneille naisille lehmämaidotuotantoprosessin:

It took some time to make clear to those three sweet-faced women the process which robs the cow of her calf, and the calf of its true food; and the talk led us into a further discussion of the meat business. They heard it out, looking very white, and presently begged to be excused. (Gilman 2008 [1915], 4. luku)

Tekstikatkelma avaa edellisen *Harhamien* katkelman lailla syömiseksi päätyvän tuotteen prosessin, joka yleensä piilotetaan kuluttajien näkyvistä sekä kääntää nurin eläintuotteista nauttimisen naisten järkytykseksi.

Herlandin visio ihmisten ja luonnon tasapainoisesta suhteesta eroaa kuitenkin *Harhamista* sillä, ettei *Herlandissa* ole tilaa muille toislaisille eläimille kuin linnuille, hyönteisille ja kissoille. Muista toislaisista eläimistä on hankkiuduttu eroon muinoin, jotta tilaa olisi enemmän ihmisille. *Herlandin*

utopiassa luontoharmoniasta on siis lopulta kyse vain ihmisen mukavuudesta, eikä se ota huomioon *Harhamien* lailla koko elämänkirjoa.

Eläinproblematiikan ohella *Harhamat* kohdistaa kriittisen katseen nykyisen yhteiskunnan kapitalistiseen yhteiskuntamalliin, joka ei aiheuta vahinkoa vain toislajisille eläimille vaan myös ihmisille ja luonnolle. Tämän se tekee luomalla monimutkaiselle, kiirettä, individualismia ja tehokkuutta vaativalle elämälle vastakuvan harmonisesta yhteisöstä, jossa eletään päivä kerrallaan ilman kiirettä mihinkään. Aberraniassa luonto kukoistaa vastakuvana todellisen yhteiskunnan saastuneelle, raivatulle ja ilmastonmuutoksen kourissa kamppailevalle luonnolle. Aberraniassa eletään luonnon kanssa tasapainossa. Tällä tavoin *Harhamat* muistuttaa *ekoutopiaa*, jossa yhteiskunta elää ekologisesti kestävästi. Ekoutopioita alkoi syntyä erityisesti 1900-luvun toisella puoliskolla, kun ihmisten utopistinen usko tieteeseen, teknologiaan ja materiaaliseen kehitykseen kääntyi peloksi tulevaisuuden toivottomista näkyvistä (Kumar 2005, 25–28). Maapallon resurssien rajallisuus ymmärrettiin ja syntyi ekologista kestävyyttä visioivia utopioita kuten Ernest Callenbachin *Ecotopia* (1975).

Harhamat pyrkii visioimaan yhteiskunnan, jossa niin ihmiset kuin toislajiset eläimet voivat elää onnellisina. Luvun alussa mainitsemani subjektiivisuusongelma aiheuttaa kuitenkin sen, ettei jokainen lukija välttämättä näe elämää Aberraniassa ihanteellisena. Utopian tarkoitus ei olekaan visioida valmista, täydellistä yhteiskuntaa, joka miellyttäisi kaikki lukijoita tai olisi toteuttavissa todellisuudessa, vaan hahmotella vaihtoehtoja ja kyseenalaistaa utopian luomishetkessä vaikuttaneen yhteiskunnan normeja.

4 Unimatka Aberraniaan

Tutkielmani toisessa luvussa tulkitsin *Harhamien* kimeerihahmoja konkreettisesti ja toin esiin, miten hahmot esittävät ja edustavat todellisia toislaisia eläimiä. Konkreettinen toislaajisten eläinten lukutapa on kriittiselle eläintutkimukselle tyypillistä kirjallisuudentutkimuksessa, sillä kriittisen eläintutkimuksen kehyksissä pyritään yleensä analysoimaan, kuinka tekstissä esitetyt toislaiset eläimet representoivat todellisia eläimiä. Kun tutkija tulkitsee toislaisia eläimiä konkreettisesti, hän ottaa toislaiset eläimet vakavasti, eivätkä toislaiset eläimet typisty kertomaan ihmisestä erilaisten trooppien välityksellä. Kriittinen eläintutkimus ei kuitenkaan poissulje symbolista tulkintaa, vaan toislaisia eläimiä tutkitaan teksteissä kummatkin ulottuvuudet huomioon ottaen.

Olen tehnyt johtopäätöksen, ettei *Harhamien* kimeerihahmoja ole mielekästä tulkita ihmisiä esittävänä allegoriana, minä inhimillisiä piirteitä saavat toislaajisten eläinten esitykset kirjallisuudessa usein tulkitaan. Kimeerihahmot voidaan kuitenkin tulkita muillakin tavoin symbolisesti kuin ihmisten esityksenä. Tässä luvussa esitän, että kimeerihahmot voidaan lukea konkreettisen tulkinnan lisäksi päähenkilön mielen sisäisen ajatusprosessin allegoriana. Ehdotan tulkintaa, jossa päähenkilö on kuvitellut Aberranian ja luonut mielen sisäisen utopiansa, jossa hän käsittelee kimeerihahmojen avulla ahdistustaan ihmisyydestä ja tarvetta sulautua luontoon. Lisäksi osoitan, kuinka ihmislähtöisen näkökulmankin kautta voidaan nostaa esiin kysymyksiä ja problematiikkaa, mikä auttaa purkamaan ihmisen ja elämellisyuden välistä rajaa sekä ihmisen hierarkkista erityisasemaa.

4.1 Totta vai kuvitelmaa?

Kun *Harhamissa* astuvat ensimmäisen kerran esiin epätodelliset kimeerihahmot, lukijan täytyy tehdä valinta, uskooko hän kimeerien todellisuuteen tarinamaailman sisällä. Bo Pettersson (2016, 81) esittää, kuinka lukiessa fiktiota lukija ottaa ”uskon loikan” (a leap of faith), mikä tarkoittaa, että lukija tietää tekstin olevan fiktiota eli epätotta, mutta antaa itsensä immersoitua tekstiin kuin se olisi totta. Lukija tulkitsee tekstin tapahtumia kuin totena niin kauan kunnes hänen epäuskoaan ei herätetä. Tzvetan Todorov (1975, 76–77) esittääkin kuvaannollisen kirjaimellistamisen fantasiakirjallisuudelle tyypilliseksi. Kuten toisessa luvussa olen tehnyt, voidaan siis tulkita, että päähenkilökertoja todella tapaa Aberraniassa ihmeellisiä ihmisen ja toislaisen eläimen hybridejä. Toinen tapa tulkita kimeerejä on epäillä kertoja luotettavuutta.

Harhamien alussa päähenkilö ei tiedä itsekään, uskoisiko näkemäänsä. Ensimmäinen havainto ihmispiirteitä omaavasta ketusta saa päähenkilön epäilemään havaintojaan.

Mitä kauemmin aikaa kului, mitä enemmän viikkoja vieri, sitä epävarmemmaksi tulin havainnosta. Ihmisillähän on kaikenlaisia harhanäkyjä, kuin silmät ja aivot tekisivät kepposia keskenään, ja juuri sen vuoksi oikeudenkäynneissä todistajien lausuntoihin on suhtauduttava varauksellisesti siinäkin tapauksessa, kun todistaja ilmiselvästi haluaa puhua totta ja luulee puhuvansa totta. Etenkin jos ihminen toivoo ja odottaa näkevänsä jotakin, hän usein myös näkee sen. (H, 27–28.)

Päähenkilökertoja ohjaa lukijaa ajattelemaan realistisesti. Omituisille näyille löytyy yleensä jokin syy, ihmisen mieli voi huijata. Päähenkilö jopa antaa loogisen syyn omalle näylleen: ehkä päähenkilö on toivonut löytävänsä metsästä kimeerien kaltaisia hahmoja.

Päähenkilö ei kuitenkaan anna lukijan tuudittautua tähän mahdollisuuteen: ”...mutta on sanottava, etten todellakaan odottanut näkeväni kahdella jalalla kävelevää koiraeläintä. Se ei mielestäni voinut olla itsesuggestiota” (H, 28). Nostamalla esiin realistiset selitykset havainnolle päähenkilö haluaa kumota lukijalle mahdollisesti heräävät epäilykset tapahtumien kuvittelemisesta. Päähenkilö ohjaa lukijaa ajattelemaan, että päähenkilö tiedostaa kuvittelun mahdollisuuden ja on punninnut sitä itsekin, mutta on tarpeeksi fiksu erottaakseen harhan todellisuudesta.

Omituisten näkyjen toistuessa päähenkilö varmistuu havaintojen todenperäisyydestä.

Toukokuussa näin Eulalian takapihalla jotakin sellaista, jota en olisi voinut omassa mielikuvituksessani keksiä, ja siksi sen täytyi olla totta. Sitä paitsi Eulalia itsekin totesi myöhemmin, että olin nähnyt aivan oikein. (H, 33.)

Päähenkilö argumentoi näkynsä todenperäisyyden puolesta ja pyrkii yhä kumoamaan kuvittelun mahdollisuuden. Kuten edellisessä lainauksessa itsesuggestiosta, kyseisessäkin lainauksessa päähenkilö ei löydä syytä, miksi ja miten olisi voinut kuvitella näkemänsä. Lisäksi hän ottaa argumentointinsa tueksi yhden tuntemistaan kimeereistä, Eulalian, joka tosin jää heppoiseksi todistajaksi, mikäli epäillään kaikkien kimeerihahmojen todenperäisyyttä.

Edellisistä lainauksista nähdään, että päähenkilö on vakuuttunut havaintojensa todellisuudesta, lukijalle ei anneta kertomuksessa lainkaan viitteitä siitä, että päähenkilö johdattaisi lukijaansa intentionaalisesti harhaan. Tarinan kertoja voi kuitenkin johdattaa lukijaansa myös epäintentionaalisesti harhaan. Petterson (2016, 83–83) jakaa epäluotettavat kertojat intentionaalisuuden perusteella tarkoituksella harhaan johtavan kertojaan (deceptive), harhaiseen kertojaan (deluded) ja erehtyvään kertojan (fallible). On siis mahdollisuus, että päähenkilökertoja on harhainen tai erehtyy kerronnassaan. Vaikkei päähenkilö löydä syytä kuvitelmilleen, lukija voi sen löytää.

Päähenkilön vakuutteluista huolimatta tarinassa esiintyy viitteitä, jotka tukevat tulkintaani Pettersonin luokitelman mukaisesti päähenkilöstä harhaisena kertojana. Ensimmäinen vihje löytyy kertomuksen nimestä *Harhamat*. Harhama tarkoittaa kimeeriä, mutta kertomuksessa ei puhuta kimeereistä lainkaan harhamina. On siis erikoista, miksei teoksen nimi ole Kimeerit vaan Harhamat. Tälle voi olla syynä harhama-sanankaltaisuus harha-sanankanssa; harha sisältyy harhamiin, ja harhamat ja harha yhteen kietoutuvat nimessä toisiinsa, mikä viittaisi kimeerien olevan pelkkää harhaa.

Toiseksi kertomuksessa annetaan ymmärtää enemmän tai vähemmän päähenkilön olevan taipuvainen hulluuteen. Päähenkilön ihmisystävä järkyttyy saadessaan tiedon päähenkilön muuttamisesta metsän keskelle: ”Sinähän menettäisit siellä järkesi lopullisesti, anteeksi vain, sen heiveröisen järjen, mikä sinulla vielä on...” (H, 7). Myös päähenkilö itse pohtii hulluuttaan:

Ehkä minä tulen täällä hulluksi. Ehkä. Mutta hulluksi tuloni olisi ollut varmaa, jos olisin jäänyt sinne, niin sanotusti ihmisten ilmoille. Aberrania oli ystäväni mielestä pakoa, hänen mielestään se ei ollut totta. (H, 8.)

Päähenkilö uskoo hulluksi tulemisen mahdollisuuteen, erityisesti, jos hän jäisi ihmisten ilmoille. Ystävä uskoo kuitenkin, että koko Aberrania ei ole totta. Mikäli Aberrania ei olekaan totta, voidaan ajatella, että päähenkilö todella tuli, kuten itse uskoi, hulluksi ihmisten parissa ja loi näin mielen sisäisen turvapaikan itselleen, utopian, johon paeta, kun hän ei kestä todellisuutta. Kuten olen aiemmissa luvuissa esittänyt, päähenkilö saapui Aberraniaan, sillä hän oli lopen uupunut ja ahdistunut ihmisten kulttuuriin. Terapeutin vastaanotolla käy myös ilmi, että päähenkilö on mielenterveyspotilas, mikä vihjaa päähenkilön mielen herkkyyteen; Aberrania voisi olla defensi hallita ylitsepääsemätöntä ahdistusta.

Terapeutin vastaanotolla selviää myös, että päähenkilö on juuri saanut uuden lääkityksen, jonka pitäisi auttaa univaikeuksiin. Terapeutti säikähtää, kun kuulee päähenkilön muuttaneen metsän keskelle (H, 38). Kun päähenkilö kertoo Eulaliasta ja pian myös muista kimeereistä, terapeutti alkaa epäillä, että päähenkilö nukkuu jo liiankin hyvin ja sekoittaa unen ja valveen. Jälleen kertomuksessa tarjoutuu mahdollisuus selittää päähenkilön kokemukset realistisesti, mutta päähenkilö asettaa terapeutin selityksen kriittiseen valoon:

Oikeastaan koko unien vatvominen alkoi ärsyttää minua: taas sitä alitajunnan tuhnimista, jolla ihmisestä tehdään merkillisempi kuin hän onkaan, keksimällä keksittyä tulkintaa, väkisin väännettyä analyysia, ”elämellisyyden torjuntaa”. Hyvä tavaton, minähän torjun nimenomaan ihmistä itsessäni, tuota typerää, itsekeskeistä otusta! (H, 41.)

Päähenkilökertoja ohjaa lukijaa kimeerien konkreettiseen tulkintaan kritisoidessaan ajatusta, että kimeerihahmot olisivat hänen alitajuntansa tuotteita, ja samalla koko symbolisen tulkinnan perinnettä, jossa toislaajiset eläimet tulkitaan kertovan ihmisestä. Päähenkilö viitanee ”eläimellisyyden torjunnalla” yleisiin tulkintoihin ihmiseläinhybrideistä kirjallisuudessa, joissa tällaisten hybridien on nähty kuvastavan eläimen torjumista ihmisessä, mitä käsittelin tutkielmani toisessa luvussa, sekä psykoanalyysille tyypilliseen tapaan tulkita unia torjunnan synnyttäminä toiveina ja pelkoina. Koska toislaajisten eläinten symbolinen tulkinta yhdistyy kulttuurissamme yleisimmin ihmiseen ja päähenkilö haluaisi aivan toisin irtaantua antroposentrismistä, ei kimeerihahmojen tulkitseminen symbolisesti näyttäytyä vakuuttavana.

Päähenkilökertojan mahdolliseen harhaiseen epäluotettavuuteen kuitenkin liittyy, ettei hän itsekään tajua, mikä hänen harhaisuutensa syy voisi olla. Päähenkilö paljastaa sen omissa ajatuksissaan tajuamatta sitä itse. Päähenkilö ei torju eläimellisyyttä vaan ihmisyyttä itsessään, mistä hänen ahdistuksensa ja koko ”hulluutensa” kumpuaa. Kimeerihahmot voidaankin tulkita päähenkilön inhimillisyyden torjuntana. Päähenkilö torjuu inhimillisyytensä tuottamaa ahdistusta pakenemalla Aberraniaan, utopiaan, jossa kaikki on vihdoon niin kuin hän on aina toivonut. Ajattelen, että kimeerien voidaan tulkita esittävän ongelmia, joita päähenkilö käsittelee mielessään pyrkiessään irtaantumaa ihmiskulttuurin taakasta.

Harhaista kertojaa puoltaa myös se, että päähenkilö on lukenut tai nähnyt kuvia juuri niistä eläimistä, joiden piirteitä Aberranian kimeereistä löytyy. Kirjan alussa (H, 11) päähenkilö kertoo lukeneensa, että Aasiassa sademetsästä löydettyjä orankeja viedään bordelleihin. Kun päähenkilö myöhemmin kuulee Ibundan tarinan, on Ibundalle juuri käynyt näin. Ibunda vastaa myös äidillisillä piirteillään päähenkilön tietoja orangeista (H, 45). Aiempien tietojen lisäksi kertomuksessa toistuu useasti päähenkilön maininta kuvista, joissa hän on aiemmin nähnyt asioita, joita hän kohtaa Aberraniassa, kuten pohtiessaan Eulaliaa ”Ajattelin näkemieni valokuvia, jotka esittävät Uuden-Guinean viidakoissa tarpovaa kasuaaria” (H, 37), Victoriaa ”Kuten eläinkirjoissa näkemäni kaljurotat, tämäkin yksilö oli karvaton...” (H, 62) ja suota ”Ajattelin itsekseni, että olin joskus nähnyt valokuvan juuri tämän näköisestä suosta...” (H, 91). Vaikka päähenkilö on aiemmissa lainauksissa esittänyt, että olennot ovat niin kummallisia, ettei voisi keksiä niitä päästään, on olennoissa hänelle tuttuja piirteitä juuri niistä eläimistä, joihin hän on aiemmin tutustunut kirjallisuuden ja kuvien välityksellä.

Lopun kohta Sooven-Soovenista saa tapahtumien todellisuuteen tuodittautuneen, uskon loikan ottaneen lukijan heräämään viimeistään pohtimaan päähenkilökertojan luotettavuutta. Sooven-Sooven on ihminen, joka saapuu Aberraniaan päähenkilön järkytykseksi. Järkytystä ei aiheuta

pelkästään ihmisen ilmestyminen Aberraniaan, vaan myös se, että päähenkilö kertoo hänellä olleen lapsena samanniminen mielikuvitusystävä (H, 235). Sooven-Sooven on nimen lisäksi kaikin puolin samanlainen kuin mielikuvitusystävä oli, ja pian päähenkilö vakuuttuukin kyseessä olevan sama henkilö. Vaikka päähenkilö itsekin tajuaa Sooven-Soovenin olevan hänen vanha mielikuvituksen tuotteensa, hän uskoo sen todellisuuteen Aberraniassa. Tämä ohjaa tulkinnan mahdollisuuteen, että kaikki muutkin päähenkilön todellisena pitämät henkilöt Aberraniassa olisivatkin hänen mielensä tuotteita, eikä pelkästään ilmiselvä mielikuvituksen tuote Sooven-Sooven.

Päähenkilön terapeutti uskoo päähenkilön sekoittavan valveen ja unen. Utopian genrelle on tyypillistä, että utooppisen paikkaan matkustetaan joko hereillä tai unessa (Samola 2013, 8). Päähenkilön Aberranian uneksiminen sopii siis utopian konventioihin. Utopia vertailee yleensä tekstinsisäistä sekä tekstinulkoista yhteiskuntaa, mutta utopiat eivät välttämättä rajaudu vain tähän tarkoitukseen. Hanna Samola (2016) on tutkinut väitöskirjassaan Pirkko Lindbergin romaania *Berenikes hår* sekä utopiana ja dystopiana että mielensisäisten prosessien allegoriana. Samola tulkitsee *Berenikes Håria* unimatkana, joka kuvastaa metaforin Bereniken mieltä. Samolan väitöskirja osoittaa, ettei tulkinta mielensisäisten prosessien allegoriasta poissulje todellisesta yhteiskunnasta esitettyä vertailua ja satirisointia.

Harhamat on *Berenikes hårin* tavoin tulkittavissa unimatkaksi, jossa päähenkilön mielen sisäinen asioiden prosessointi esitetään allegoriana. Seuraavaksi analysoin, kuinka kertomuksen kimeerihahmot ovat tulkittavissa kuvastamaan päähenkilön henkisten ristiriitojen käsittelyä inhimillisyyden ja elämellisyyden välillä.

4.2. Kimeerihahmot päähenkilön mielensisäisten ristiriitojen käsittelyn allegoriana

Harhamien punainen lanka kulkee päähenkilökertojan kamppailussa sisäisten ristiriitojensa kanssa. Päähenkilö yrittää paeta ihmisyyttään, sillä ihmisten kulttuuri, jota länsimaalaisessa yhteiskunnassa vallitsee tehokkuuden tavoittelu, individualismi ja kaiken ei-inhimillisen hyödyntäminen, on uuvuttanut hänet ja saanut hänet kaihtamaan ihmisiä. Aberraniassa hänen kokemuksensa vaihtelevat kuulumattomuuden ja kuuluvuuden välillä. Päähenkilö haluaisi epätoivoisesti kuulua Aberraniaan, ei-inhimillisten kulttuuriin, muiden ”tehottomien” joukkoon, jotka eivät katso luontoa ja toisiaan resursseina vaan kumppaneina. Kertomuksen alussa päähenkilö kuvailee Aberraniaa ja kertoo toivovansa, että ”paikka antaa minun tulla luokseen, että se hyväksyy minut, ottaa luokseen” (H, 6), missä piilee koko tarinan jännite: ottaako Aberrania hänet luokseen.

Pian päähenkilö jatkaa:

Aion asettua tänne loppuiäksi. Voisi sanoa, että haluan heinittyä ja sammaloitua, tai ainakin sulkeutua puiden suosioon ja imeä niistä oman osani sisäistä tyyneyttä. Ja lopuksi painautua maahan: lahota, hajota ja lueta osaksi sienten rihmastoja, matojen, kuoripunkkien, mikrobien ja muiden mikro-olentojen elävää, sykkivää, äänetöntä ja suunnatonta orkesteria, maallista sinfoniaa, jota me ihmiset emme taivaita tavoitellessamme koskaan kuule. (H,6.)

Katkelmasta voidaan tulkita, että kuuluminen Aberraniaan edustaa päähenkilölle kuulumista luontoon ja sen kiertokulkuun. Heinittyminen, sammaloituminen ja puiden suosioon sulkeutuminen viittaavat luontoon sulautumiseen, jonka hän näkee mahdollisuutenaan onneen – sisäiseen tyyneyteen. Päähenkilö näkee luonnon vastakohtana ihmisen hybrikselle, josta hän haluaa päästä eroon. Luontona päähenkilö käsittää kaiken ei-inhimillisen orgaanisen, kasvien lisäksi toislajisen eläinkunnan, kuten kutsuessaan Tomasta luonnoksi, mitä käsittelen myöhemmin tässä luvussa.

Ajattelen, että erilaiset kimeerihahmot ovat tulkittavissa inhimillisyyden ja elämellisyiden välisen ristiriidan sekä kuulumattomuuden ja kuuluvuuden aiheuttamien ongelmien ilmentymiksi ja käsittelemiseksi. Kimeerihahmot auttavat ja/tai haastavat päähenkilön adaptoitumista osaksi luontoa sekä heijastelevat päähenkilön tunteita kuuluvuudesta ja kuulumattomuudesta.

Kimeerit suhtautuvat päähenkilöön epäilevästi hänen ihmisyytensä takia. Jopa Eulalia, joka vaikuttaa aluksi hyvinkin vastaanottavalta, ei luota suoraan päähenkilöön: ”Niinpä se, ettei hän oikein näyttänyt luottavan minuun, suretti minua” (H, 30). Ibunda säikähtää päähenkilöä hänet ensi kerran nähdessään, Victoria ja Aspasia suhtautuvat päähenkilön alentavasti ja Aberranian asukkaat yleisesti varovat näyttäytymästä päähenkilölle, vaikka hän kertoo asuneensa Aberraniassa jo vuoden (H, 60). Tulkitsen kimeerien epäilevän suhtautumisen päähenkilöön kuvastavan päähenkilön tunnetta omasta vieraudestaan luonnossa. Hän ei koe kuuluvansa luontoon ja siksi sen asukkaat vierastavat häntä.

Vaikka kimeerit kaihtavat kategorisointia, he kuitenkin erottavat ihmisen itsestään toiseksi. Aspasia nimittää ihmisiä alkeeleiksi, Ibunda jopa saatanoiksi (H, 141). Kimeerit eivät halua määritellä itseään, Aberraniassa kaikki voi olla mitä vain, mutta ihmisestä he olettavat tiettyjä piirteitä – kaikki negatiivisia. Esimerkiksi Aspasia esittää ihmisen kaikkea hallitsemaan pyrkivänä ja samalla itsensä tuhoon tuomitsevana olentona (H, 66–67). Tämän ennakkoluuloisen ja kategorisoivan poikkeuksen ihmisiä kohtaan on tulkintani mukaan kuvastettava päähenkilön negatiivista kokemusta ihmisyydestä.

Aspasian rooli päähenkilön unimatalla on haastaa hänen käsityksiään ihmisyydestä ja mahdollisuudesta ylittää inhimillisyyden raja. Päähenkilö ei täysin käsitä, miksi luonto ja sen

eläinkunta ei ota häntä vastaan, onhan hän aivan erilainen kuin muut ihmiset ja kokee olevansa enemmän toislaajisten eläinten kaltainen, josta halutaan hankkiutua eroon heti, kun hänestä ei ole enää mitään hyötyä, kuten kutsuessaan itseään ”haittaeläimeksi” (H, 26). Aspasia kuitenkin osoittaa päähenkilön ajattelevan kuin ihmiset; vaikka hän kuinka haluaisi olla jotain muuta kuin ihminen, hän on kasvanut ihmisten kulttuurissa ja oppinut katsomaan maailmaa heidän näkökulmastaan.

Kun päähenkilö yrittää osoittaa olevansa rottakimeerien puolella, hän kertoo jo pitkään ajatelleensa, että maailmanmullistuksien tapahtuessa juuri rotat selviytyisivät voittajina. Hän olettaa kimeerien pitävän häntä hyvänä ihmisenä, erilaisena kuin muut, mutta Aspasia ei otakaan päähenkilön sanoja toivottuina:

”Tuo on alkeelien ajattelua. Voittajat. Ikään kuin kaiken tarkoitus olisi valloittaa maailma. Täyttää maailma omalla itsellä, pursuta yli äyräiden.

”En nyt ihan tarkoittanut suorastaan sitä”, sanoin loukkaantuneena.

”Ehkäpä et, mutta olet imenyt itseesi alkeelien maailmankuvan.” (H, 69.)

Päähenkilö ei pysty kokonaan irtaantumaan ihmisen näkökulmastaan havainnoida maailmaa, mutta hän voi opetella tarkastelemaan itsessään haitallisia ajatusmalleja. Ajattelen, että Aspasia on tämän ajatusprosessin ilmentymä päähenkilön kriittiselle osalle itseä, joka haastaa päähenkilöä irtaantumaan ihmiskulttuurin vaikutuksesta luoduista mielikuvista itsestään sekä toislaajisista. Tätä tulkintaa tukee myös Aspasian Eulalialle antama lahja, Jacques Derridan kirja *Eläin joka siis olen*. Derridan kirja on eläinfilosofian klassikko, joka pureutuu arvioimaan uudelleen länsimaista eläinajatteluperinnettä, ihmisen suhdetta toislaajisiin eläimiin sekä ihmisyyttä. Päähenkilö kummastelee omituista lahjavalintaa. Itse tulkitseen lahjan päähenkilön uniin eksyneenä esineenä, sillä päähenkilö lukee itse paljon.

Aspasian kanssa käyty keskustelu saa päähenkilön pohtimaan mielikuvia, joita hän on luonut itsestään ja toislaajisista eläimistä. Päähenkilö ei olekaan vain hyväntekijänä, jollaisena hän on itsensä ajatellut, vaan kompastelee itsekin ihmiskulttuurin luomiin käsityksiin ja ajatusmalleihin. Eivätkä toislaajiset eläimet ole vain passiivisia avun vastaanottajia, vaan erilaisia toimijoita, jotka eivät välttämättä suhtaudu ystävällisiinkään ihmisiin positiivisesti.

Empatian kokemisessa toislaajisia eläimiä kohtaan onkin ongelma, että uhreiksi, suloisiksi ja empatian ansaitseviksi koettuja toislaajisia eläimiä kohtaan on helppo kokea empatiaa. Kun toislaajinen eläin ei käyttäydykään ihmisen odotusten mukaisesti tai jopa negatiivisesti, empatian kokeminen käy vaikeaksi. (Leake 2014, 175.) Tämä on johtanut toislaajisten eläinten arvottamiseen ja heille annettuun asemaan ja oikeuksiin. Esimerkiksi kissat ja koirat ovat lemmikin asemassa, mutta arvaamattomilta tuntuvat sudet koetaan uhaksi, eikä heitä epäröidä ampua pelkästään ihmisten alueille astuessaan.

Jotta myös sudet ja haittaeläimet nähtäisiin empatian arvoisina, tulisi ihmisen ymmärtää toislajisen eläimen eroavan ajatusmalleiltaan ihmisestä; toislajinen eläin on osittain hyvin samankaltainen kuin ihminen, mutta omaa myös omat erityispiirteensä ja ajattelee omalla tavallaan. Kaikki eläimet ovat yksilöitä ja kullakin lajilla on omat erityispiirteensä. Näin ollen johtopäätöksiä ei voida tehdä vertailemalla ihmistä koiraan ja koiraa suteen, kuten ihmiset usein tekevät.

Päähenkilöllä on aluksi vaikeuksia siedättää Aspasian käytöstä, ehkä hän on olettanut kaikkien Aberraniassa käyttäytyvän kuin lempeä Eulalia. ”Äkkiä jättirotan pöyhkeys alkoi ärsyttää minua. Mikä hän oli mollaamaan ihmiskuntaa lyttyyn? Oliko hän jotenkin parempi, ja miksi minun piti mielistellä häntä?” (H, 70). Ajatusten yhteen törmääminen päähenkilön ja Aspasian välillä osoittaa, että toisen eri lailla ajattelevan ymmärtäminen on vaikeaa ja aiheuttaa puolustusreaktion, mutta kun lopulta yhteisymmärrys saavutetaan, on helpompi elää yhdessä ja sovussa. Tarinan edetessä päähenkilö oppii pikkuhiljaa ymmärtämään kimeerejä paremmin ja hänestä ja Aspasiasta tulee hyviä ystäviä.

Päähenkilön on kuitenkin loppujen lopuksi helppo oppia ymmärtämään Aspasiaa, sillä tämä osaa todellisista toislajisista eläimistä poiketen kielellistä ajatuksensa. Todellisuudessa toislajisten eläinten ymmärtäminen on vaikeampaa, sillä emme voi kysyä niiltä, mitä ne ajattelevat. Elisa Aaltola (2023, 34) kuitenkin muistuttaa, että toislajisia eläimiä voi pyrkiä ymmärtämään kuuntelemalla, millä tavoin toislajinen eläin viestii tunteistaan ja ajatuksistaan: ”Ne eivät asetu perinteisten tarinoiden muotoon tai käytä ihmissanoja, mutta niiden alta löytyy kommunikaatiota – jos vain olemme kyllin tarkkaavaisia huomaamaan.”

Ibundassa tiivistyvät päähenkilön ajatukset, jotka hän esittää terapeuttinsa vastaanotolla:

Miksi ihmisestä on kehittynyt niin äärimmäinen? Miten jotkut yksilöt jopa oman henkensä uhalla haavoittavat ja tuhoavat muita, ja jotkut taas jopa oman henkensä uhalla hoitavat ja suojelevat muita? Onko siinä mitään järkeä? (H, 58.)

Ibunda on valtavassa äidinrakkaudessaan kuin toinen ääripää päähenkilön kuvailemille jopa henkensä uhalla haavoittaville ja tuhoaville ihmisille. Ibunda on äärimmäinen äitihahmo, joka henkensä uhalla käy pelastamassa lapsia ihmisten maailmasta hoitaakseen ja rakastaakseen lapsia ikuisesti. Äärimmäisyydessäkin on kuitenkin ongelmallisuutensa. Ibunda ei siedä vanhemmalta lainkaan negatiivisia tunteita lastaan kohtaan:

Mikä sellainen äiti on, joka tuntee lastaan kohtaan raivoa? Tai on kyllästynyt lapseensa? Miten se on edes mahdollista? Se on sama kuin minä sanoisin, että olen kyllästynyt omaan

käsivarteeni. Tai sydämeeni. Lapsi on minun ja minä rakastan häntä, vain rakastan, *aina ja loputtomasti ja joka ikinen hetki!*

Ibundalla itsellään on äärimmäisen karu menneisyys. Hän on ollut vangittuna ihmisten bordellissa, jossa hän saanut virustartunnan, joka on tehnyt hänet hedelmättömäksi. Äärimmäinen pyrkimys hyvään ja pahaan siis kohtaavat Ibundan hahmossa. Äärimmäinen pyrkimys hyvään ei ole kuitenkaan niin mustavalkoista, ja ajattelen Ibundan hahmon kautta käsiteltävän eettisiä ongelmia hyvästä ja pahasta. Ensinnäkin, lasten pelastamisen ja varastamisen välinen raja on häilyvä ja riippuu näkökulmasta. Ibundan tapaus herättää kysymään, onko oikein viedä lapsi äidiltään, mikäli tarkoitus on hyvä. Ihmisethän tekevät tätä yhtenä toisilajisille eläimille, kun pentu on luovutusiässä tai jos koetaan, ettei emo pysty huolehtimaan siitä riittävästi, ihminen ottaa huostaansa emon poikasen. Ajatus ihmiselle tehtävästä samasta toimenpiteestä kuitenkin kauhistuttaa, vaikka Aberraniassa ihmislapsset ovat turvassa ja heistä huolehditaan yhtä lailla tai mahdollisesti enemmän kuin ihminen hoitaa lemmikkieläintään.

Ibundan tapauksessa voi tiivistyä myös toive ja pelastus yleiseen ahdistuksen aiheeseen nykypäivänä: voiko tällaiseen maailmaan saattaa uusia ihmislapsia, jossa on niin paljon pahuutta ja julmuutta, ja joka ei välttämättä enää kestä turvallisena paikkana pitkään ilmastonmuutoksen ja muiden mullistuksen myötä? Aberraniassa ihmislapsillakin on onnellinen tulevaisuus, Aberrania on utopia, jossa ihmisten aiheuttamat katastrofit ja konfliktit eivät vahingoita lapsuutta – maailma, jota kohti ihmisten tulisi pyrkiä, jotta voisimme antaa tuleville sukupolville mahdollisuuden hyvään elämään.

Toinen eettinen kysymys, jota kertomus Ibundasta käsittelee, on ristiriita modernin sivilisaation tuomista eduista ja haitoista. Ibundan yksi lapsista, Elang, nimittäin menehtyy, kun Ibunda ei suostu viemään sairastavaa lasten ihmisten sairaalaan. Aberraniassa eletään arkaaisesti ilman ihmisten luomaa modernia teknologiaa, mikä tuo mukanaan autuuden yksinkertaisesta pastoraalielämästä (ks. luku 3.3), mutta myös kääntöpuolen, jossa ihmisen pitää selvitä ilman nykyaikaisia mukavuuksia. *Harhamat* osoittaa Elangin menehtyessä pastoraali-ideaalin säröt. Frye (1965, 339) näkee pastoraalilla ja Onnelan maalla (Land of Cockayne) – toiveet täyttävällä utopian tyyppillä, joka on utopiaa lähempänä satumaata – yhteneväisiä piirteitä, mutta Aberrania ei ole kaikki toiveet täyttävä Onnelan maa. *Harhamien* tyyppistä utopiaa, joka osoittaa myös yhteiskuntansa säröt, kirjallisuuden tutkija Tom Moylan (1986, 44) kutsuu *kriittiseksi utopiaksi*. Kriittinen utopia muistuttaa, ettei parhainkaan pyrkimys ideaaliin yhteiskuntaan ole koskaan täydellinen. Moylan (1986, 41–44) näkee kriittisten utopioiden ilmaantumisen 1960-luvulta eteenpäin uutena utopian vaiheena, jossa utopia on kehittynyt monimerkityksellisemmäksi ja itsetietoisemmaksi. Uusissa, kriittisissä utopioissa yhteiskunta esitetään vikoineen, epäjohdonmukaisuuksineen ja ongelmineen.

Ibunda ja päähenkilö itkevät yhdessä Elangin kuolemaa, ja lapset järkyttyvät kuullessaan perheenjäsenensä kuolemasta. Valtavan surun jälkeen Elangin kuolemaa kuvataan kuitenkin kauniina jatkeena luonnon kiertokululle:

Paperin alaosaan oli kuvattu maanalainen elämä. Siellä kulki pähkinäpensaan juuristo monimutkaisena verkostona, ja juurten keskelle jääneeseen pesään oli käpertynyt pieni olento. Hän oli painanut kätensä poskensa alle ja hänen silmänsä olivat kiinni, joten hän nukkui. Osa pensaan juurista näytti kasvavan hänestä tai sitten juuret tunkeutuivat häneen – miten päin vain – joka tapauksessa kaikki oli niin kuin pitikin, sillä nukkuvan kasvoilla oli tyytyväinen hymy. (H, 155.)

Ibundan muut lapset ovat piirtäneet Elangin kuoleman jälkeisestä elämästä kuvan, josta päähenkilö tekee johtopäätöksen, että lapset ovat käsitelleet Ibundan kanssa elämän ja kuoleman kiertokulkua. Vaikka Ibunda kuvataan surunmurtamana, näyttäytyy kuolema lopulta luonnollisena, tyyneenä ja jopa miellyttävänä: Elang hymyilee, ja hän näyttää levolliselta pesässään, jossa hän kasvaa osaksi pähkinäpensasta. Piirustuksen sivussa lukee vielä: ”Elang muuttuu pähkinöiksi ja linnut rakastavat häntä ja me myös emme unohda häntä koskaan...” (H, 155). Elang tuottaa iloa vielä kuolemansa jälkeenkin kaikille luonnon osasille, niin pähkinäpuulle, linnuille kuin häntä muistaville ihmisille.

Lapsen kuolema kuvaillaan *Harhamissa* lopulta osana luontoidylliä, mikä tukee päähenkilön prosessia ihmiskulttuurista luopumisesta; hän valitsee ihmisen luomista mukavuuksista ja jopa henkiä pelastavasta teknologiasta huolimatta mieluummin yksinkertaisen elämän luonnossa. Ennenaikaisen kuoleman käsitteleminen osana tarinaa herättää silti pohtimaan teknologian ja luonnon välisiä eettisiä kysymyksiä, sillä lapsen kuolema ei näyttäydy yksinomaan onnellisena asiana.

Päähenkilön suhteet Tomasiin ja Ralphiin, lintukimeeriin ja ilveskimeeriin, tulkitsen kuvastavan päähenkilön suhdetta luontoon. Tomas on luonto, jonka kanssa päähenkilö yhdistyy ja kokee yhdistymisestä suurta hurmiota.

Tuo olento kiittää mieletöntä vauhtia, nousee ylös ja syöksyy taas alas, ja ilma humisee ja viheltää – olisin voinut huutaa riemusta, nauraa ilosta, mutta olin vain mykistynyt, sillä elämä tarjosi minulle hetken, kun saatoin nähdä ja tuntea koko maailman, kuin se olisi ollut meidän siipiemme välissä, meidän sylissämme, ja me olisimme olleet maailman sylissä. Haukkakimeeri oli minua ympäröivä luonto ja minusta tuli osa häntä, osa luontoa. (H, 83–84.)

Päähenkilön ensilento Tomasin kanssa muistuttaa Aino Kallaksen *Sudenmorsiamen* (1928) kohtausta, jossa Aalo muuttuu ensimmäistä kertaa sudeksi ja kokee hurmioituneena maailman uusin silmin. Tätä muutosta on tulkittu *Sudenmorsiamessa* useimmiten naisen vapautumisena (Rojola 2013, 230). Sekä Aalo sutena juostessaan että *Harhamien* päähenkilö Tomasin selässä lentäessään kokevat

vapautta, jota he eivät ole koskaan ennen tunteneet. *Sudenmorsiamessa* Aalo vapautuu metsässä juostessaan uskonnollisen yhteisön asettamasta roolista naiselle, *Harhamien* päähenkilö vapautuu metsässä lentäessään antroposentrisen kulttuurin taakasta; molemmat hakevat luonnosta emansipaatiota ihmisten luomista normeista, pakoa oman yhteiskuntansa odotuksista.

Lea Rojola (2013, 236) tulkitsee posthumanistisissa kehyksissä Aalon muuttumista sudeksi siirtymisenä romaanin fiktiivisen maailman sisällä kulttuurin ja luonnon vastakohtaisuudesta luontokulttuurin tilaan. Tässä tilassa maailmaa ei enää määritä länsimaiselle luontokäsitykselle tyypillinen luonnon ja kulttuurin jako vaan kokonaan toisenlaiset lait. *Harhamissa* päähenkilö ei vielä koe muodonmuutosta, mutta saa maistiaisen uusien lakien tuomasta autuudesta kokiessaan yhdistymistä Tomasin kanssa. Hetkeksi päähenkilö onnistuu yhdistämään sisäiset ristiriitansa, luonnon ja kulttuurin, eläimellisyyden ja ihmisyyden, ja sen tuoma vapaus tuottaa hänelle suunnatonta onnea.

Yhdistyminen luonnon kanssa näyttäytyy päähenkilön ideaalina, päämääränä, mitä päähenkilö tavoittelee läpi kertomuksen. On kuitenkin merkille pantavaa, että juuri päähenkilön tiukka luonnon ja kulttuurin erottelu – halu erottautua kulttuurista ja liittyä osaksi luontoa – on jo itsessään esteenä luontoyhteyden saavuttamiselle. Tero Tähtinen (2024, 47) nostaa esille väitöskirjassaan *Tyhjä vuori, tyhjä mieli : Ihmisen ja luonnon suhde klassisessa kiinalaisessa luontorunoudessa*, kuinka ihmisen määrittellessä ”luonnon” jää määrittelijä lähtökohtaisesti sen ulkopuolelle. Luonnon asettaminen kulttuurin vastakohtaksi on kulttuurinen konstruktio. James Kirwan (2002, 224) nimittää yhteyden saavuttamista luontoon yhdeksi aikamme suurimmista myyteistä.

Tämän tiedon valossa päähenkilö ei pysty vapautumaan ihmisyydestään ainakaan niin kauan kuin hän etsii vapautumista asettamalla luonnon kulttuurin vastakohtaksi. Päähenkilön suurimpana esteenä henkisen rauhan löytämiseksi näyttäytyykin epätoivoinen yritys irtaantua kokonaan ihmisyydestään sen sijaan, että hän pyrkisi yhdistämään ja sekoittamaan ihmisen ja eläimen itsessään – siirtymään tiukoista rajoista ja määrittelyistä luontokulttuurin alueelle yhteenliittymien maailmaan.

Päähenkilön matka kohti yhteyttä luonnon kanssa ei siis pääty Tomasin tapaamiseen. Päähenkilö kohtaa yhä sopeutumisongelmia ei-inhimillisten joukkoon. Yksi isoimmista ongelmista on kimeerien kieli, joka asettaa rajan hänen ja kimeerien välille. Päähenkilö kokee ulkopuolisuutta, kun kimeerit juttelevat keskenään kieltä, josta hän ei ymmärrä mitään (H, 96–97).

Kimeerien kielessä tiivistyy päähenkilön ajatusprosessi yhdestä merkittävimmistä rajoista, jolla perustellaan ihmisen ja muiden eläinten erilaisuutta. Kieli on nähty vain ihmiselle ominaisena

piirteenä, mikä erottaa ihmisen eläimestä ja osoittaa ihmisen erityisyyden. Kuten Simons (2002, 145) esittää kulttuurillemme tyypillisestä uskomuksesta: luomiskertomuksen mukaan ihminen ei ole luotu ensimmäisenä, mutta hän puhui ensimmäisenä, ja tämä erityinen ihmiselle annettu lahja, puhuminen, nähdään erottavan ihmisen eläimestä.

Ongelmana kielessä on myös se, että ihminen hahmottaa maailmaa kielensä avulla. Koska toislajiset eläimet eivät puhu ihmisen kieltä, jäävät niiden kokemukset inhimillisen hahmottamisen ulkopuolelle. Tämän seurauksena toislajiset eläimet jäävät usein yhteiskuntamme ulkopuolelle ja joutuvat tyytymään ihmisen sanelemiin rooleihin ja aseisiin. *Harhamissa* ongelma kielestä tuodaan esiin utopialle tyypillisesti satiirin keinoin.

Lopulta töksäytin: ”En ikinä opi puhumaan niin kuin te. Kimeereihin verrattuna minä jään lapsen tasolle. En ulotu käsittelemään maailmaa samalla tavalla kuin te.”
”Sinä saat olla sellainen kuin olet”, Tomas vakuutti.

”Ehkä minä olen sinulle vähän kuin lemmikkieläin”, sanoin melkein syyttävästi. (H, 97.)

Katkelma kääntää asetelman kielestä ihmisen erityisenä ominaisuutena pääläelleen ja asettaa ihmisen alempaan asemaan. Siinä missä ihminen asemoi yleensä toislajisen eläimen lapsen tasolle ja lemmikiksi, näkee päähenkilö nyt itsensä sellaisena kimeerieläimille. Ihmisen aseman ja olemuksen kyseenalaistaminen satiirin keinoin yhdistää *Harhamat* myös satiiristen matkakertomusten perinteeseen. Esimerkiksi Jonathan Swiftin kertomusten, *Gulliverin retkien* (*Gulliver's travels*, 1726), toisessa osassa matkailija Gulliver päätyy jättiläisten maahan, jossa hän päätyy sivistyneestä eurooppalaisen miehen asemasta isompien olentojen lemmikiksi; jättiläiset joutuvat hoivaamaan ja huolehtimaan Gulliveria kuin lemmikkieläintä määräten samalla hänen vapaudestaan ja pakottamalla muun muassa tekemään henkiveveriin astia temppeja yleisön viihdyttämiseksi. *Gulliverin retket* kyseenalaistavat *Harhamien* lailla uskomuksen ihmiseen sisään rakennetusta mahtavuudesta ja ylivoimaisuudesta muihin olentoihin nähden.

Harhamien päähenkilön tunteminen itsensä lemmikiksi pystymättä opettelemaan kimeerien mahtavaa kieltä herättelee pohtimaan, voisiko ollakin niin, että ihmisen kieli on rajoittuneempaa kuin toislajisten eläinten. Usein saatetaan väärinymmärtää, että toislajisilla eläimillä ei ole kieltä ollenkaan, mutta kuten olen aiemmin lainannut Aaltolaa, toislajiset eläimet viestivät vain eri lailla kuin ihmiset. He eivät puhu sanoin, vaan äänin, hajuin, liikkein, asennoin, eritteillä ja lukemattomin muin tavoin.

He käyttivät ääniä, äännähdyksiä, joita en voinut mieltää sanoiksi ja lauseiksi, ja ilmeisesti paljon siitä jäi rajoittuneen kuuloaistini ulkopuolelle, sillä he käyttivät ultra- ja infraääniä.

Puhumattakaan siitä – niin *puhumattakaan!* – siitä, miten he yhdistivät eleet ja äänteet, miten jokin silmänliike, lihaksen värähdys, vartalon tai raajojen asento vaikutti äänteeseen, muutti sen merkitystä, poisti jotain tai toi jotain lisää. Miten pienillä eroavaisuuksilla vaikkapa liikkeiden ajoituksissa ja yhdistelemisissä saattoi ilmaista niin paljon, se oli minulle käsittämätöntä. (H, 94.)

Päähenkilön kuvailu ilmentää toislaajisten eläinten lukemattomia tapoja viestiä omilla kielillään ja kuinka käsittämätöntä se on ihmiselle, jonka pääasiallinen viestinnän keino on sanat. Toislaajisilla eläimillä on aivan erilaiset mahdollisuudet hahmottaa maailmaa, mikä avaa heille sellaista tietoisuutta, jota ihminen ei koskaan ymmärrä. Näin katkelma asettaa kyseenalaiseen valoon ihmisen oletuksen omasta kielestään erityisempänä kuin muiden.

Kimeerien kieli tyypistää kaikkien eri ei-inhimillisten eläinlajien kielet yhdeksi, mutta onkin näin tehdessään tulkittavissa allegoriaksi päähenkilön ajatusprosessille ihmisen ja toislaajisten eläinten välisestä kieliongelmasta: Tomasin yritys opettaa kimeerien kieltä päähenkilölle ilmentää, että toislaajisten eläinten kieltä voi olla lähes mahdoton ymmärtää, mutta sitä voi silti pyrkiä opettelemaan.

Vaikka päähenkilö kokee Tomasin kanssa yhteyttä luontoon, piinaa häntä yhä kuulumattomuus luontoon: ”...minun oli vaikea pitää itseäni Tomasin rakkauden veroisena. En mielestäni ansainnut sitä, sillä olin ihminen ja tunsin häpeää siitä, mitä ihmiset tekivät luonnolle ja muille eläimille” (H, 98). Tunteita heijastelee Tomasin lähteminen, lentäminen talveksi etelään, mistä hän ei palaakaan ensi keväänä. Päähenkilön yhteys luontoon kärsii, mitä kuvastaa päähenkilölle luontoa merkitsevän Tomasin lähteminen.

Yhteys luontoon alkaa kuroutua takaisin päähenkilön tutustuessa Ralphiin ja heidän tehdessään pitkiä retkiä Aberranian metsissä. Ralphin toislaajisen eläimen kasvot tuntuvat kuitenkin lopulta liian vierailta: ”Voi tuota ilveksen naamaa. Miten kaunis hän on, minä ajattelin, mutta silti niin vieras” (H, 164). Siinä missä Tomas hylkäsi päähenkilön, päähenkilö hylkää Ralphin ehdotuksen puolisoiksi ryhtymisestä. Mielenkiintoista kahdessa kumppaniehdokkaassa on heidän kasvonsa, Tomasilla on ihmisen kasvot, Ralphilla toislaajisen eläimen. Kasvot johdattelevat tulkitsemaan, ettei päähenkilö ole valmis hylkäämään täysin ihmisyyttään torjuessaan Ralphin. Tätä tulkintaa tukee syyllisyys, jota päähenkilö kokee torjunnan jälkeen:

Lammen rannat näyttivät upottavilta, tai oikeastaan näytti siltä, kuin lampi itse olisi uppoamassa oranssinkeltaisten, viininpunaisten ja vihreiden sammalmättäiden muodostamaan hetteikköön. Suon takana kohosi kuusimetsä, jonka kaapumaiset puut seisoivat liikkumattomina, tiukat ja peräänantamattomat vartijat, ja kuvittelin, miten niiden äännettömyydessä piili minulle osoitettua murinaa: *Tämä on Aberrania, sinä olet ihminen, et kuulu tänne, vajoat oman mielesi hetteikköön.* (H, 165.)

Aberrania kuvataan äkkiä vihamieliseksi, vaaralliseksi ja hylkiväksi, kohtauksessa kimeerien lisäksi Aberranian luonto asettuu jäljittelemään päähenkilön mieltä. ”Mielen hetteikkö” kuvastaa päähenkilön luomaa unimaailmaa, Aberraniaa, jossa hän kuvittelee pääsevänsä pakoon ihmisyyttään. Kun näin ei tapahdukaan, on päähenkilö vaarassa upota eli menettää järkensä. Suo symboloi suomalaisessa kirjallisuudessa usein mielen alitajuntaa; esimerkiksi Ameel (2012, 166) esittää Joel Lehtosen proosassa käytettävän usein suota hulluuden ja atavististen viettien symbolina.

Päähenkilö rypee itsesäällissään sopeutumattomuuttaan muiden kimeerien joukkoon Aberraniaan.

Jos vain olisin saanut kimeerin, jolla olisi ollut Tomasin pää ja Ralphin vartalo, kaikki olisi sujunut niin kuin pitää, en makaisi yksin tuvan itkua vääntämässä. Mutta silloin kyse ei olisikaan enää ollut kimeereistä vaan ihmisestä. (H, 170.)

Päähenkilön vaikeudet kimeerien kanssa heidän puoliksi ihmisen ja puoliksi toislaajisen eläimen olemuksensa vuoksi ilmentävät ongelmallisuutta ihmisyyden ja eläimellisyyden yhdistämisessä. Nanny Jolma tulkitsee väitöskirjassaan (2021, 54) Bo Carpelan romaanissa *Benjamins bok* (1997) esiintyvän groteskin lintuhahmon esittävän minäkertojan sisäistä ristiriitaa ja osoittaa, kuinka groteski voi toimia strategiana poikkeavuuden, juurettomuuden ja minänjakautumisen teemojen rakentamiselle. Kuten olen toisessa luvussa esittänyt, myös *Harhamat* hyödyntää kimeerihahmojen groteskia estetiikkaa herätelläkseen pohtimaan ihmisyyden rajoja. Kyseinen kohta, jossa päähenkilö kokee vaikeutta elää ihmisen ja toislaajisen eläinten ruumiita yhdistelevän olennon kanssa, voi *Benjamins bokin* lintuhahmon tapaa ilmentää *Harhamien* päähenkilön minänjakautumisen ja kuulumattomuuden problematiikkaa. Päähenkilö kokee ahdistusta, sillä ei osaa yhdistää mielekkäällä tavalla ihmisyyttään tavoittelemaansa eläimellisyyteen ja luontoyhteyteen, eikä koe kuuluvansa ihmisten luokse muttei sopeudu toislaajistenkaan joukkoon.

Pikkuhiljaa päähenkilö opettelee elämään kimeerien kanssa ystävinä ja käy heidän kanssaan avartavia keskusteluja. Tomas palaa, muttei samanlaisena kuin ennen, vaan ammuttuna ja kärsineenä. Ylittäessään etelää ja pohjoista Aberraniaa erottavaa vesialuetta, ihmiset ovat päässeet ampumaan Tomasia. Tomasin loukkaantumisessa näyttäytyy luonnon sortaminen, kuinka ihminen tuhoaa luontoa ja toislaajisia eläimiä omaksi huvikseen. Päähenkilö kokee Tomasin loukkaantumisesta syyllisyyttä, vaikei suoraan ollutkaan tekemisessä Tomasin vahingoittumisen kanssa: ”Sitä kertoessaan Aspasia katsoi minua pistävästi, melkein kuin minä olisin ollut tuossa laivassa ja osallistunut teurastukseen.” (H, 115.) Lopulta päähenkilö on löytänyt paikkansa Aberraniassa, ansainnut sen asukkaiden hyväksynnän ja oppinut kimeerien kanssa käydyin keskusteluihin paljon itsestään ja ei-inhimillisyydestä. Silti hän ei ole onnistunut karistamaan inhimillisyyttään tai

mukauttamaan sitä mielekkäästi eläimellisyyteensä ja luontosuhteeseensa: ”Kahden maailman yhdistäminen ei ollut minulle mahdollista. Se tuntui olevan luonnotonta ja repivää” (H, 231). Hän pelkää vaarantavansa Aberranian sukkuloimalla kahden eri maailman välillä, minkä tulkitsem peloksi toistaa ihmisten tekemiä virheitä; onhan ihminen aiheuttanut merkittävää tuhoa luonnolle vaarantaen jopa koko planeetan tulevaisuuden.

4.3 Sopusuhteiden ja eläimellisyyden välillä

Sopusuhteiden kahden eri maailman välillä – ihmistyden ja eläimellisyyden, kulttuurin ja luonnon – tapahtuu Sooven-Soovenin välityksellä. Sooven-Sooven on ilmiselvä allegoria päähenkilön kaikille negatiivisille tunteille ja puolille, joita hän tuntee ihmistyttä kohtaan ja pelkää itsessään. Sooven-Soovenin kerrotaan suhtautuvan lapsiin ivallisesti ja alentuvasti, olevan ”kaikin puolin kolkko”, ajattelevan ymmärtävänsä kaiken vain itse ja hänen minuutensa tiivistyvän arvioivaan katseeseen. Aberraniassa Sooven-Sooven arvioi näkemäänsä keskeytymättä, ilmaisee itseään prosenttein, erottelee kaiken kappeleiksi ja laskee niiden tuottavuutta. (H, 237.) Sooven-Soovenissa tiivistyy ihmisen usko omasta erinomaisuudestaan, tarve luokitella ja arvottaa sekä anastaa luonto ihmisen käyttöön. Sooven-Sooven ilmentää kapitalistista ajattelua, jossa kaikki on hyödynnettävä ja muutettava voitoiksi, kaikki mitä päähenkilö on pyrkinyt pakenemaan Aberraniaan.

Merkittävää on, että päähenkilö kertoo nähneensä Sooven-Soovenin lapsena peilissään (H, 235). Sooven-Sooven on osa päähenkilöä, se osa ihmistyttä, jonka takia hän ei pysty luomaan lopullista yhteyttä luonnon kanssa. Päähenkilö ei pysty luopumaan kokonaan ihmistydestään, mutta hän voi päästä eroon tästä vahingollisesta osasta ihmistyttä. Tämän hän tekee myrkyttämällä, murhaamalla, Sooven-Soovenin.

Sooven-Soovenin murha ajaa päähenkilön psykoosin kaltaiseen tilaan. Päähenkilön toivuttua hänen sairaalaan saapunut ihmistyvänsä kertoo tälle, mitä on tapahtunut. Päähenkilö oli mennyt ihmisten ilmoille tunnustamaan murhan, minkä jälkeen hän oli viettänyt aikaa pakkohoidossa ja sairaalassa. Päähenkilö ei muista tästä ajanjaksosta mitään. Terapeutin arvion mukaan hän on kuitenkin elänyt omilla maailmoissaan, kuullut ääniä ja nähnyt harhoja. Parannuttuaan päähenkilö palaa Aberraniaan. Hän näkee yhä kimeereitä, eikä Aberranian ja kimeerien uneksminen tai kuvittelemine paljastu missään vaiheessa lukijalle. Näin kertomus tarjoaa lukijalle kaksi vaihtoehtoa: joko tulkita tapahtumia allegoriana tai ajatella kimeerit konkreettisina hahmoina edustamassa ei-inhimillisyyttä ja toislaajisia eläimiä. Nämä kaksi tulkintaa eivät poissulje toisiaan, vaan kertomus sisältää useita tasoja. Kimeerien kohtaamisia, ihmistyshuhteita, persoonia ja elämää kuvaillaan välillä niin yksityiskohtaisesti, että niitä

on vaikea typistää allegoriaksi. Toisaalta kertomus antaa selviä vihjeitä kaiken uneksimisesta tai kuvittelemisesta ja tapahtumat ja kimeerit heijastelevat päähenkilön henkistä kriisiä ja siihen liittyvää ajatusprosessia.

Aivan *Harhamien* lopussa, kun päähenkilö on palannut sairaalasta Aberraniaan, päähenkilö huomaa ihostaan alkavan kasvaa höyheniä. Muutaman päivän päästä päähenkilölle on kasvanut sulkapeite kaulasta polviin – hän on muuttunut kimeeriksi, puoliksi ihmiseksi, puoliksi linnuksi.

Muodonmuutuskertomukset ovat yksi John Simonsin esittelemistä tavoista esittää toislajisia eläimiä kirjallisuudessa. Simons (2002, 140–141) kertoo joidenkin jo varhaisimmista länsimaalaisista teksteistä, kuten Ovidiuksen *Muodonmuutoksia*, käsittelevän muodonmuutoksia. Muodonmuutuskertomukset ovat esittäneet muodonmuutoksen niin luonnollisena kuin uhkaavanakin. Simonsin mukaan muodonmuutuskertomukset voivat esittää tapoja, joilla ihmisen ja ei-inhimillisen raja voidaan ylittää. *Harhamissa* muodonmuutos ihmisestä kimeeriksi, ihmisen ja toislajisen eläimen risteymäksi, ilmentää rajan katoamista. Päähenkilö on vihdoinkin onnistunut yhdistämään mielekkäästi ihmisyytensä ja eläimellisyytensä ja sulautumaan osaksi luontoa. Päähenkilö on aiemmin nimittänyt Tomasta, lintukimeeriä, luonnoksi, mutta nyt hänestä on tullut itsekin lintukimeeri ja näin hän on muuttunut myös luonnoksi. Kertomuksen alussa haaveilu heinittymisestä ja sammaloitumisesta Aberraniaan on toteutunut lintukimeeriksi muuttumisen muodossa. Ihmisyyden ja eläimellisyys eivät enää taistele erillisinä osina päähenkilön sisällä vaan sekoittuvat toisiinsa hybridin hahmossa.

Tulkitsen muodonmuutoksen merkitsevän *Harhamissa* päähenkilön valaistumisesta ja yhtymistä luontoon sekä eläimellisyyden ja ihmisyyden sekoittumista keskenään rajat rikkoen, mutta se kuvastaa myös *Harhamissa* läpi kertomuksen pinnalla olevaa sanomaa luonnon muuntuvuudesta ja rajattomuudesta: ihminen niin kuin mikään mukaan olento ei elä staattisena yksikkönä. Kai Mikkonen (2016, 2253) esittää Ovidiuksen *Muodonmuutoksia* käsittelevässä artikkelissaan muodonmuutosten yhtenä esikuvana luonnon elementtien ja eliöiden kehityskulun. Päähenkilön muodonmuutos *Harhamissa* kuvastaa elämän yllätyksellisyyttä; evoluutio muovaa lajeja jatkuvasti, minkä lisäksi aine muuttaa muotoaan luonnon kiertokulussa. Mikään ei ole pysyvää, vaan kaikki on jatkuvassa muutoksessa. Ihmisen yritys pysäyttää olioiden ja elämän liike ja piirtää sille rajat on siis turhaa.

Kimeerien allegorinen tulkinta ei kohdistu ensisijaisesti huomiota toislajisiin eläimiin vaan päähenkilön, ihmisen, luontosuhteeseen. Täten se toisintaa ongelmaa, jossa kertomukset eläimistä keskittyvät toislajisten eläinten sijaan ihmiseen ja tukevat antroposentrismia. Allegorinen tulkinta

johtaa ajatukseen, että Aberranian utopia ei olekaan toislajisia eläimiä varten, vaan ihmistä, sillä se voidaan nähdä päähenkilön itselleen unissaan luomana pakopaikkana.

Toisaalta vahvasta ihmisnäkökulmasta huolimatta toislajisia eläimiä ei sivuteta, vaan kertomuksen utopian keskiössä on visioida maailmaa, jossa ihminen voi elää harmoniassa kaikkien muidenkin eläinten sekä luonnon kanssa. *Harhamat* hahmottelee päähenkilön kautta, millaisia ajatusprosesseja ihminen voi mahdollisesti joutua käymään läpi itsensä kanssa saavuttaakseen yhteyden ja harmonian muihin elollisiin. Se osoittaa, ettei ideaalissa yhteiskunnassa ole kyse pelkistä yhteiskuntarakenteista, vaan sen saavuttamiseksi tarvitaan myös perustavanlaatuista ajattelumallien muuttamista yksilötasolla; utopia ei ole vain paikka, se on myös mielentila.

Päätäntö

Tutkielmassani olen tuonut esiin, kuinka Aura Koiviston *Harhamat* rikkoo ihmisen ja toislaajisen eläimen yhdistävien kimeerihahmojen avulla ihmisen ja eläimen rajaa ja kyseenalaistaa länsimaalaisessa kulttuurissa ylläpidetyn kuvan ihmisestä eläimestä erillisenä, hierarkiassa korkeampana olentona. Lisäksi olen analysoinut, kuinka *Harhamat* käyttää utopian konventioita tarkastellakseen kriittisesti nykyistä länsimaalaista yhteiskuntaa sekä esittääkseen vision paremmasta elämästä eri lajien ja luonnon välisessä sopusoinnussa. Tutkielmassani olen tuonut *Harhamista* esiin kaksi eri tulkintavaihtoehtoa, konkreettisen sekä allegorisen, jotka eivät poissulje toisiaan. Kriittiseen eläintutkimukseen nojaten olen analysoinut, kuinka fiktiossa voidaan käsitellä eläinoikeuskysymyksiä utopian keinoin ja kuinka aineistoni *Harhamat* pyrkii parantamaan toislaajisten eläinten asemaa kyseenalaistamalla heihin liitettyjä normeja, kuten lihaksi kasvattamisen ja tappamisen tai hierarkisen paikan ihmistä alempiarvoisena.

Tutkielmani tavoitteena oli vastata kysymykseen, kuinka *Harhamien* kategorioita rikkovat hahmot ja utopia pyrkivät kyseenalaistamaan toislaajisten eläinten ihmiselle alisteisen aseman. Tutkimukseni osoittaa, että kategorioita rikkovavat eläinhahmot pyrkivät ravisuttamaan lukijan ihmiskuvaa osoittaen ihmisen ja toislaajisten eläinten välisiä yhtäläisyyksiä sekä lajirajojen määrittämisen häilyvyyden.

Kimeerihahmot eivät ole ihmisiä mutteivat eläimiäkään, vaan pakenevat määritelmiä osoittaen rajojen asettamisen vaikeuden. Toislaajisten eläinten piirteet kimeerihahmoissa pyrkivät tuomaan esiin todellisten toislaajisten eläinten kokemusmaailmaa, mikä auttaa lukijaa sekä ymmärtämään paremmin toislaajisia eläimiä, näkemään heidät subjekteina että pohtimaan näiden asemaa todellisessa yhteiskunnassa. Toislaajisten eläinten piirteiden sekoittuminen inhimillisiin piirteisiin pyrkii purkamaan rajaa ihmisen ja eläimen väliltä osoittaen ihmisten ja toislaajisten eläinten yhtäläisyyksiä sekä rikkoen ennakkoluuloja toislaajisista eläimistä. Kimeerihahmot ravistelevat ajatuksia siitä, mitä yhteiskunnassamme on totuttu mieltämään inhimillisinä ja mitä eläimellisinä piirteinä.

Harhamissa luodaan visio, miltä elämä näyttäisi, jos lajirajattomuus hyväksyttäisiin normina. Koska Aberraniassa minkään elollisen muovautumista elämän aikana ei voida ennustaa, vaan kaikesta voi muovautua mitä tahansa, lajirajojen määrittely on mahdotonta. Samalla olentojen kehityksen ennustamattomuus ja rajojen määrittelyn mahdottomuus kuvastaa todellista elämää, jossa jokainen olio ja olento on jatkuvassa muutoksessa limittyen ja liikkuen yhdessä muun ympäristön kanssa. Aberraniassa lajirajattomuus on mahdollistanut tasa-arvoisen ja onnellisen yhteisön elon, minkä

tarkoitus on kannustaa lukijaa tavoittelemaan parempaa elämää purkamalla vahingollinen ihmis-eläin-erottelu.

Harhamat on tulkittavissa utopiakertomukseksi, sillä kertomus sisältää useita utopialle tyypillisiä piirteitä. *Harhamat* luo utopialle tyypillisesti vision onnellisesta yhteisöstä, joka kritisoi vastakuvien kautta todellista yhteiskuntaa. Merkittävää tutkimustuloksissani on, että *Harhamat* ei rajoitu visioimaan parempaa elämää vain ihmisille, vaan myös eläimille, sekä osoittaa ongelmallisuuksia nykyisessä yhteiskunnassa liittyen erityisesti toislaajisten eläinten asemaan. *Harhamissa* Aberranian lihansyömättömyysnormi asettuu vastakuvaksi todellisen yhteiskunnan lihan ylikulutukselle ja lihansyönnin normaalius kyseenalaistetaan. Vastakuvien ja satiirin keinoin *Harhamissa* kyseenalaistetaan myös ihmisen usko oman lajinsa erinomaisuudesta ja tämän valta-aseman oikeutuksesta.

Kuvaus luonnon kanssa sopusoinnussa elävästä yhteisöstä liittyy *Harhamat* pastoraalikertomusten perinteeseen, jossa ihmisen rationaalisuus- ja teknologiausko onnen tuojana kyseenalaistuu. Idealisoitu ympäristö- ja yhteisökuvaus Aberraniassa, jossa eletään mahdollisimman yksinkertaista elämää ilman monimutkaisia organisaatioita, asetetaan *Harhamissa* vastakkain todellisen yhteiskunnan ja ympäristön kanssa, jossa sekä ihmiset että luonto voivat huonosti. Kapitalistinen talousmalli ja elämäntapa asettuu *Harhamissa* negatiiviseen valoon ja ohjaa lukijaa etsimään ratkaisuja onnellisempaan elämään yksinkertaisemmasta ja ympäristöä kunnioittavammasta elämäntavasta.

Vaikka *Harhamat* idealisoi lajirajattomuutta ja kannustaa ihmistä tarkastelemaan omaa eläimellisyyttään, ei se esitä ihmis-eläin-erottelun purkamista helppona prosessina. Allegorinen tulkintani *Harhamien* tapahtumista unimatkana osoittaa, kuinka *Harhamat* esittää antroposentrismistä luopumisen ja oman ihmisyytensä ja eläimellisyytensä hyväksymisen pitkänä prosessina. Allegorisessa tulkinnassani päähenkilö käsittelee Aberranian tapahtumien ja kimeerien kautta kuulumattomuuttaan ja kuulumistaan luontoon sekä ristiriitaa ihmisyyden ja eläimellisyyden välillä. Unimatallaan päähenkilö törmää antroposentrisiin näkökulmiinsa, mikä pyrkii tuomaan esiin myös lukijalle antroposentrismin laajuuden.

Harhamat sopi erinomaisesti tarkasteltavaksi posthumanistisissa kehyksissä, sillä se pyrkii posthumanismin tavoin ravistelemaan käsityksiä ihmisyydestä ja ihmisen suhteesta ei-inhimillisiin. Tulokseni *Harhamien* pyrkimyksistä herättää empatiaa toislaajisia eläimiä kohtaan jäivät kuitenkin

suhteellisen kapeiksi; laajempia tuloksia voisi olla mahdollista saada lukijatutkimuksella sekä tukeutumalla syvemmin empatiatutkimuksen teoriaan.

Utopian konventioiden avulla *Harhamat* nostaa esiin, kyseenalaistaa ja kritisoi nykyisen länsimaalaisen yhteiskunnan luomia normeja, jotka asettavat ihmisen korkeampiarvoiseksi kuin muut eläimet ja näistä erilleen. Utopiatutkimus osoittautui varsin hedelmälliseksi teoriakehykseksi tarkastella *Harhamia*, sillä utopioiden konventioiden tarkastelu paljasti hyvin tendenssin omaisesta kirjasta myös implisiittisesti esitettyä yhteiskuntakritiikkiä.

Koska *Harhamista* löytyy paljon vastakkainasettelua ja päähenkilö samaistaa itsensä vahvasti luontoon ja toislajisiin eläimiin, voisi *Harhamia* olla hedelmällistä tutkia myös ekofeministisestä näkökulmasta. Ekofeminismissä kiinnitetään huomiota epätasa-arvoisiin valtasuhteisiin ja sen näkökulmasta voitaisiin tarkastella *Harhamissa* ilmenevien dikotomioiden ongelmallisuutta sekä suhdetta toislajisten eläinten alistamiseen.

Johdannossa esitin, että haluan kriittiseen eläintutkimukseen kiinnittymällä edistää tutkielmallani toislajisten eläinten oikeuksia. Kriittinen eläintutkimukseen tukeutumalla olen pystynyt tarkastelemaan *Harhamien* eläinkuvauksia kriittisesti ja pohtimaan niiden merkitystä toislajisten eläinten oikeuksien parantamisessa. Vaikka kriittisessä eläintutkimuksessa tarkastellaan yleisimmin eläinkuvauksia, jotka representoivat todellisia eläimiä, tutkielmani tulokset osoittavat eläinoikeuskysymysten esiin nostamisen kirjallisuudessa olevan mahdollista ja jopa hedelmällistä analysoitaessa spekulatiivista fiktiota ja fantasiaa. Tulkintani *Harhamien* kimeereistä yleisesti toislajisten eläinten edustamisena ei kuitenkaan mahdollistanut kriittiselle eläintutkimukselle tyypillistä toislajisten eläinten intersektionaalista tarkastelua. Tutkielmallani pystyn olemaan mukana huomion kiinnittämisessä toislajisten eläinten asemaan yhteiskunnassamme ja näiden vakavasti ottamiseen kirjallisuudessa.

Lähteet

Kaunokirjalliset lähteet

Gilman, Charlotte Perkins. 2008. Alk. 1915. *Herland*. Project Gutenberg. Verkkosivu.

Koivisto, Aura. 2023. *Harhamat*. Helsinki: Into Kustannus.

Tieteelliset lähteet

Aaltola, Elisa. 2023. *Puhe eläinten puolesta*. Helsinki: Into Kustannus.

Aaltola, Elisa & Birgitta Whalberg. 2020. *Me ja muut eläimet – uusi maailmajärjestys*. Tampere: Vastapaino.

Aaltola, Elisa. 2018. *Varieties of Empathy: Moral Psychology and Animal Ethics*. London: Rowman & Littlefield International.

Ameel, Lieven. 2016. "Cities Utopian, Dystopian and Apocalyptic." Teoksessa *Palgrave Handbook of Literature and the City*. Toim. Jeremy Tambling. Lontoo: Palgrave, 785–800.

Ameel, Lieven. 2012. "Crippled City : Joel Lehtonen's Krokkelby as a Radical Inversion of Finnish National Romantic Landscapes". *Kokoelmassa Studies Across Disciplines in the Humanities and Social Sciences* ; 13. Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/fac9e444-4528-4a8c-b0e6-fbd5a0da1de4/content>

Aroca, Murca Aurora. 2020. "Neither Animal nor Human: An Ecogothic reading of the Mostrous Hybrid in *Dracula*, *The Beetle* and *The Snake Lady*". Julkaistu lehdessä *Pangeas. Revista Interdisciplinar de Ecocrítica*. N. 2, s. 89–100.

Bennett, Jane. 2020. *Materian väre. Olioiden poliittinen ekologia*. Käänt. Tapani Kilpeläinen. E-kirja. Tampere: niin & näin.

Petterson, Bo. 2016. *How literary worlds are shaped : a comparative poetics of literary imagination*. Berliini: De Gruyter.

Breed, Michael. 2017. *Conceptual Breakthroughs in Ethology and Animal Behavior*. London: Academic Press. E-kirja.

- Donovan, Josephine. 2016. *The Aesthetics of Care: On the Literary Treatment of Animals*. New York: Bloomsbury Academic. E-kirja.
- Edwards, Justin D & Rune Graulund. 2013. *Grotesque*. Abingdon, Oxon: Routledge. E-kirja.
- Eskelinen, Teppo; Lakkala, Keijo; Lohtaja, Aleks; Moisio, Olli-Pekka & Miikka Pyykkönen. 2017. "Utopia on yhteiskunnallisten vaihtoehtojen etsimisen menetelmä". *Futura* 36 (1), 36–37.
- Fitting, Peter. "A Short history of utopian studies". *Science-fiction studies*, 2009-03, 36 (1), 121-131.
- Frye, Northrop. 1965. "Varieties of Literary Utopias". *Daedalus* 94 (2), Utopia (Spring, 1965), 323–347. <https://www.jstor.org/stable/20026912>
- Gifford, Terry. 2020. *Pastoral*. Lontoo: Routledge. E-kirja.
- Gifford, Terry. 2014. "Pastoral, Anti-Pastoral, and Post-Pastoral." Teoksessa *The Cambridge Companion to Literature and the Environment*. Cambridge: Cambridge University Press, 17–30.
- Gilcrest, David W. 2002. *Greening the lyre. Environmental poetics and ethics*. Reno & Las Vegas: University of Nevada Press.
- Jolma, Nanny. 2021. *Muisteleva minäkerronta Bo Carpelanin myöhäisromaaneissa*. Väitöskirja. Tampere University. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1912-0>
- Keen, Suzanne. 2007. *Empathy and the Novel*. New York: Oxford University Press. E-kirja.
- Kidd, David Comer & Emanuele Castano 2013. "Reading Literary Fiction Improves Theory of Mind". *Science* 342 (6156): 377–380. <https://doi.org/10.1126/science.1239918>
- Kirwan, James. 2002. "Vicarious Edification Radcliffe and the Sublime." Teoksessa *The Greening of Literary Scholarship : Literature, Theory, and He Environment*. Toim. Steven Rosendale. Iowa City: University of Iowa Press. E-kirja.
- Kivistö, Sari. 2012. *Satiiri Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kumar, Krishan. 1987. *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times*. Oxford: Blackwell.
- Leake, E. 2014. "Humanizing the Inhumane: The Value of Difficult Empathy." Teoksessa *Rethinking Empathy through Literature*. Toim. Meghan Marie Hammond & Sue J. Kim. New York: Routledge, 175–185. E-kirja.

- Levitas, Ruth. 1990. *The concept of utopia*. New York: Syracuse University Press.
- Lummaa, Karoliina & Lea Rojola, toim. 2014. *Posthumanismi*. Turku: Eetos.
- Lummaa, Karoliina. 2010. Poliittinen siivekäs: Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa. Väitöskirja. Jyväskylä: Bookwell Oy.
- Meretoja, Hanna. 2016. ”Kirjallisuus ja mahdollisen taju: Professoriluento 11.1.2017, Turun yliopisto”. *AVAIN – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 2016 (4):67–72.
<https://doi.org/10.30665/av.66181>.
- Mikkonen, Kai. 2016. Muodonmuutos Ovidiuksen mukaan. *Duodecim*, 132(23), 2251–6.
<http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo13426.pdf>
- Moylan, Tom. 1869. *Demand the impossible*. Lontoo: Methuen.
- Nussbaum, Martha C. 2008. ”Democratic Citizenship and the Narrative Imagination”. *Teachers College Record* (1970), 110(13), 143–157. <https://doi.org/10.1177/016146810811001312>
- Nocella II, Anthony J; Sorenson, John; Socha, Kim & Atsuko Matsuoka. 2014. *Defining Critical Animal Studies*. New York: Peter Land Pupliching.
- Parkinson, Claire. 2019. *Animals, Anthropomorphism and Mediated Encounters*. Oxford: Taylor & Francis Group. ProQuest Ebook Central.
- Raipola, Juha. 2015. *Ihmisen rajoilla : epävarma tulevaisuus ja ei-inhimilliset toimijuudet Leena Krohnin Pereat munduksessa*. Tampere: Tampere University Press.
- Rojola, Lea. 2013. ”Kun metafora tulee lihaksi”. Teoksessa *Kirjallisuuden naiset : naisten esityksiä 1840-luvulta 2000-luvulle*. Toim. Riikka Rossi ja Saija Isomaa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 229–254.
- Rojola, Lea. 2014. ”Hänen olivat täytetyt linnut.” Teoksessa *Posthumanismi*. Toim. Karoliina Lummaa & Lea Rojola. Turku: Eetos, 131–154.
- Rudd, Gillian. 2018. “Lions, Mice, and Learning from Animals in Henryson’s Fables”. Teoksessa *Animals, Animality and Literature*. Toim. Bruce Boehrer, Molly Hand & Brian Massumi. Cambridge: Cambridge University Press.

- Rust, Stephen A. ja Carter Soles. 2014. "Ecohorror Special Cluster: 'Living in Fear, Living in Dread, Pretty Soon We'll All Be Dead.'" Julkaistu lehdessä *Interdisciplinary studies in literature and environment* 21. N. 3, 509–512.
- Samola, Hanna. 2016. *Siniparran bordelli : dystopian ja sadun lajiyhdistelmät romaaneissa Berenikes här, Huorasatu ja Auringon ydin*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Sargent, Lyman Tower. 2005. "The Necessity of Utopian Thinking: A Cross-National Perspective." Teoksessa *Thinking utopia : steps into other wordls*. Toim. Jö Rüsen, Michael Fehr & Thomas W. Rieger. New York, Oxford: Berghahn Books, 1–14. E-kirja.
- Sihvonen, Jukka. 2014. "Ihmiskuvia, eläimiä ja antropologisia koneita." Teoksessa *Posthumanismi*. Toim. Karoliina Lummaa & Lea Rojola. Turku: Eetos, 81–108.
- Simons, John. 2002. *Animal Rights and the Politics of Literary Representation*. Basingstoke: Palgrave.
- Tidwell, Christy. 2023. "Spiraling Inward and Outward: Junji Ito's Uzumaki and the Scope of Ecohorror". Kokoelmassa *Fear and Nature : Ecohorror Studies in the Anthropocene*. Toim. Christy Tidwell ja Carter Soles. University Park, PA: Pennsylvania State University Press. ProQuest Ebook Central.
- Todorov, Tzvetan. 1975. Alk. 1970. *The fantastic : a structural approach to a literary genre*. Käänt. Richard Howard. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Tuomivaara, Salla. 2015. "Saako ihmistä sanoa eläimeksi?" Teoksessa *Eläimet yhteiskunnassa*. Toim. Elisa Aaltoja & Sami Keto. Helsinki: Into Kustannus, 57–73.
- Tähtinen, Tero. 2024. *Tyhjä vuori, tyhjä mieli : ihmisen ja luonnon suhde klassisessa kiinalaisessa luontorunoudessa*. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Voskamp, Wilhelm. 2005. "The Narrative Staging of Image and Counter-Image: On the Poetics of Literary Utopias." Teoksessa *Thinking utopia : steps into other wordls*. Toim. Jö Rüsen, Michael Fehr & Thomas W. Rieger. New York, Oxford: Berghahn Books, 263–275. E-kirja.
- Ääri, Helinä. 2023. *Broilerikulttuuri*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Muut lähteet

Hytönen, Outi. 28.9.2023. "Lajit kohtaavat". Suomen kuvalehti. Verkkoartikkeli. Luettu 9.4.2025. <https://suomenkuvalehti.fi/kulttuuri/arvio-harhamat-on-kekselias-pako-luontoon/>

Koivisto, Aura. 2024. *Elämä eläinten kanssa*. Helsinki: Into kustannus.

Saari, Mikko. 20.9.2023. "Ihminen on kauhistuttava – arvioitavana Aura Koiviston Harhamat". Kulttuuritoimitus. Verkkoartikkeli. Luettu 9.4.2025. <https://kulttuuritoimitus.fi/kritiikit/kritiikit-kirjallisuus/ihminen-on-kauhistuttava-arvioitavana-aura-koiviston-harhamat/>

Valtonen, Anni. 14.10.2023. "Fantasia-romaanissa Kainuu muuttuu Aberrania-nimiseksi paikaksi, jossa ihminen voi olla puoliksi pöllö". Helsingin sanomat. Verkkoartikkeli. Luettu 9.4.2025. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009901345.html>